

VII

TEOLOGICKÝ
ČASOPIS

1
2009

TEOLOGICKÁ FAKULTA
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

BRATISLAVA

Teologický časopis

Ročník VII, 2009, číslo 1

Vydáva Dobrá kniha, Štefánikova 44, P. O. Box 26, 917 01 Trnava
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity

Redakčná rada:

doc. PhDr. ThLic. Juraj Dolinský SJ, PhD., predseda

prof. RNDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.

doc. ThDr. MUDr. Ján Ďačok SJ, PhD.

ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD.

doc. ThDr. Andrej Filipek SJ, PhD.

prof. Dr. hab. Józef Kulisz SJ

prof. ThDr. Ivan Kútny, Dr.

doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.

Helena Panczová, PhD.

Mgr. Terézia Sukopová

doc. MUDr. Aurel Štefko SJ, PhD., mim. prof.

prof. ICDr. Cyril Vasil SJ

Šéfredaktor: doc. PhDr. ThLic. Juraj Dolinský SJ, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Fúriková

Grafická úprava: Martin Mihaľov

Technická spolupráca: Martin Mihaľov

Vychádza dvakrát ročne

Registrácia MK SR č. 3029/2003

ISSN 1336-3395

Obsah

Ladislav Csontos SJ Predhovor	5
---	---

ČLÁNKY, ŠTÚDIE

Ján Ďačok SJ Nové výzvy pre prežívanie viery a jej odovzdávanie v podmienkach súčasného Slovenska	7
Jozef Matulník, Margita Minichová, Michal Kratochvíla Vybrané poznatky z výskumu religiozity katolíkov na Slovensku	11
Ladislav Csontos SJ Pastorálno-teologické glosy k analýze religiozity katolíkov na Slovensku	27
Mons. Tomáš Galis Realizácia <i>Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku</i> 2007–2013 cez pastoračné projekty v kontexte výsledkov analýz religiozity katolíkov na Slovensku	39
Jozef Kyselica SJ Podnety sociologického výskumu pre pastoraáciu farnosti	49
Bronisław Mierzwiński Kierunki działania duszpasterstwa rodzin w Polsce	67
Tomasz Wielebski Pastoralne aspekty świętowania niedzieli	77
Mateusz Jakub Tutak Współczesna rodzina Polska w świetle statystyk i badań	95
Michal Hospodár Modlitba a jej význam pre život kresťanskej rodiny	101
Michaela Moravčíková „Nové nebo“ a „nová zem“ : Niekoľko poznámok ku problematike nekresťanskej mimocirkevnej religiozity	113
Marian Šuráb Analýza religiozity katolíkov na Slovensku ako pomôcka pri príprave homílie	123
Milan Fula Valorizácia adekvátnej antropológie v rodinnej pastoraácii na Slovensku	131

Contents

Ján Ďačok SJ New Challenges for Life of Faith in Contemporaneous Slovakia	7
Jozef Matulník, Margita Minichová, Michal Kratochvíla Some Results of the Sociological Research of the Religiosity of Catholics in Slovakia	11
Ladislav Csontos SJ Pastoral-Theological Glosses to the Analysis of Religiosity of Catholics in Slovakia	27
Mons. Tomáš Galis Realization of <i>Pastoral Plan of the Catholic Church in Slovakia</i> 2007 – 2013 through the Pastoral Projects	39
Jozef Kyselica SJ Impulses of the Sociological Research for the Parish Pastoral Care ...	49
Bronisław Mierzwiński Side Lines of Pastoral Care of Families in Poland	67
Tomasz Wielebski Pastoral Aspects of Celebrating Sunday	77
Mateusz Jakub Tutak The Contemporary Family in Poland according to Statistics and Research	95
Michal Hospodár Common Prayer and Its Importance for Christian Family Life	101
Michaela Moravčíková “New Heaven” and “New Earth” : A Few Remarks about the Issue of the Non-Christian Out-Of-Church Religiosity.....	113
Marian Šuráb The Analysis of Catholic Religiosity in Slovakia as Aid in the Homily Preparation	123
Milan Fula Valorization of Adequate Anthropology in Family Pastoral Care in Slovakia	131

TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VII, 2009, ČÍSLO 1

Predhovor

V roku 2004 sa na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity začal v spolupráci s Katedrou sociológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity riešiť projekt „Výskum religiozity slovenských katolíkov a jej hlavných dimenzií“. Cieľom bolo poskytnúť objektivizované podklady pre pastorálnu teológiu a pre prípravu pastoračných programov v rozličných prostrediach; osobitne skúmať religiozitu mladých ľudí, zmapovať rozličné vplyvy na ňu a poskytnúť východiská pre praktické riešenia problémov mládeže. Projekt bol rozdelený do dvoch etáp.

V prvej etape sa v roku 2007 uskutočnil prvý celoslovenský reprezentatívny výskum katolíckej religiozity na Slovensku. Výskum sa uskutočnil na reprezentatívnom súbore obyvateľov Slovenskej republiky vo veku od 18 do 60 rokov, utvorenom na báze kvótového výberu (pohlavie, vek, vzdelanie, národnosť, veľkosť bydliska a kraj). Súbor tvorilo spolu 2 020 respondentov: 1 298 respondentov, ktorí sa prihlásili ku Katolíckej cirkvi, z toho 1 227 k Rímskokatolíckej cirkvi a 71 ku Gréckokatolíckej cirkvi; k Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania sa prihlásilo 86 respondentov; k iným kresťanským cirkvám sa prihlásilo 25 respondentov; k iným ako kresťanským náboženstvám 17 respondentov; 594 respondentov sa neprihlásilo k nijakej cirkvi. Spolu sa vykonalo 2 020 štandardizovaných rozhovorov. Druhá etapa zameraná na mládež by sa mala uskutočniť v akademickom roku 2009/2010.

Metóda, ktorú používa pastorálna teológia, má špecifický charakter. Na jednej strane vychádza z analýzy Božieho zjavenia a učenia Cirkvi, ktoré tvoria základ celej teológie, a na druhej strane siaha po výsledkoch empirických vied, najmä sociológie a psychológie, ako to pripomína Druhý vatikánsky koncil v Pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes* o Cirkvi v súčasnom svete: „V dušpastierskej činnosti treba dostatočne poznať a uplatňovať nielen teologické zásady, ale aj objavy svetských vied, hlavne psychológie a sociológie, aby sa tak aj veriaci privádzali k čistejšiemu a zrelšiemu životu podľa viery.“ (GS 62) Tento druhý aspekt je nevyhnutný pre poznanie skutočnosti, v ktorej má Cirkev plniť svoju misiu. Pastorálna teológia musí čerpať z výsledkov sociológie svojím vlastným spôsobom, ktorý rešpektuje autonómnosť sociológie, no pritom je voči jej výsledkom kritická, lebo si uvedomuje jej vývoj a rôznu mieru a aspekty verifikovania jej hypotéz. Teológia sa musí dnes pýtať na to, čo je potrebné podporovať pre dobro ľudskej spoločnosti a Cirkvi, čo sa musí zmeniť a čo treba zachovať, aby sa zmodernizovalo Slovensko a aby ľudia tejto spoločnosti, ktorá sa vyvíja smerom k pluralite, získali duchovnú silu.

Výsledky sociologického výskumu si teda vyžadujú prácu pastorálnych teológov, ktorí uskutočnia duchovnú a teologickú reflexiu v duchu klasickej triády, ktorú vypracoval zakladateľ francúzskeho hnutia katolíckej robotníckej mládeže JOC abbé Joseph Cadijn (1882 – 1967): vidieť – posúdiť – konať

(voir – juger – agir). Pastorálna teológia, ktorá je vedeckou reflexiou o činnosti Cirkvi, musí obsahovať tieto tri aspekty: aspekt kairológický, aspekt kriteriológický a aspekt praxeológický, ktorý je kľúčový pre pastorálnu teológiu. Z toho vyplýva, že je potrebné najprv čo najlepšie poznať skutočnosť, o ktorú ide. Nato treba vykonať jej posúdenie a analýzu vo svetle teologických kritérií, ktoré vychádzajú z Božieho zjavenia a učenia Cirkvi, a napokon z tejto konfrontácie odvodiť pastoračné dôsledky a postuláty pre praktickú činnosť Cirkvi. Preto publikáciu *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, knihu, ktorá vznikla z ukončeného sociologického výskumu, dávame s úctou a dôverou predovšetkým do rúk teológov, pastoralistov a tých, čo sú na rozličných stupňoch a úrovniach zodpovední za pastoračné pôsobenie Cirkvi na Slovensku.

V tomto duchu sa 29. apríla 2009 uskutočnila na Teologickej fakulte TU konferencia „Pastorálno-teologické implikácie výskumu religiozity katolíkov na Slovensku“. Príspevky z nej prinášame v tomto čísle *Teologického časopisu* v nádeji, že podnietia ďalšie posúdenie výsledkov so zámerom nájsť adekvátne odpovede na znamenia čias, ktoré boli vo výskume odkryté.

P. LADISLAV CSONTOS SJ
odborný garant konferencie

TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VII, 2009, ČÍSLO 1

Nové výzvy pre prežívanie viery a jej odovzdávanie v podmienkach súčasného Slovenska

JÁN ĎAČOK SJ

ĎAČOK, J.: New Challenges for Life of Faith in Contemporaneous Slovakia. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 7 – 10.

The article underlines two new challenges for the Catholic Church in Slovakia: presence of the Regional Office of Population Found of UN in Bratislava and National program of care of women, safe motherhood a reproductive health, prepared through the Government of Slovakia. Both strategies are very dangerous for the Slovak society, especially for the Catholic Church. The solutions could be found in positions of the Pope Benedict XVI., supporting family, and in the Pastoral plan of the Catholic Church in Slovakia 2007 – 2013.

ÚVOD

Úprimne sa teším, že na sociologický výskum „Analýza religiozity katolíkov na Slovensku“ (2008) nadväzuje konferencia „Pastorálno-teologické implikácie analýzy religiozity katolíkov na Slovensku“. Cieľom tejto konferencie je uvažovať o pastorálno-teologických dôsledkoch zistenej situácie, čo je veľmi vážna výzva. Zaiste, je nemálo pozitívnych skutočností, na ktoré spomínaný sociologický výskum poukázal. Je to výsledok hrdinského prežívania viery počas predchádzajúceho obdobia neslobody a Božieho pôsobenia v osudoch jednotlivcov, rodín i národného spoločenstva. Pozitívne skúsenosti viery a jej odovzdávania treba čo najlepšie využiť na rovine súčasnej pastorácie. Sociologický výskum však poukázal aj na nelichotivé, veľmi negatívne, ba až zarážajúce javy, ktoré sú súčasťou religiozity Slovenska. Určite im treba venovať zvýšenú pozornosť: porozumieť ich príčiny, skúmať ich prejavy, ako aj hľadať možné postupy na ich odstránenie alebo aspoň zmiernenie.

Naznačené nelichotivé a negatívne javy by sme mohli pokladať za nové výzvy pre prežívanie viery a jej odovzdávanie v podmienkach súčasného Slovenska. K nim si dovoľím pridať aj dve nové skutočnosti, ktoré širšej verejnosti zrejme nie sú známe: Regionálny úrad Populačného fondu Organizácie spojených národov a Národný program starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie.

UNFPA V BRATISLAVE

Vláda Slovenskej republiky 14. januára 2009 rozhodla, že Bratislava sa má stať sídlom Regionálneho úradu Populačného fondu Organizácie spojených národov (UNFPA) pre krajiny strednej a východnej Európy a strednej Ázie. Tento úrad má byť otvorený 1. júla 2009. Populačný fond OSN presadzu-

je antikoncepciu, sterilizáciu, potraty, tzv. reprodukčné a sexuálne práva, liberálnu sexuálnu výchovu, je zameraný proti usporiadanej rodine. UNFPA už vyše dvadsať rokov spolupracuje s čínskou vládou na násilnej politike jedného dieťaťa, ktorá sa spája aj s nútenými potratmi a sterilizáciou. Je známe, že vláda a Kongres USA pred siedmimi rokmi odmietli financovať UNFPA práve z týchto dôvodov. Jednoducho a stručne povedané: UNFPA rozbíja rodinu a šíri kultúru smrti. UNFPA pôsobí výslovne protikresťansky a protikatolícky. Vláda Slovenskej republiky poverila ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky, aby podpísal zmluvu medzi Slovenskou republikou a Populačným fondom OSN. Podľa dostupných informácií vieme, že táto zmluva ešte nebola podpísaná. Konferencia biskupov Slovenska podnikla kroky, aby táto inštitúcia nesmela sídliť na Slovensku. S tým však súvisia otázky: Čo ak predsa len bude podpísaná zmluva medzi Slovenskou republikou a Populačným fondom OSN? Čo ak nebudú stačiť iniciatívy KBS a jej spolupracovníkov a naštartuje sa deštruktívne pôsobenie UNFPA u nás? Aké dôsledky to bude mať na mravný život obyvateľov Slovenska a na ich religiozitu? Čo by táto skutočnosť znamenala pre pastorálno-teologické úvahy? Aký typ pastorácie by mohol uchrániť čo najvyšší počet veriacich pred negatívnym pôsobením UNFPA?

NOVÝ „NÁRODNÝ PROGRAM“

Vláda Slovenskej republiky na svojom zasadaní 21. januára 2009 prijala uznesenie č. 56, v ktorom bolo ministrom zdravotníctva uložené predložiť na rokovanie vlády „Národný program starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie“. Tento program má 27 strán a má sa pripraviť do 30. júna 2009. O čo tu ide? Ide vlastne iba o oprášenú verziu „Národného programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia“, ktorý v roku 2007 predložil do vlády bývalý minister zdravotníctva Slovenskej republiky Ivan Valentovič. Konferencia biskupov Slovenska, ako aj Konferencia vyšších rehoľných predstavených na Slovensku a Konferencia vyšších predstavených ženských rehoľí na Slovensku vydali svoje negatívne stanoviská, pokladali tento materiál ako celok za neprijateľný a požiadali ho stiahnuť. Ako je známe, aj mnohé inštitúcie a nevládne organizácie protestovali proti predloženému programu a požiadali o jeho stiahnutie. Zdalo sa, že na určitý čas sa to aj podarilo...

„Národný program starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie“ predstavuje opakovaný pokus vnútiť slovenskej spoločnosti chybný postoj k ľudskej sexualite. Avšak s cieľom, aby bol tento pokus úspešný, je zaodetý do starostlivosti o ženy a o bezpečné materstvo. Takmer polovica návrhu sa venuje tzv. reprodukčnému zdraviu, ktoré propaguje zvýšené používanie antikoncepcie, „bezpečný potrat“, dobrovoľnú sterilizáciu a iné postupy, ktoré sú eticky a morálne neprijateľné.

Aj „Národný program starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie“ je ako celok zlý a neprijateľný, lebo obhajuje potrat, dobrovoľnú sterilizáciu, zvýšené používanie antikoncepcie, podporuje zavedenie povinnej liberálnej sexuálnej výchovy pre všetky deti, nerešpektuje každý počatý a nenarodený život, podporuje umelé oplodnenie a zabitie tých jedincov, ktorí by mohli byť geneticky poškodení, podporuje oslabenie a rozklad rodiny. Okrem toho presadzuje preventívne prehliadky všetkých dievčat v dovŕšenom

pätnástom roku života, pri ktorých – okrem iného – majú byť poučené o možnostiach vhodnej antikoncepcie.

„Národný program starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie“ je koncipovaný do roku 2014 a na jeho realizácii sa majú podieľať nielen Ministerstvo zdravotníctva SR, ale aj Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo kultúry SR, Ministerstvo spravodlivosti SR a Ministerstvo financií SR. Majú byť do toho zapojené zdravotné poisťovne, miestne samosprávy a súkromný sektor. Na medzinárodnej rovine sa počíta s významnou spolupracou so Svetovou zdravotníckou organizáciou, Európskou komisiou, UNFPA a Svetovou bankou. Možno sa pýtať: Budeme schopní sa ubrániť aj terajšiemu „Národnému programu starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie“? A čo ak bude uvedený do života? Aké dôsledky by to mohlo mať pre dospievajúcich, mladých, a predovšetkým pre rodiny? Čo by to znamenalo aj pre ich religiozitu? Aký typ pastoraácie by mohol byť účinný?

V odpovedi na tieto a iné nové a páľčivé otázky zaiste nemožno obísť rodinu. Vieme, že „Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013“ sa venuje aj pastoraácii rodiny, venuje jej celú tretiu kapitolu (s. 33 – 42). Aj tam možno nájsť niektoré návody na prehĺbenie religiozity u nás, čo treba poznať a pokúsiť sa uviesť do života.

„NOVÉ HRANICE“ SJ

Ako je známe, v marci 2008 sa skončila 35. generálna kongregácia Spoločnosti Ježišovej, ktorá prijala šesť dekrétov. Z nich poukážeme iba na 3. dekrét pod názvom „Súčasnú výzvu pre naše poslanie – Poslaní na hranice“. Na stretnutí našej provincie v januári 2009 sme v duchu 3. dekrétu 35. generálnej kongregácie uvažovali aj o „nových hraniciach“ pre naše komunity a našu provinciu. V úvahách treba ešte pokračovať. Z môjho pohľadu však za „nové hranice“ pre našu provinciu možno pokladať tieto okruhy:

A. Ad intra (zamerané na Slovensko): 1. prehĺbenie pastoraácie a starostlivosti o deti, mládež a rodiny – napomáhanie povolání, 2. ochrana života, 3. apoštolát manželov, ktorí nežijú vo sviatostnom manželstve, 4. skrytá chudoba (materiálna i duchovná), 5. formácia politikov, 6. využitie masmédií, 7. pomoc Rómom a prisťahovalcom, 8. misijná kancelária našej provincie.

B. Ad extra (zamerané na zahraničie): 1. misie – Ukrajina, Kirgistan, 2. Afrika, 3. Čína.

POSTOJ PÁPEŽA BENEDIKTA XVI.

Riešenie v tejto oblasti naznačil pápež Benedikt XVI. vo svojom príhovore k účastníkom VI. svetového stretnutia rodín v Mexiku 25. 1. 2009, keď poukázal na potrebu spoločnej modlitby a dialógu v rodine. Takým spôsobom sa rodina „pretvára na živé evanjelium, ktoré môžu všetci čítať a prenášať aj do iných oblastí života, ako je škola či rozličné združenia. Na to je potrebné čoraz viac sa zapájať do katechézy tak svojich detí, ako aj v ďalších pastoračných aktivitách farského spoločenstva, najmä v príprave na manželstvo, či v ponuke služieb nasmerovaných na manželský život“. Odporúčania pápeža Benedikta

XVI. možno teda zhrnúť do troch okruhov: katechéza – príprava na manželstvo – pomoc (služby) manželom.

ZÁVER

Úprimne ďakujem všetkým zainteresovaným inštitúciám, ktoré za zaslúžili o zorganizovanie tejto vedeckej konferencie. Želám veľa tvorivých podnetov, ktoré by mohli prispieť ku prehĺbeniu religiozity na Slovensku a boli odpoveďou na mnohé nové výzvy pre vieru v živého Boha.

doc. MUDr. ThDr. JÁN ĎAČOK SJ, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: dacok@jezuiti.sk

Vybrané poznatky z výskumu religiozity katolíkov na Slovensku

JOZEF MATULNÍK, MARGITA MINICHOVÁ, MICHAL KRATOCHVÍLA

MATULNÍK, J., MINICHOVÁ, M., KRATOCHVÍLA, M.: Some Results of the Sociological Research of the Religiosity of Catholics in Slovakia. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 11- 25.

An interdisciplinary research team was established by the Department of Sociology of the Faculty of Philosophy of Trnava University and by the Faculty of Theology of Trnava University. It consists of scholars in sociology and theology. The team examined the main parameters and dimensions of the religiosity of Catholics in Slovakia. The survey based on representative random sample of 2020 inhabitants of Slovakia aged from 18 to 60 was conducted. The selected results of the research are presented in this study. It contains the data concerning on these issues: 1. The religious socialization, especially on the role of the family and of the others agents of the religious socialization in the teaching of praying in the time of childhood. 2. The fellow feelings of Catholics with their parish community, on the informedness of parishioners about activities organized in parishes. 3. The attitudes of inhabitants of Slovakia towards the advocacy of the Christian standpoints in political scene. 4. The acceptance of some manifestations of the non Christian religiosity (occultism, augury, spiritism, UFO, etc.) among inhabitants of Slovakia.

ÚVOD

V tomto článku uvádzame niektoré poznatky zo sociologického výskumu religiozity katolíkov na Slovensku, ktorý uskutočnila Katedra sociológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v spolupráci s Teologickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave. Výskum sa uskutočnil na reprezentatívnom súbore obyvateľov Slovenskej republiky vo veku od 18 do 60 rokov. Terénny zber údajov bol urobený technikou štandardizovaných rozhovorov na súbore 2 020 respondentov v máji 2007.

Vo výskume sme vychádzali z Piwowského sústavy parametrov religiozity (Piwowski, W., 1996, s. 58 - 66). Využili sme i mnohé z Piwowského ukazovateľov. Okrem parametrov a ukazovateľov religiozity, ktoré vypracoval Piwowski, sme sa v našom výskume zamerali aj na podrobnejšie preskúmanie ďalších dvoch okruhov problémov, ktoré na Slovensku v posledných rokoch vystupujú výrazne do popredia. Prvým z nich je šírenie nekresťanskej mimocirkvej religiozity; druhým je pokles pôrodnosti a úpadok rodiny založenej na manželstve. Obidva tieto okruhy problémov sme skúmali v nadväznosti na katolícku religiozitu.

Cieľom nášho výskumu bolo zhromaždiť empiricky overené údaje na zodpovedanie týchto otázok:

1. Akú podobu má religiozita katolíkov na Slovensku podľa jednotlivých parametrov, dimenzií religiozity?

2. Aké sú vzťahy medzi jednotlivými dimenziami a znakmi religiozity katolíkov na Slovensku ?

3. Ako sa prejavuje na Slovensku nekresťanská mystika a religiozita a do akej miery je ňou ovplyvnená religiozita obyvateľov Slovenska, osobitne religiozita katolíkov?

4. Ako je religiozita obyvateľov Slovenska utváraná v procese odovzdávania viery deťom v rodine?

5. Akú hodnotu prisudzujú katolíci na Slovensku manželstvu a aké postoje zaujímajú k mimomanželskému spolužitiu a k rozličným spôsobom uplatňovaným na reguláciu pôrodnosti? Aká hodnota je prisudzovaná manželstvu a ako sú tieto postoje ovplyvnené religiozitou? Ako religiozita ovplyvňuje reprodukčné správanie katolíkov na Slovensku?

Viaceré výsledky z výskumu už boli publikované knižne (Matulník, J., a i., 2008), v časopise *Viera a život* (Csontos, L., 2009) a na vedeckých konferenciách u nás i v zahraničí. V tomto článku prezentujeme niektoré poznatky, ktoré sa dotýkajú týchto troch okruhov: modlitba v odovzdávaní viery deťom v rodine, spätosť katolíkov s ich farským spoločenstvom a nekresťanská mystika a religiozita.

MODLITBA V ODOVZDÁVANÍ VIERY DEŤOM V RODINE

Respondentom, ktorý sa hlásia ku katolíckej viere, sme položili otázku, či a ako často sa modlili v detstve a v mladosti spolu v rodine. V ďalšej otázke sme sa respondentov pýtali, kto ich učil v detstve modliť sa. Prehľad o odpovediach na otázky o spoločnom modlení sa v rodine uvádzame v tabuľke 1 a 2. Z údajov v tabuľke 1 vidíme, že len malá časť respondentov (necelá jedna pätina) uviedla, že sa modlili spolu v rodine každý deň, a len polovica uviedla, že to bolo aspoň raz do týždňa. Ešte menej priaznivé výsledky uvádzame v tabuľke 2 o spoločnom modlení sa v rodine v mladosti.

Tab. 1. Odpovede na otázku:

Modlievali ste sa v detstve, keď ste mali asi tak desať rokov, spolu ako rodina? Ak áno, ako často?

Odpoveď	Abs.	%	Kumulatívne %
Každý deň	234	18,2	18,2
Viac ráz do týždňa	221	17,2	35,4
Raz do týždňa	188	14,6	50,0
Asi tak raz do mesiaca	64	5,0	55,0
Menej často	290	22,6	77,5
Nie	289	22,5	100,0
Spolu	1 286	100,0	

Tab. 2. Odpovede na otázku:
Modlievali ste sa v mladosti, keď ste mali asi tak šesťnásť rokov,
spolu ako rodina? Ak áno, ako často?

Odpoveď	Abs.	%	Kumulatívne %
Každý deň	96	7,6	7,6
Viac ráz do týždňa	115	9,1	16,6
Raz do týždňa	159	12,5	29,2
Asi tak raz do mesiaca	88	6,9	36,1
Menej často	352	27,8	63,9
Nie	458	36,1	100,0
Spolu	1 268	100,0	

Údaje o spoločnom modlení sa v rodine v detstve a v mladosti sme porovnali za jednotlivé kategórie respondentov podľa ich veku, pohlavia, vzdelania a kategórie bydliska (mesto alebo dedina). Podľa veku respondentov sme zistili štatisticky významné rozdiely v odpovediach na otázku o spoločnom modlení sa v rodine v detstve (Spearmanovo $\rho = 0,145$, $p < 0,01$) i v odpovediach na otázku o spoločnom modlení sa v rodine v mladosti (Spearmanovo $\rho = 0,180$, $p < 0,01$). Podľa vzdelania respondentov ani podľa pohlavia sme nezistili štatisticky významné rozdiely v odpovediach na otázky o spoločnom modlení sa v rodine v detstve a v mladosti.

V tabuľke 3 prezentujeme odpovede respondentov na otázku, kto ich v detstve učil modliť sa. Pri tejto otázke mohol každý z respondentov označiť viac variantov odpovedí. Z údajov v tabuľke vidíme, že výrazne najdôležitejšiu úlohu v učení detí modliť sa plnia matky a po nich staré matky. Otcov uviedol prekvapujúco nízky počet respondentov, len o niečo viac ako jedna štvrtina (28,6 %). Pred nimi je i kňaz a porovnateľný počet uviedol i katechétku. Starí otcovia i krstní rodičia zostali celkom v úzadí.

Porovnali sme údaje spracované za jednotlivé skupiny respondentov podľa ich veku, pohlavia, vzdelania a kategórie bydliska. V tabuľke 4 uvádzame údaje spracované podľa jednotlivých vekových skupín respondentov. Z údajov v tabuľke vidíme, že úloha matky narastá od mladších vekových skupín k starším. Naopak, úloha starej matky sa od mladších vekových skupín ku starším vekovým skupinám znižuje. To sú nepriaznivé výsledky, lebo naznačujú, že úlohu matiek preberajú čoraz viac staré matky. Výrazne najnižšiu úlohu plnil otec v skupine respondentov vo veku od 30 do 39 rokov. V počte respondentov, ktorí uviedli kňaza, sú len veľmi malé rozdiely podľa jednotlivých vekových kategórií. Úloha katechétky logicky vystupuje najvýraznejšie do popredia v najmladšej vekovej skupine. Podľa vzdelania respondentov, ani podľa kategórie bydliska sme nezistili také výrazné rozdiely ako podľa veku respondentov. Rovnako ani podľa pohlavia sme nezistili výraznejšie rozdiely a oca uviedlo len 29,4 % zo všetkých mužov a starého otca len 14 %.

Tab. 3. Odpovede na otázku:

Učil vás niekto v detstve modliť sa? Ak áno, kto?
Uved'te, prosím, všetkých, ktorí vás učili. n = 1 261

Odpoveď	Abs.	%
Matka	1 016	80,6
Otec	361	28,6
Stará matka	760	60,3
Starý otec	156	12,4
Krstní rodičia	97	7,7
Kňaz	438	34,7
Katechétka	303	24,0
Iní	41	3,3

Tab. 4. Odpovede na otázku:

Učil vás niekto v detstve modliť sa? Ak áno, kto?
Uved'te, prosím, všetkých, ktorí vás učili. (podľa veku) n = 1 261

Vek Odpoveď	Do 30 rokov	30 – 39 rokov	40 – 49 rokov	50 a viac rokov	Spolu
Matka	76,1	75,7	86,5	85,0	80,6
Otec	28,7	18,8	31,1	34,4	28,6
Stará matka	66,2	60,3	57,8	53,4	60,3
Starý otec	12,4	10,0	13,2	13,4	12,4
Krstní rodičia	8,3	7,5	7,2	7,5	7,7
Kňaz	33,8	36,4	34,4	35,2	34,7
Katechétka	42,1	20,5	12,3	11,9	24,0
Iní	4,4	2,9	2,7	2,4	3,3

Údaje o modlení sa v detstve sme analyzovali aj podľa týchto ukazovateľov ich súčasnej náboženskej praxe: účasť na svätej omši, postoj ku svätej omši, prístupovanie ku svätému prijímaniu, prístupovanie ku svätej spovedi, modlenie sa, čítanie Svätého písma a čítanie inej náboženskej literatúry. Podľa všetkých týchto ukazovateľov sme zistili vyššie hodnoty religiozity u tých, ktorí sa v detstve a v mladosti častejšie modlili, ako u tých, ktorí sa modlili menej často.

Údaje o súčasnej náboženskej praxi sme porovnali aj podľa odpovedí respondentov na otázku, či a kto ich učil v detstve modliť sa. Zistili sme, že z hľadiska budúcej náboženskej praxe je osobitne dôležité, aby sa deťom venovali aj otcovia a učili ich modliť sa. Najvýraznejšie rozdiely v ukazovateľoch náboženskej praxe sa prejavili práve podľa toho, do akej miery si aj otcovia plnili túto svoju povinnosť. V tabuľke 5 dokladujeme toto naše tvrdenie údajmi o prístupovaní ku svätej spovedi podľa toho, či a kto respondentov učil modliť sa v detstve. Z údajov v tejto tabuľke vidíme, že medzi respondentmi, ktorí častejšie prístupujú ku svätej spovedi, je oveľa viac takých, ktorých otec učil modliť sa, ako medzi respondentmi, ktorí prístupujú ku svätej spovedi zriedkavejšie.

Pozorujeme tiež, že respondenti, ktorí častejšie chodia na svätú spoveď, uvádzali vo väčšej miere, že ich učila modliť sa matka i kňaz, ako respondenti, ktorí zriedkavejšie menej často pristupujú ku svätej spovedi. V účasti na svätej spovedi sme zistili badateľné rozdiely aj podľa toho, ako často boli uvádzaní krstní rodičia medzi tými, ktorí učili respondentov v detstve modliť sa. Dôležitým poznatkom je i to, že neboli zistené väčšie rozdiely vo frekvencii pristupovania ku svätej spovedi podľa toho, ako často bola uvádzaná stará matka medzi tými, ktorí respondentov učili v detstve modliť sa. Potvrďuje sa tým predpoklad, že je potrebné, aby sa deťom venovali ich rodičia a nenechávali len na staré matky, aby naučili deti modliť sa. Podobné výsledky sme získali aj podľa všetkých ostatných ukazovateľov náboženskej praxe.

Tab. 5. Súčasná frekvencia účasti na svätej spovedi podľa odpovedí na otázku:

Učil vás niekto v detstve modliť sa? Ak áno, kto?
Uveďte, prosím, všetkých, ktorí vás učili.

Účasť na svätej spovedi Kto učil modliť sa	Asi tak raz za mesiac	Niekoľkokrát za rok	1-2-krát za rok	Menej často alebo vôbec nie
Matka	92,4	88,2	81,8	70,3
Otec	45,0	35,4	29,1	17,2
Stará matka	57,9	61,8	62,7	58,7
Starý otec	15,8	14,9	13,0	8,8
Krstní rodičia	14,0	9,9	5,5	5,2
Kňaz	40,9	44,7	34,9	26,0
Katechétka	23,4	28,9	23,6	21,7
Iní	3,5	4,3	2,7	2,8

2. SPÄTOSŤ S FARSKÝM SPOLOČENSTVOM

V našom výskume sme sa upriamili aj na zisťovanie pocitu spätosti našich respondentov s ich farským spoločenstvom, pričom si svoju odpoveď mohli zvoliť z troch variantov.

Tab. 6. Odpovede na otázku v %:
Cítite sa byť spätý s vašim farským spoločenstvom?

Variant odpovede	Spätosť s farským spoločenstvom
Áno, cítim sa byť silno spätý/á s mojím farským spoločenstvom	13,2
Áno, cítim sa byť spätý/á s mojím farským spoločenstvom, ale nie silno	40,7
Nie, necítim sa byť spätý/á s týmto spoločenstvom	46,1
Spolu	100,0

Variant áno, cítim sa byť silno spätý/á s mojím farským spoločenstvom, udáva len 13,2 %. 40,7 % sa domnieva, že sú síce spätí so svojim spoločenstvom, ale nie silno. Čo však považujeme za podstatné, je to, že takmer 47 %, t. j. 46,1 % sa necíti byť spätých s vlastným farským spoločenstvom. Rozhodli sme sa preto uskutočniť hlbšie analýzy.

Najprv sme odpovede korelovali opäť s veľkosťou obcí/miest (tabuľka č. 7) a zistili sme štatisticky významné rozdiely: Cramerovo $V = 0,114$, $p < 0,001$, väčší pocit spätosti s farským spoločenstvom prevláda u obyvateľov žijúcich na dedinách (t. j. do 2 000 a do 5 000 obyvateľov). Takmer až 61 % katolíkov trvalo žijúcich v Bratislave a v Košiciach je toho názoru, že sa necítia byť spätí so spoločenstvom, a viac ako polovica si to myslí v mestách vo veľkostnej kategórii od 50 000 – 100 000 a od 5 000 – 19 999 obyvateľov.¹ Štatisticky významné rozdiely sme zistili aj na základe hodnotenia príťažlivosti svätej omše – Cramerovo $V = 0,300$, $p < 0,001$ ($n = 1\,249$): väčší pocit spätosti s farským spoločenstvom uvádzajú katolíci, ktorí hodnotia a teda podkladajú sväté omše za príťažlivé.

Tab. 7. Spätosť s farským spoločenstvom podľa veľkostnej kategórie obcí:
 $n = 1\,274$

Variant odpovede	Áno, cítim sa byť silno spätý/á	Áno, cítim sa byť spätý/á, ale nie silno	Nie, necítim sa byť spätý/á	Spolu
Do 2 000	15,7	48,4	35,9	100
2 000 - 4 999	12,4	41,3	46,3	100
5 000 - 19 999	13,0	36,0	51,0	100
20 000 - 49 999	13,3	40,3	46,4	100
50 000 - 100 000	9,9	38,9	51,2	100
Bratislava, Košice	11,3	27,8	60,9	100

V ďalšom kroku analýz nás zaujímalo, či v odpovediach katolíkov existujú štatisticky významné rozdiely, a to podľa rodinného stavu, veku, kraja, vzdelania a pohlavia, pričom sa nám potvrdili prvé tri: podľa stavu – Cramerovo $V = 0,117$, $p < 0,001$ – viac ženatých po prvýkrát uvádza, že sa cítia byť spätí so svojim farským spoločenstvom; vek – Cramerovo $V = 0,140$, $p < 0,001$ – mladší respondenti vo veku 18 – 24, 25 – 29 a 30 – 34 sa necítia byť spätí s farským spoločenstvom; podľa kraja – Cramerovo $V = 0,114$, $p = 0,003$ – respondenti z Bratislavského kraja (64,5 %) a obyvatelia Nitrianskeho kraja (51,5 %) sa necítia byť spätí so spoločenstvom.

Najvýznamnejšie poznatky o sledovanej problematike sme však získali, keď sme sledovali, či a ako náboženská prax vplýva na väzbu na farské spoločenstvo. Je pozoruhodné, ale nie prekvapujúce, že pristupovanie ku sviatosti zmierenia, navštevovanie svätej omše vo vlastnej farnosti a názor na to, či povinnosť nedeľnej svätej omše možno v súčasnej dobe pokladať za primera-

¹ Porov. CSNTOS, L.: Aktuálny výskum religiozity : Prekvapenia, výzvy a nádeje. In: *Viera a život*, roč. XIX, 2009, č. 1, s. 24.

nú, sa ako hodnoty ukazovateľa náboženskej praxe viažu s hodnotou spätosti s farským spoločenstvom. V odpovediach katolíkov sme zistili štatisticky významné rozdiely podľa vyššie uvádzaných faktorov, pričom spätosť s vlastným spoločenstvom prežívajú a pociťujú práve tí respondenti, ktorí častejšie pristupujú ku sviatosti zmierenia, ďalej tí, ktorí takmer vždy alebo vždy navštevujú svätú omšu v kostole svojej farnosti, a práve tí, ktorí hodnotia v dnešnej dobe povinnosť nedeľnej svätej omše ako primeranú.

Tab. 8. Spätosť s farským spoločenstvom podľa navštevovania svätej omše vo svojej farnosti

Svätá omša vo vlastnej farnosti \ Spätosť s farským spoločenstvom	Áno, vždy alebo takmer vždy	Áno, väčšinou vo svojej farnosti	Nie, väčšinou inde	Nie, vždy alebo takmer vždy chodí inde	Nevie, či patria do jeho farnosti	Spolu
Áno, cítim sa byť silno spätý/á	19,3	11,0	3,2	0,0	0,0	13,7
Áno, cítim sa byť spätý/á, ale nie silno	45,9	47,8	25,4	13,2	9,3	42,2
Nie, necítim sa byť spätý/á	34,8	41,2	71,4	86,8	90,7	44,0
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1 215

Z nameraných údajov vyplýva, že ani jeden respondent, ktorý svätú omšu navštevuje mimo svojej farnosti, prípadne nevie, či ten kostol patrí do jeho farnosti, sa necíti byť silno spätý so spoločenstvom. Za spätých, ale nie silno, sa pokladá v každom z týchto dvoch variantov menej ako jedna pätina. V prípade respondentov, ktorí chodia na svätú omšu vždy alebo väčšinou vždy vo svojej farnosti, sa viac ako polovica cíti byť spätá s farským spoločenstvom silno, alebo nie silno: Cramerovo $V = 0,248$, $p < 0,001$.

Pri analyzovaní ukazovateľa subjektívneho hodnotenia väzby na farské spoločenstvo sme sa rozhodli korelovať jeho hodnoty s hodnotami ukazovateľov dimenzie etických konzekvencií viery, a to v oblasti svätenia nedele (zmysel nepracovať v nedeľu len z náboženských dôvodov a realizácia nedeľných nákupov). Potvrdilo sa nám, že rozdiely v odpovediach katolíkov sú štatisticky významné. Pokiaľ ide o zmysel nepracovať v nedeľu len z náboženských dôvodov, tak Cramerovo $V = 0,272$, $p < 0,001$: viac respondentov, ktorým dáva zmysel nepracovať v nedeľu len z náboženských dôvodov, sa cíti byť spätých so svojim farským spoločenstvom. Na základe realizovania nedeľných nákupov – Cramerovo $V = 0,192$, $p < 0,001$ – sú to práve tí, ktorí buď vôbec alebo takmer vôbec nechodia v nedeľu na veľké nákupy, alebo len vtedy, keď niečo zabudnú kúpiť cez týždeň – viac uvádzajú, že sa cítia byť spätí s farským spoločenstvom. Na základe týchto meraní (jednotlivých ukazovateľov) sa v našom výskume potvrdila korelácia medzi dimenziou väzby na farské spoločenstvo – oblasťou subjektívneho hodnotenia väzby a dimenziou etických konzekvencií viery – oblasťou svätenia nedele.

V našom štandardizovanom rozhovore sme sa zameriavali aj na rovinu angažovania sa katolíkov (ale i ostatných respondentov) prostredníctvom dobrovoľných alebo charitatívnych organizácií: Ste členom nejakej dobročinnnej chari-

tatívnej organizácie (spolku, združenia), alebo s takouto organizáciou spolupracujete? Ak áno, venujete sa tejto činnosti pravidelne? 1 136 katolíkov uviedlo, že nie sú členmi nijakej dobročinnnej organizácie (spolku, združenia) a ani s takouto organizáciou nespolupracujú. Pravidelne sa tejto činnosti venuje 24 občanov (12 mužov a 12 žien) – muži v priemere 11,3 hodín do mesiaca a ženy v priemere 23,7 hodín do mesiaca; nepravidelne 121 katolíkov (53 mužov a 68 žien), pričom najviac ich je vo veku 18 – 24 rokov (25 katolíkov), nasleduje veková kategória 45 – 49 rokov (21) a kategória 40 – 44 rokov, čo predstavuje 18 respondentov. Najčastejšie pochádzajú z veľkostnej kategórie obce do 2 000 obyvateľov – 43 katolíkov, nasleduje kategória 20 000 – 49 999 obyvateľov (20). U našich respondentov prevláda stredoškolské vzdelanie – 54 katolíkov a 30 z nich je vyučených bez maturity.²

ZLUČITEĽNOSŤ KREŠŤANSKEJ VIERY S PÔSOBNÍM V POLITIKE

V súvislosti so zisťovaním názorov a predstáv o zlučiteľnosti kresťanských princípov s verejnou oblasťou – politikou – sme našim respondentom položili otázku, ktorej znenie a výsledky uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tab. 9. Odpovede na otázku v %:

Myslíte si, že je kresťanská viera zlučiteľná s pôsobením v politike?

Variant odpovede	Katolíci n = 1 286	Nehlásiaci sa k cirkvi n = 584	Reprezentatívny súbor n = 1 995
Určite áno	18,4	5,5	14,4
Skôr áno	34,6	15,4	28,5
Skôr nie	32,4	44,9	36,2
Určite nie	14,5	34,2	20,9
Spolu	100,0	100,0	100,0

Z údajov vyplýva, že 53,0 % našich respondentov hlásiacich sa ku Katolíckej cirkvi pokladá kresťanskú vieru za zlučiteľnú s pôsobením v politike. Z respondentov, ktorí sa nehľasia k nijakej cirkvi, si to myslí 20,9 %, a za celý reprezentatívny súbor je toho názoru 42,9 % opýtaných. Takmer jedna tretina katolíkov zastáva zasa názor, že kresťanská viera skôr nie je zlučiteľná s politikou, a určite nie si myslí 14,5 % katolíkov. Toho istého názoru, t. j. skôr nie a určite nie, je 79,1 % opýtaných nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 57,1 % respondentov z reprezentatívneho súboru. V reprezentatívnom súbore sa nám nepotvrdili štatisticky významné rozdiely.

Ďalej sme sa zamerali na zisťovanie štatisticky významných rozdielov iba v odpovediach katolíkov – podľa vzdelania (n = 1 286): Spearmanovo rho =

² Porov. CSNTOS, L.: Aktuálny výskum religiozity : Prekvapenia, výzvy a nádeje. In: *Viera a život*, roč. XIX, 2009, č. 1, s. 24.

-0,132, $p = 0,01$, a teda môžeme konštatovať, že respondenti s nižším vzdelaním sa domnievajú, že kresťanská viera je menej zlučiteľná s pôsobením v politike. Nato sme sa v odpovediach katolíkov sústredili na štatisticky významné rozdiely podľa veľkostnej kategórie mesta alebo dediny, podľa veku, vzdelania, kraja, ako i pohlavia – tie sa nám však nepotvrdili. Čo je však dôležitejšie, v odpovediach katolíkov sa nám potvrdili štatisticky významné rozdiely podľa toho, ako často chodia na svätú spoveď, podľa posledného svätého prijímania, ako aj podľa toho, ako často chodia na svätú omšu. Môžeme teda vyvodiť nasledujúci záver: Čím je spoveď častejšie vykonávaná, tým je pozitívnejšie hodnotenie zlučiteľnosti kresťanskej viery s pôsobením v politike. Ak sa posledné prijímanie uskutočnilo v posledných týždňoch sledovaného obdobia, tým je u respondentov pozitívnejšie hodnotenie zlučiteľnosti kresťanskej viery s pôsobením v politike, a tí katolíci, ktorí sa čím častejšie zúčastňujú na svätej omši každú nedeľu, v prikázaný sviatok a vo všedný deň, tým pozitívnejšie hodnotia zlučiteľnosť kresťanskej viery s pôsobením v politike. Podľa pristupovania ku spovedi je Spearmanovo $\rho = 0,303$ a $p = 0,01$ ($n = 1\,272$); podľa ostatného svätého prijímania sa Spearmanovo $\rho = 0,293$, $p = 0,01$ ($n = 1\,276$) a podľa toho, ako často navštevujú sväté omše, je Spearmanovo $\rho = 0,324$ a $p = 0,01$ ($n = 1\,278$). Aj v našom výskume sa potvrdzuje, že existuje korelácia medzi ukazovateľom dimenzie etických konzekvencií viery a ukazovateľmi dimenzie náboženskej praxe (verejnou náboženskou praxou).

V ďalšom slede analýz nás zaujímalo, či naši respondenti považujú za správne, aby sa cirkevní predstavitelia vyjadrovali k otázkam spoločenského života, a to konkrétne k chudobe a nespravodlivosti; k určitým televíznym programom a pôsobeniu masmédií; k zákonom o umelom potrate; a napokon aj k vojnovým konfliktom. Z údajov však vyplýva cenný poznatok, že nielen z pohľadu podsúboru katolíkov, respondentov z reprezentatívneho súboru, ale aj podľa názoru nehlásiacich sa k nijakej cirkvi (najmä v oblasti chudoby, nespravodlivosti a vojnových konfliktov) sú cirkevní predstavitelia pokladaní aj v súčasnosti za authority, ktoré sa majú vyjadrovať k tej-ktorej, nesporne závažnej, problematike.

Tab. 10. Odpovede na otázku v %:

Je podľa vás správne, ak sa cirkevní predstavitelia vyjadrujú k týmto otázkam spoločenského života: k chudobe, nespravodlivosti v spoločnosti?

Variant odpovede	Katolíci $n = 1\,293$	Nehlásiaci sa k cirkvi $n = 594$	Reprezentat. súbor $n = 2\,015$
Určite áno	48,8	21,7	40,0
Skôr áno	34,3	35,0	34,7
Skôr nie	6,7	12,6	8,6
Určite nie	4,3	17,0	8,1
Nevie	6,0	13,6	8,5
Spolu	100,0	100,0	100,0

V tomto bode úvah nás zaujímalo, či v odpovediach katolíkov jestvujú štatisticky významné rozdiely podľa dôležitosti presadzovania kresťanských princípov politikmi. Medzi sledovanými ukazovateľmi oblasti politiky dimenzie etických konzekvencií viery sme zistili silné korelácie, ktorých prehľad ponúkame v tabuľke 11.

Tab. 11. Tabuľka koeficientov Spearmanovo rho podľa dôležitosti presadzovania kresťanských princípov politikmi

Variant odpovede	Spearmanovo rho	Hladina významnosti	n
Zákony o umelom potrate	0,512	0,01	1 056
Programy vysielané v televízii a pôsobenie médií	0,467	0,01	1 054
Chudoba, nespravodlivosť	0,323	0,01	1 055
Vojnové konflikty	0,318	0,01	1 057

Z nameraných údajov vyplýva, že čím je pre katolíkov dôležitejšie presadzovanie kresťanských princípov v politike, tým za správnejšie pokladajú, aby sa cirkevní predstavitelia vyjadrovali k zákonom o umelom potrate, ku programom v televízii a ku pôsobeniu médií, k chudobe a k nespravodlivosti vôbec a napokon k vojnovým konfliktom. Najsilnejšiu koreláciu sme zistili v súvislosti so zákonmi o umelom potrate a programami vysielanými v televízii.

3. NEKREŠŤANSKÁ MYSTIKA A RELIGIOZITA

Do sféry religiozity obyvateľov Slovenska prenikajú i nové prúdy, východné náboženstvá, objavuje sa trend „predkresťanských“ náboženstiev a rôznych ďalších podobných prejavov, ktoré sa niekedy označujú ako alternatívna medicína. V našich analýzach sme sa zamerali na postoje Slovákov k horoskopom, vešteniu, mágií a čarodejníctvu, špiritizmu, poverám, východným filozofickým smerom a fenoménu UFO. Tieto jednotlivé fenomény sme skúmali ako zložky nekresťanskej mimocirkevnej religiozity. Negatívne následky nekresťanskej mimocirkevnej religiozity prostredníctvom vytvárania si vlastnej religiozity „à la carte“ sledujeme nielen v oslabovaní postavenia Cirkvi a jednotného náboženstva v živote človeka, ale i v prípadoch zneužívania dôvery rôznymi liečiteľmi, predpoveďami veštíc či slepej viery v silu amuletov a talizmanov. Tieto dôsledky sa teda netýkajú len osobných „poškodení“ psychiky jednotlivcov, ale i možných patologických následkov na celej spoločnosti. Gómez³ hovorí k tomuto novému javu, že posvätné, náboženské namiesto toho, aby bolo skoncentrované v jednom veľkom tradičnom náboženstve, zostalo rozkúskované. Tak vzniká pozvanie k náboženskému kočovníctvu. Adepti menia sekty, skupi-

³ Porov. GÓMEZ, M. G.: Polyteizmus a modloslužba pohanstva dnešného západného sveta. In: MATULNÍK, J.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku: Poznanky zo sociologického výskumu*. Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 135.

ny, ako závislí drogy. Preto duchovný „turizmus“ charakterizuje novú spiritualitu cez túžbu vidieť všetko, skúsiť všetko bez toho, aby sa išlo do hĺbky, s cieľom nájsť akýsi trh náboženstva, na ktorom si možno naservírovať náboženstvo podľa lístka, chuti a rozmaru každého konzumenta. Tak dochádza ku strate princípov a kontroly a ľudia sa túlajú ako žobráci so smerovaním vlastného života v rukách kadejakého jasnovidca, čarodejníka alebo veštca.

Novým trendom v religiozite sa venoval i Rucki⁴, ktorý hovorí, že mnoho zdravých ľudí žije dnes v strachu pred chorobou, pred rakovinou, pred dlhým umieraním a pred dlhodobým prežívaním bolesti. V snahe zabezpečiť sa nejakou pre týmito strašidkami sú schopní investovať do rôznych nezmyselných prostriedkov, ktoré údajne zabraňujú vzniku nádorového bujnenia. Sú ochotní uveriť rôznym rozprávkam o zemskom žiarení, žiarení ľudského organizmu a preventívne sa podrobiť niektorým okultným procedúram. Tam, kde hrajú rolu emócie, strach o svoje zdravie alebo blízkej osoby, prestáva fungovať rozumová argumentácia a človek je schopný uchýliť sa k iracionalite (k nezmyslom).

Podľa viacerých výskumných správ (Glendinning, Bruce, 2006; Rucki, 2000) zaplatili občania niektorých západných krajín dokonca viac peňazí za alternatívne liečenie ako za liečenie prostredníctvom konvenčnej medicíny. Podobné narastajúce trendy niektorých prejavov nekresťanskej mimocirkevnej religiozity boli zaznamenané už od roku 1990 i na Slovensku, keď sa vyskytli aj viaceré poškodenia zdravia účastníkov.⁵ Rusnáková⁶ uvádza, že v praxi sa stretáva s tým, že sa za psychoterapeutov vydávajú ľudia, ktorí nemajú súvislé odborné vzdelanie v oblasti psychológie, psychiatrie a pod., ale vykonávajú živnosť v oblasti poradenstva v zdravom životnom štýle. Tu nájdeme „terapeutov“ v oblasti numerológie, astrológie, veštenia, kineziológie, Silvovej metódy, či reiki a pod.

V našom výskume sme sa zamerali na postoje k nasledujúcim fenoménom nekresťanskej mimocirkevnej religiozity: veštenie, čarodejníctvo, mágia, astrológia, horoskopy, špiritizmus (kontakty s mŕtvymi), prejavy ľudovej poverčivosti a zarieknutia, postoje k UFO a východným filozofickým smerom (dnes často sa vyskytujúcejmu feng-šuj a joge). Pýtali sme sa respondentov, či si myslia, že je možné napríklad vykladať budúcnosť z kariet, ruky, kávy a pod., či je možné uzdravovať prostredníctvom rôznych amuletov, uškodiť iným vzývaním zlých duchov. Zarážajúci je fakt, že asi 20 % katolíkov vôbec nevie, či dané prejavy majú nejakú účinnosť v živote, teda, či môže niekto nájsť choroby prostredníctvom prútika, či je možné hovoriť s mŕtvymi pomocou nejakého média a pod. Teda pätina katolíkov nemá vôbec vyhranený postoj ku prejavom nekresťanskej mimocirkevnej religiozity. Ojedinelým prípadom je viera v silu čísla 13, kde sa nevedelo vyjadriť asi 7 % katolíkov, no pri ďalšom príklade ľudovej poverčivosti – či je potrebné chrániť malé dieťa, aby ho niekto neuriekol, napríklad popľuť ho – 16 % katolíkov zvolilo variant odpovede „neviem“.

⁴ Porov. RUCKI, Š.: *Alternatívni medicína – pomoc, alebo nebezpečí?* Praha: Návrst domů, 2000, s. 9.

⁵ Porov. ROSINSKÝ, T.: Nebezpečenstvá pseudonáboženských praktík podľa skúseností psychiatrie a naturálnej medicíny. In: LOJDA, M. (ed.): *Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2006, s. 23–24.

⁶ Porov. RUSNÁKOVÁ, T.: Hranice v psychologickom poradenstve a psychoterapii. In: LOJDA, M. (ed.): *Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2006, s. 7.

Približne štvrtina katolíkov si nikdy nečíta horoskopy, no pri podrobnejšej analýze postojov k horoskopom sme zistili, že „pevný“ negatívny postoj k horoskopom má len tretina katolíkov, ktorí zvolili variant odpovede „určite nie“ pri otázke, či dôverujú horoskopom. Pri doplňujúcej otázke pre čítajúcich horoskopy, kde sme sa pýtali, či sa respondenti riadia podľa horoskopov, vyjadřila asi polovica „pevný“ negatívny postoj zvolením variantu odpovede „určite nie“. Čítanie horoskopov, dôveru k nim a riadenie sa podľa nich teda katolíci vo veľkej miere berú na ľahkú váhu. Avšak pozor, určité poznanie budúcnosti, či už je potvrdené, alebo nie, je schopné vyvolať deštrukciu ľudskej psychiky. Astrológia nám prisudzuje život pod vplyvom „planét“, neuznáva našu slobodu. Je dobre známy psychologický zákon⁷, že strach vytvorí také okolnosti, akých sa nositeľ strachu obáva. Povedzte niekomu „Spadneš!“, a ak tomu uverí, urobí množstvo protiopatrení, stráca svoju nenútenosť, stáva sa ťarbavým, úzkostlivým, a nakoniec spadne. Bez vášho upozornenia by všetko prebehlo dobre. U nervovo precitlivenej alebo veľmi ovplyvniteľnej osoby takýto psychologický zásah cez predpoveď prináša neblahé následky pre jej rovnováhu. U človeka trpiaceho na nervové poruchy (skleslosť, psychosomatické ochorenia, rôzne neurózy) to môže značne zhoršiť ich prejavy. Preto sme sa zamerali na postoje respondentov i k iným spôsobom predpovedania budúcnosti. Pýtali sme sa, či si myslia, že sa dá predpovedať budúcnosť prostredníctvom vykladania kariet, čítania z ruky, z čajových alebo kávových usadenín. Okrem tejto otázky sme dali respondentom i doplňujúcu otázku, či si niekedy dali veštiť, vykladať svoju budúcnosť alebo sny. Tu sa nám potvrdili podobné zistenia z výskumu nekresťanskej religiozity v Škótsku, keď i na Slovensku asi 20 % všetkých ľudí, a podobne i 20 % katolíkov, si dalo týmto spôsobmi veštiť. Opäť len tretina katolíkov vyjadřilo „pevný“ postoj k vešteniu, keď zvolili variant odpovede „určite nie“ na otázku, či je možné predpovedať budúcnosť rôznymi spôsobmi.

Keďže i na Slovensku môžeme sledovať rozširujúcu sa vlnu východných filozofií, pýtali sme sa respondentov na viaceré smery. Dve otázky boli zamerané na – v súčasnosti tak veľa propagované – feng-šuj a na možnosť reinkarnácie, či už do iného človeka po smrti alebo do zvierata. Ďalej sme nadviazali na u nás diskutovanú problematiku vyučovania jogy na školách a poslednú otázku sme položili ako projekčnú – či by respondentom prekážalo, ak by sa ich dospelé dieťa rozhodlo pre iné, nie kresťanské náboženstvo. Pri postojoch k feng-šuj, teda pri odpovedi na otázku, či si respondenti myslia, že v ich byte existujú nejaké škodlivé prúdenia či sily, majú katolíci oveľa vyhranenejšie stanovisko, vyše 40 % zvolilo variant odpovede „určite nie“. Avšak i tu možno sledovať nedostatočnú informovanosť katolíkov o týchto nových prúdoch, lebo opäť vyše 20 % katolíkov nevie, aký postoj zaujať k feng-šuj. Podobnú neinformovanosť vidíme i pri postojoch k reinkarnácii, čo je významne odlišný pohľad na posmrtný život v porovnaní s katolíckym. Jogu slovenskí katolíci tolerujú vo vyššej miere; iba niečo vyše 5 % katolíkov by určite prekážalo, ak by ich dieťa cvičilo jogu. Nakoniec sme dali respondentom projekčnú otázku, ako by zareagovali, ak by si ich dospelé dieťa zvolilo iné náboženstvo, nie kresťanské. Pri

⁷ Porov. SANCHEZ, F., MADRE, P.: *Astrológia a kresťanský život*. Bratislava : Serafín, 1995, s. 19–20.

blížne dvom tretinám katolíkov by to prekážalo a usilovali by sa ho nejako ovplyvniť, aby to nerobil.

Porovnanie výpovedí respondentov k nekresťanskej mimocirkevnej religiozite podľa pohlavia ukazuje, že k väčšine prejavov tejto religiozity majú pozitívnejší postoj ženy ako muži. Iba v jedinej položke bolo skóre opačné. Muži si viac myslia, že niektorí ľudia prišli do styku s mimozemskými civilizáciami. Ženy majú negatívnejší postoj k joge a k nekresťanským náboženstvám. V ďalšom porovnaní sme zistili, že respondenti s nižším vzdelaním majú pozitívnejší postoj ku predpovedaniu budúcnosti, k mágii, k „ľudovému náboženstvu“, k poverám a špiritizmu. Pri analýze regionálnych rozdielov nekresťanskej mimocirkevnej religiozity mám vychádzajú zaujímavé výsledky; vo väčšine prípadov respondenti z východného Slovenska majú negatívnejší postoj k daným javom. Pozitívnejšie postoje majú respondenti vo väčšine, okrem prejavov „ľudovej religiozity“, zo západného Slovenska a v niektorých prípadoch významne najvyššie skóre majú respondenti z Banskobystrického kraja. Súhlasné stanovisko s modernými trendmi „alternatívnej medicíny“ a s východnými filozofickými smermi vyjadrujú najmä respondenti z väčších miest. Opačná situácia je v prípade otázok viery v magickú silu čísla 13 a ochrany dieťaťa pred urieknutím; k týmto javom prejavujú pozitívnejší postoj respondenti z menších obcí. Ku prejavom nekresťanskej mimocirkevnej religiozity sa viac utiekajú respondenti, ktorí hodnotia ako nevyhovujúcu úroveň materiálneho zabezpečenia svojej rodiny. Respondenti žijúci vo vyhovujúcej životnej situácii významne menej dôverujú mágii, prejavom „ľudovej religiozity“ a špiritistickým fenoménom.

Pre ďalšie analýzy sme vypočítali typológiu respondentov z indikátorov praktizovania viery a indikátorov nekresťanskej mimocirkevnej religiozity. Vypočítali sme tri typy respondentov. Zistili sme, že najpozitívnejší postoj k mágii, vešteniu, poverám a ďalším fenoménom majú nie tí respondenti, ktorí sa vôbec alebo minimálne zúčastňujú na obradoch a modlia sa, ale tí, ktorí sa tak raz do týždňa pomodlia, niekoľkokrát do roka prídu na svätú omšu a raz do roka sa vyspovedajú (prvý typ). Najnegatívnejšie postoje k nekresťanskej mimocirkevnej religiozite majú respondenti, ktorí sa pravidelne zúčastňujú na obradoch a modlia sa raz či viac ráz za deň (tretí typ). Títo respondenti odmietajú i to, aby ich dieťa cvičilo jogu alebo sa rozhodlo pre iné ako kresťanské náboženstvo. Jediná otázka je rozporuplná, ako i v predošlých i nasledujúcich analýzach, a to otázka možnosti uškodiť inému človeku vzývaním zlých duchov. V tomto prípade majú najviac negatívnu odpoveď respondenti druhého typu. Porovnali sme výrok, či je možné byť dobrým kresťanom aj vtedy, ak človek nechodí do kostola, s celkovým postojom k nekresťanskej mimocirkevnej religiozite. Súhlasný postoj k tomuto výroku, ktorí si najviac vybrali respondenti preferujúci nekresťanskú mimocirkevnú religiozitu, hovorí o presvedčení respondentov v zmysle známeho slovného spojenia: „Ježiš áno, Cirkev nie.“ Teda snaha o vytvorenie si vlastných pravidiel, vlastného náboženstva bez „zásahu“ cirkevného učenia do presvedčenia, do života človeka. Pri analýze súhlasu s článkami viery sme nezistili významné rozdiely medzi respondentmi, ktorí dôverujú a praktizujú nekresťanskú mimocirkevnú religiozitu, a tými, ktorí nie. Respondentom sme predložili trinásť výrokov, ktoré prezentujú vybrané články viery. Významné rozdiely sme zistili len pri výrokoch: „Existujú

anjeli“ a „Prenášajú sa následky dedičného hriechu na človeka“; s týmito výrokmi viac súhlasia respondenti s vyšším skóre pri nekresťanskej mimocirkevnej religiozite.

Ďalšou dimenziou pri meraní religiozity je intelektuálna dimenzia. Zisťovali sme úroveň poznatkov o učení Cirkvi šiestimi otázkami, napr. či vedia respondenti, koľko trvá veľký pôst, mená štyroch evanjelistov, koľko mal Ježiš apoštolov atď. Naše výpočty poukazujú na informácie, ktoré podporujú predpoklad vyslovený pri analýze rituálnej dimenzie (náboženská prax), a to, že respondenti, ktorí sa síce hlásia k Cirkvi a nemajú vysoké poznatky o jej učení (keďže sa ani nezúčastňujú na bohoslužbách), praktikuju vo vyššej miere nekresťanskú mimocirkevnu religiozitu. Okrem prvej otázky, ktorou sme sa pýtali na názor na vzývanie zlých duchov, vo všetkých indikátoroch nekresťanskej mimocirkevnej religiozity prevládajú pozitívne postoje k daným prejavom u tých respondentov, ktorí nemajú veľké poznatky o učení Cirkvi.

Mnoho zo súčasnej spirituality je ovplyvnené konzumizmom a terapeutickou kultúrou. Mnohí ľudia majú len malé poznatky o tradíciách kresťanskej spirituality. Rizikovým faktorom sú obdobia hľadania zmyslu života a odpovedí na existenciálne otázky. Pálčivosť tohto hľadania môže človeka priviesť až ku potrebe nájsť akúkoľvek odpoveď, ktorá by len trochu uspokojivo ukončila jeho hľadanie. Odpoveď, ktorá je dostatočne poruke a dostatočne jednoduchá, aby mohla hneď a naplno uspokojiť, môže byť odpoveďou sektárskou. Takéto obdobia nie sú dané len biologicky (začiatok alebo naopak koniec produktívneho veku), ale napr. aj chorobou, rozvodom, rozvodom rodičov či rozvoľnením rodinných vzťahov (dlhodobý pobyt rodičov v zahraničí, život na internáte a pod.), stratou zamestnania, smrťou blízkeho človeka (najmä dieťaťa) alebo jeho ťažkou chorobou.⁸ Medzi príčiny šírenia mágie talianski biskupi⁹ zaraďujú najmä vážny nedostatok evanjelizácie, čo nedovoľuje veriacim, aby zaujali kritický postoj k myšlienkam, ktoré sú len náhradou pravého náboženského obsahu a smutnou mystifikáciou rýdzeho obsahu viery.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- CSONTOS, L.: Aktuálny výskum religiozity : Prekvapenia i výzvy. In: *Viera a život*, roč. XIX, 2009, č. 1.
- GLENDINNING, T., BRUCE, S.: New Ways of Believing or Belonging : Is Religion Giving Way to Spirituality? In: *The British Journal of Sociology*, roč. 57, 2006, č. 3.
- GÓMEZ, M. G.: Polyteizmus a modloslužba pohanstva dnešného západného sveta. In: MATULNÍK, J.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008.
- MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Nová religiozita*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002.

⁸ Porov. VOJTÍŠEK, Z.: *Netradiční náboženství u nás*. Praha : Dingir, 1998, s. 123–124.

⁹ Porov. Pastiersky list toskánskych biskupov. In: *Mágia, zlí duchovia, satanské obrady*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 8.

- Pastiersky list toskánských biskupov. In: *Mágia, zlí duchovia, satanské obrady*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- PIWOWARSKI, W.: *Socjologia religii*. Lublin : Wydawnictwo KUL, 1996.
- ROSINSKÝ, T.: Nebezpečenstvá pseudonáboženských praktík podľa skúseností psychiatrie a naturálnej medicíny. In: LOJDA, M. (ed.): *Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2006.
- RUCKI, Š.: *Alternatívni medicína – pomoc, alebo nebezpečí?* Praha : Návrat domů, 2000.
- RUSNÁKOVÁ, T.: Hranice v psychologickom poradenstve a psychoterapii. In: LOJDA, M. (ed.): *Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2006.
- SANCHEZ, F., MADRE, P.: *Astrológia a kresťanský život*. Bratislava : Serafín, 1995.
- VOJTÍŠEK, Z.: *Netradiční náboženství u nás*. Praha : Dingir, 1998.

prof. PhDr. JOZEF MATULNÍK, PhD.
PhDr. MARGITA MINICHOVÁ
Mgr. MICHAL KRATOCHVÍLA
Katedra sociológie
Filozofická fakulta
Trnavská univerzita
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
e-mail: matulnik@vssvalzbety.sk

Pastorálno-teologické glosy k analýze religiozity katolíkov na Slovensku

LADISLAV CSONTOS SJ

CSONTOS, L.: Pastoral-Theological Glosses to the Analysis of Religiosity of Catholics in Slovakia. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 27 – 38.

The first all-Slovak representative research of religiosity of Catholics in Slovakia, which took place in the year 2007, brings a deep insight into the life of the Catholic Church in Slovakia. For the first time it captures also those Catholics who participate only very little or poorly in the life of their church. Moreover, it reveals several facts that provoke both hope and worries. Rather high interest in and the reception of sacraments, high authority of the Church representatives, willingness to accept children – these are the expression of hope. On the contrary, the concerns are raised by a complicated relationship towards the sacrament of marriage and towards the family, weak feeling of the parish membership, lack of parish catechesis, low intensity of charity and of a mission zeal. Thus we point out at the necessity of the parish community renewal, mainly through its reforming to a communion of communities. We try to do so through the support of catechumenate, lay apostolate, lay movements, cooperation between the priests and laymen. The parish should become a place of acceptance and concern for all those who find themselves in various difficult life situations. The faithful should seek for such people and show them through their service Christ's serving love through their service. Finally a missionary dimension of the Church should obviously become a dimension of each parish. Renewal of faith in the parish should thus become fruitful for its own renewal and for the proclamation of the good news to those who still ignore Christ.

Keywords: parish, Church community, Catholic marriage, charity, parish catechesis, missions, lay apostolate, catechumenate

1. ÚVOD

Na skvalitnenie vyučovania pastorálnej teológie na teologických fakultách a na samotné skvalitnenie pastorácie je potrebné spoznať znamenia čias. Jedným z prostriedkov, ako spoznať tieto znamenia dnes, sú empirické vedy, medzi nimi najmä psychológia, politológia a sociológia. Tieto dôvody boli podnetom pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity a Katedru sociológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity realizovať v roku 2007 prvý celoslovenský reprezentatívny výskum religiozity katolíkov na Slovensku. Výskum sa uskutočnil na reprezentatívnom súbore obyvateľov Slovenskej republiky vo veku od 18 do 60 rokov, utvorenom na báze kvótového výberu (pohlavie, vek, vzdelanie, národnosť, veľkosť bydliska a kraj). Súbor tvorilo 1 298 respondentov, ktorí sa prihlásili ku Katolíckej cirkvi, z toho k Rímskokatolíckej cirkvi sa prihlásilo 1 227 a ku Gréckokatolíckej cirkvi 71 respondentov. Okrem toho k Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania sa prihlásilo 86 respondentov, k iným kresťanským cirkvám sa prihlásilo 25 respondentov, k iným ako kres-

ťanským náboženstvám 17 respondentov a 594 respondentov sa neprihlásilo k nijakej cirkvi. Spolu sa vykonalo 2 020 štandardizovaných rozhovorov.¹ Riešiteľský kolektív výskumu z oboch fakúlt spracoval a publikoval v roku 2008 sociologickú analýzu; z nej budeme čerpať údaje, ktoré budeme ďalej analyzovať z hľadiska pastorálnej teológie. Ukazujú sa niektoré naliehavé výzvy, na ktoré treba reagovať. V mnohom je potrebná obnova života a aj nová evanjelizácia.

2. NIEKTORÉ DÔLEŽITÉ VÝZVY

Vo výskume sa ukázala nie celkom jednoznačná sakramentalizácia života katolíkov na Slovensku, čo je viditeľné predovšetkým z účasti na nedeľnej svätej omši a na pristupovaní ku sviatosti zmierenia. Podľa údajov uvedených katolíckymi respondentmi jedna tretina chodí na svätú omšu pravidelne každú nedeľu, v prikázaný sviatok a vo všedný deň často, výnimočne alebo vôbec nie. Asi 8 % opýtaných uvádza, že sa zúčastňuje na bohoslužbách každú nedeľu. Vyše 18 % chodí do kostola aspoň raz do mesiaca alebo pravidelne, ale nie vždy. A 40 % katolíkov príde na omšu len niekoľkokrát do roka alebo skoro vôbec nie.² Dôležité je však aj zistenie, či respondenti považujú povinnosť nedeľnej omše za primeranú v dnešnej dobe. Hoci 41,6 % katolíckych respondentov uviedlo, že chodí na svätú omšu každú nedeľu alebo aj častejšie, len 33,2 % pokladá povinnosť zúčastniť sa na nedeľnej omši za primeranú (30 % za skôr primeranú a 22,2 % za skôr alebo určite neprimeranú).³

Podobne je to aj s prijímaním sviatosti zmierenia. Podľa výskumu na spoveď chodíva okolo 39 % katolíkov pravidelne alebo aspoň niekoľkokrát do roka, v tom 13,5 % asi raz za mesiac a 25,6 % niekoľkokrát za rok. Približne rovnaký podiel opýtaných – 38 % – ako v skupine nepristupujúcich ku prijímaniu, chodí na spoveď menej než jedenkrát za rok alebo vôbec nie. Ostatní katolícki respondenti idú na spoveď aspoň jeden až dva razy v priebehu roka.⁴ Tento údaj bol konfrontovaný aj s údajom o pristupovaní ku svätému prijímaniu. Z katolíckych respondentov 37,7 % pristupuje ku prijímaniu menej než jedenkrát do roka. Viac než 38 % boli na prijímaní v priebehu posledného mesiaca, v tom 15,9 % v priebehu tohto/ minulého týždňa, a majú z pohľadu pristupovania ku sviatosti úzku väzbu na cirkev. Ostatní respondenti prijímajú aspoň párkrát za rok.⁵

¹ Porov. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 14.

² Porov. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 23.

³ Porov. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 23–25.

⁴ Porov. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 27.

⁵ Porov. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 27.

Podľa výskumu je autorita predstaviteľov Katolíckej cirkvi na Slovensku pomerne vysoká. „Z uvádzaných údajov však vyplýva cenný poznatok, že nielen z pohľadu podsúboru katolíkov, respondentov z reprezentatívneho súboru, ale aj podľa názoru nehlásiacich sa k nijakej cirkvi (najmä v oblasti chudoby, nespravodlivosti a vojnových konfliktov) sú cirkevní predstavitelia aj v súčasnosti pokladaní za authority, ktoré sa majú vyjadrovať k tej-ktorej nesporne závažnej problematike.“⁶ Podľa získaných údajov pokladá za správne 83,1 % katolíkov, 56,7 % nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 74,7 % respondentov z reprezentatívneho súboru, keď sa cirkevní predstavitelia *určite áno* alebo *skôr áno* vyjadrujú ku problematike chudoby a nespravodlivosti v spoločnosti, a teda, čo je nesporne dôležitý poznatok, považujú ich aj v súčasnosti za významné authority v tejto oblasti. Z údajov tiež vyplýva, že 6 % katolíkov, 13,6 % nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 8,5 % respondentov z reprezentatívneho súboru sa k danej problematike nevie vyjadriť.⁷ Údaje vypovedajú, že viac ako dve tretiny katolíkov, čo predstavuje 75,7 %, viac ako jedna tretina nehlásiacich sa k cirkvi (45,6 %) a (takmer) dve tretiny respondentov z reprezentatívneho súboru (65,6 %) sa domnieva, že je správne, keď sa cirkevní predstavitelia vyjadrujú k vojnovým konfliktom.⁸

56,1 % katolíkov v porovnaní s 19,4 % nehlásiacimi sa k nijakej cirkvi a so 44,7 % respondentov z reprezentatívneho súboru zastáva názor, na základe ktorého by sa cirkevní predstavitelia mali *určite áno* alebo *skôr áno* vyjadrovať nielen ku programom, ktoré vysielajú jednotlivé televízie, ale rovnako aj k pôsobeniu masmédií a pokladajú to teda za správne.⁹ Dôležitý je tiež postoj k umelým potratom. „Z analyzovaných odpovedí sa dozvedáme, že jedna tretina katolíkov (33,3 %), 7,3 % nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 24,8 % respondentov z reprezentatívneho súboru sa domnieva, že je *určite* správne, ak sa cirkevní predstavitelia vyjadrujú k zákonom o umelom potrate. Za *skôr* správne to považuje 29,8 % katolíkov, 13,8 % nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 24,9 % opýtaných z reprezentatívneho súboru. Z respondentov, ktorí si teda celkovo zvolili súhlasné varianty, bolo 63,1 % katolíkov, 21,1 % nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 49,7 % z reprezentatívneho súboru.“¹⁰

Zaujímavým výsledkom výskumu je, že 53,0 % respondentov hlásiacich sa ku Katolíckej cirkvi pokladá kresťanskú vieru za zlučiteľnú s pôsobením v politike. Z respondentov, ktorí sa nehlásia k nijakej cirkvi, si to myslí 20,9 % a za celý reprezentatívny súbor je toho názoru 42,9 % opýtaných. Takmer jedna tretina katolíkov zastáva zasa názor, že *skôr nie* je kresťanská viera zlučiteľná s politikou, a *určite nie* si myslí 14,5 % katolíkov. Toho istého názoru, t. j. *skôr*

⁶ MINICHOVÁ, M.: Etické konzekvencie viery v otázkach verejného života. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 128.

⁷ Porov. MINICHOVÁ, M.: Etické konzekvencie viery v otázkach verejného života. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 129.

⁸ Porov. MINICHOVÁ, M.: Etické konzekvencie viery v otázkach verejného života. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 132.

⁹ Porov. MINICHOVÁ, M.: Etické konzekvencie viery v otázkach verejného života. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 130.

¹⁰ MINICHOVÁ, M.: Etické konzekvencie viery v otázkach verejného života. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 131.

nie a určite nie, je 79,1 % opýtaných nehlásiacich sa k nijakej cirkvi a 57,1 % respondentov z reprezentatívneho súboru.¹¹

Výskumný kolektív poukazuje na skutočnosť zistenú v tomto výskume, ako i v predchádzajúcich výskumoch, že mnohí obyvatelia Slovenska majú k manželstvu pomerne zložitý a možno i rozporuplný vzťah. Na jednej strane je len málo takých, ktorí považujú manželstvo za zastarané, a malá časť respondentov nesúhlasí s názorom, že manželstvo je zväzok muža a ženy, ktorý by sa mal uzatvárať na celý život. No na druhej strane sa väčšina prikláňa i k názoru, že „je jedno, či partneri žijú v manželstve alebo nie, hlavne ak im to klapie“, čím vlastne stavajú kohabitáciu na jednu úroveň s manželstvom. Respondenti sa tiež veľmi rôznia v názore na to, či by sa manželstvo malo v zásade skončiť vtedy, keď si muž a žena prestanú dobre rozumieť.¹²

Riešitelia projektu skonštruovali index hodnoty manželstva. Primárne dáta získali v odpovediach respondentov na otázku, v ktorej vyjadrovali svoje názory na manželstvo pri šiestich položkách na štvorbodovej škále.¹³ Zisťovali postoje k mimomanželskému pohlavnému styku ženatých, resp. vydatých osôb, ku kohabitáciám a k sexuálnym stykom neplnoletých. „V ďalšom kroku sme na tejto báze vypočítal špecifický index, ktorý sme nazvali index hodnoty manželstva. Index sa vypočítal tak, že sa bodovali odpovede respondentov pri jednotlivých položkách. Pri položkách č. 2 a č. 4 narastali rovnomerne body od variantu vôbec nesúhlasím (0 bodov) po variant úplne súhlasím (4 body) a pri ostatných položkách narastali hodnoty indexu v opačnom poradí variantov odpovedí. Súčet všetkých získaných bodov sa prepočítal na interval od 0 do 100. Tento index sme osobitne vypočítali pre jednotlivé podsúbory respondentov podľa ich stavu (ženatí/vydaté, slobodní atď.) a podľa ďalších znakov. Na základe zistenej veľkosti indexu hodnoty manželstva sme rozdelili respondentov do troch skupín, pričom prvú skupinu tvorilo 25 % respondentov, ktorí mali najnižšiu hodnotu indexu, t. j. pod dolným kvartilom, druhú skupinu 50 % respondentov, ktorí mali vyššiu hodnotu indexu (skupina

¹¹ MINICHOVÁ, M.: Etické konzekvencie viery v otázkach verejného života. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 125.

¹² Porov. MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 179.

¹³ „Hodnotu prisudzovanú respondentmi manželstvu sme zisťovali otázkou, ktorá mala takéto znenie: »Uvážte, prosím, či súhlasíte alebo nesúhlasíte s týmito tvrdeniami, ktoré sa týkajú manželstva: 1. Manželstvo je už zastarané. 2. Manželstvo je zväzok muža a ženy, ktorý by sa mal uzatvárať na celý život. 3. Manželstvo by sa malo v zásade skončiť vtedy, keď si muž a žena prestanú dobre rozumieť. 4. Ak si manželia dobre nerozumejú a už majú deti, mali by určite nájsť k sebe cestu. 5. Ak si manželia dobre nerozumejú a ešte nemajú deti, mali by sa čím skôr rozvieť. 6. Je jedno, či partneri žijú v manželstve alebo nie, hlavne ak im to klapie.« Respondenti označili pri každej položke jeden z variantov odpovedí na škále: úplne súhlasím, vcelku súhlasím, skôr nesúhlasím, vôbec nesúhlasím.“ (MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 179.)

v strede) a tretiu skupinu tvorilo 25 % respondentov, ktorí mali najvyššiu hodnotu indexu, t. j. nad horným kvartilom.“¹⁴

Na základe hodnôt indexu manželstva boli zistené štatisticky významné rozdiely medzi skupinami respondentov podľa príslušnosti k cirkvám. Z údajov vyplýva, že nižšiu hodnotu manželstvu výrazne častejšie prisudzujú respondenti, ktorí sa nehlásia ku nijakej cirkvi, ako respondenti, ktorí sa prihlásili k niektorej z uvedených kresťanských cirkví. Z respondentov, ktorí sa nehlásia ku nijakej cirkvi až dve pätiny (40,5 %) má hodnoty indexu v kategórii „nízky“, ale podľa údajov za celý súbor je to len 23,8 %, a naopak „vysoké“ hodnoty indexu má len 9,2 % z respondentov, ktorí sa nehlásia k nijakej cirkvi, ale za celý súbor je to až 27 %.¹⁵

Výskum však ukázal niekoľko pozitívnych faktorov, ktoré vplývajú na výšku indexu hodnoty manželstva a naznačujú aj prioritné smery, ktorými by sa mala uberať pastorácia rodín. Zároveň naznačujú, že demografický vývoj na Slovensku by nemusel byť kritický, lebo je dosť silná skupina katolíkov v produktívnom veku, ktorých zamýšľaná plodnosť presahuje záchovnú hranicu, vyjadrenú číslom 2,1. „Slovenský demograf Karol Pastor zdôrazňuje, že kľúčovým problémom populačných prognóz je predpoveď plodnosti, ktorá závisí nielen od objektívnych daností, ale aj od subjektívneho správania jednotlivcov. Pastor vysvetľuje, že najlepším prediktorom budúcej konečnej fetrility je zamýšľaná plodnosť, ktorá sa v prieskumoch zisťuje otázkami typu *Kolko detí by ste chceli mať*.“¹⁶

Index hodnoty manželstva a zamýšľaná plodnosť podľa príslušnosti respondentov k cirkvám vzájomne korelujú, vyšší index hodnoty manželstva nesie so sebou aj vyššiu zamýšľanú plodnosť. „Dôležitým zistením je, že všetci, ktorí sa prihlásili k uvedeným kresťanským cirkvám, chcú mať viac detí, ako je potrebné na zachovanie jednoduchej reprodukcie (2,1). Respondenti, ktorí sa neprihlásili k nijakej cirkvi chcú mať naopak výrazne menej detí, ako je potrebné na zachovanie jednoduchej reprodukcie.“¹⁷

3. NOVÉ CESTY PO DRUHEM VATIKÁNSKOM KONCILE

Na koncile boli znovu objavené ako hlavné orientácie pre Cirkev a do budúcnosti nasmerované podstatné biblické, patristické, liturgické, kristocentrické a ekleziálne hodnoty. Zároveň sa Cirkev konfrontovala s novými výzvami, ktoré priniesla antropológia, laická teológia, historickosť, inkarnacioniz-

¹⁴ MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatzky zo sociologického výskumu*, s. 179–180.

¹⁵ Porov. MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatzky zo sociologického výskumu*, s. 180–181.

¹⁶ PASTOR, K.: Zamýšľaná plodnosť v SR ako predmet výskumov populačnej klímy. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza sociálnych a zdravotných dôsledkov zmien demografického správania na Slovensku*. Trnava : TYPI Universitatis Tyrnaviensis, 2006, s. 32.

¹⁷ MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatzky zo sociologického výskumu*, s. 200.

mus, eschatológia, sekularizácia. Snahou nebolo propagovať kresťanstvo, ktoré by rehabilitovalo obyčajnú skutočnosť, ale prispôsobiť kresťanský život mnohorakej múdrosti stvorenia. Tieto nové perspektívy sú otvorené pre svet, otvorené pre ľudské a pozemské a našli svoje potvrdenie a novú inšpiráciu v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu.¹⁸

Aj napriek tomu, že koncil položil solídne základy obnovy, stále prechádzame istým procesom krízy. Je to príležitosť na dozrievanie v kresťanskom živote a príležitosť na rozoznávanie. Hneď po koncile bolo treba čeliť výzvam, ktoré vznikli ako reakcia na koncil. Týmito výzvami boli teológia nádeje, politická teológia, teológia revolúcie, teológia smrti Boha, teológia oslobodenia, naratívna teológia atď. Všetky tieto smery prežili svoj vzrast, niektoré našli silnú podporu v niektorých spoločenských vrstvách – teológia oslobodenia (najchudobnejší). Spoločným prvkom týchto smerov pokoncilovej teológie je viera, ktorá vyzýva veriaceho na prijatie úlohy kresťanského svedomia v dejinách. Je to viera, ktorá bojuje o oslobodenie a usiluje sa urobiť súčasný život ľudskejším. Cirkev prešla vnútornou katarziou, ktorá bola neraz bolestná, zbavila sa svojho stredovekého triumfalizmu a stala sa pokornou služobníčkou ľudí.¹⁹

Po koncile sa rozvinula teológia obnovy, ktorá sa neodvoláva na koncilové dokumenty ako na výroky, ktoré treba apologeticky brániť, ale ako na referenčný bod a určitý impulz, ktorý pobáda k ďalšiemu rozvoju. Z toho vyplýva niekoľko dôsledkov. Predovšetkým treba verifikovať tradičné teologické obsahy podľa nových formúl a podľa jazyka, ktorý sa stal viac svetským, aby sa tak teológia priblížila ku dnešnému človeku, ktorý už nerozumie jazyku dovtedy používanému v teológii. Je nevyhnutné mať na pamäti, že každá teológia a každá spiritualita je poznačená a ovplyvnená aktuálnou kultúrnou, sociopolitickou a ekleziálnou situáciou. Treba uznať, že opravdivá kresťanská teológia zajtrajška sa musí narodiť z intenzívnej duchovnej skúsenosti, ale pritom musí byť otvorená aj voči iným skúsenostiam – nie duchovným. To všetko potrebuje čas a aktívne očakávanie. Okrem zmien v samotnej teológii si treba všimnúť tendencie ku zmene v samotnej štruktúre Cirkvi a aj v spôsoboch pastorácie. Talianski autori Borriello, Secondin, Giovanna della Croce uvádzajú návrh nemeckého teológa Greinachera, ktorý zhrnul potrebné zmeny do dvoch oblastí života Cirkvi:

Zmeny v univerzálnej Cirkvi:

- od sakralizácie k sekularizácii;
- od masovej Cirkvi k menšinovej Cirkvi;
- od zdedeného kresťanstva ku kresťanstvu, ktoré si vyberáme;
- od Cirkvi hierarchickej k Cirkvi ako Božiemu ľudu;
- od centralizovaného spoločenstva (Rím) k lokálnym cirkvám a spoločenstvám;
- od kresťanskej inštitúcie k angažovanosti jednotlivého kresťana;
- od starosti o „cirkevné záujmy“ k starosti o diakoniu vo svete.

¹⁸ Porov. BORRIELLO, L., SECONDIN, B., GIOVANNA DELLA CROCE, S.: *Duchowość Chrześcijańska czasów współczesnych*. Kraków : Homo Dei, 1998, s. 407

¹⁹ Porov. BORRIELLO, L., SECONDIN, B., GIOVANNA DELLA CROCE, S.: *Duchowość Chrześcijańska czasów współczesnych*, s. 408–409

Zmeny v lokálnej cirkvi:

- od farnosti k mikrospoločenstvu (sídliisko, štvrť atď.);
- od teritoriálnej farnosti k funkcionálnemu spoločenstvu;
- od sakramentalizovaného kultu k bratskému a domácemu kultu;
- od rozdelenia na stavy a vekové kategórie k úlohe rodiny ako celku;
- od autoritatívneho monológu ku slobode hlasu;
- od jednej služby ku mnohosti služieb a chariziem;
- od masového udeľovania sviatosti ku katechumenátu.²⁰

Hoci ide o názory, ktorá boli vyslovené pred takmer štyridsiatimi rokmi, v mnohom sa javia aj dnes veľmi aktuálne. Koncil zdôraznil, že Cirkev je spoločenstvo. Kulisz pripomína výroky cirkevných otcov o spoločenstve Cirkvi, o komúnii (koinonia), na ktorých buduje svoju náuku koncilová konštitúcia o obnove liturgie *Sacrosanctum concilium*. „Podľa Jána Damascénskeho je jednota kresťanov vyjadrená Pánovou obetou, keď Pán nazýva svoje telo chlebom, ktorý vznikol z množstva zrn, a víno, ktoré vzniklo z mnohých bobúľ, svojou krvou. To vyjadruje, že kresťanské spoločenstvo vzniklo z mnohých osôb, ktoré sa zjednocujú Kristovým telom a krvou a tvoria jeho Tajomné telo. Naznačuje aj myšlienku sv. Cypriána, ktorá vyjadruje jednotu kresťanov založenú v eucharistii.“²¹

Centrom mystického života Cirkvi je slávenie Eucharistie. „Náš Spasiteľ pri Poslednej večeri, v tú noc, keď bol zradený, ustanovil eucharistickú obeť svojho Tela a svojej Krvi, aby ňou neprestajne pokračoval v priebehu vekov v obete Kríža, dokiaľ on sám nepríde. Tým zveril Cirkvi, svojej milovanej neveste, pamiatku svojej smrti a svojho vzkriesenia – sviatosť nežnosti, znak jednoty, puto lásky, veľkonočnú hostinu, na ktorej sa prijíma Kristus.“ (SC 47) Sprítomnená obeť kríža nie je pasívnou udalosťou. Ona „sprítomňuje samotného Spasiteľa Ježiša Krista, ktorý chce všetko, čo jestvuje, zjednotiť a priviesť k Otcovi“ (porov. SC 48).²²

Spomenuté výsledky výskumu o pristupovaní veriacich ku sviatosti zmierenia a k nedelnému svätému prijímaniu korešpondujú s týmto výrokom v oblasti horizontálnej, kde sa má vytvárať spoločenstvo medzi veriacimi, ktoré je prirodzeným dôsledkom: „Tajomstvo eucharistie v ľudstve rodí a postupne rozširuje zbožštený svet – Cirkev, Kristovo tajomné telo. Ona je prameňom Cirkvi – znamenia a sily, ktorá zjednocuje ľudí s Bohom i medzi sebou.“²³

Je potrebné hlbšie štúdium dekrétu o apoštoláte laikov, ktorý povzbudzuje: „Apoštolská činnosť laikov, ktorá korení priam v ich kresťanskom povolání, nesmie v Cirkvi nikdy pominúť. Neprestajný rast obyvateľstva, vedecký a technický pokrok, užšie vzťahy medzi ľuďmi nielenže mimoriadne rozšírili pole apoštolskej činnosti laikov – z veľkej časti im prístupné –, ale vyvola-

²⁰ Porov. BORRIELLO, L., SECONDIN, B., GIOVANNA DELLA CROCE, S.: *Duchowość Chrześcijańska czasów współczesnych*, s. 419–420

²¹ KULISZ, J.: Eucharystia sakramentem jedności w rozumieniu Teilharda de Chardin. In: *Studia Theologica Varsaviensia UKSW*, roč. 38, 2000, č. 2, s. 141.

²² KULISZ, J.: Eucharystia sakramentem jedności w rozumieniu Teilharda de Chardin. In: *Studia Theologica Varsaviensia UKSW*, roč. 38, 2000, č. 2, s. 143.

²³ KULISZ, J.: Eucharystia sakramentem jedności w rozumieniu Teilharda de Chardin. In: *Studia Theologica Varsaviensia UKSW*, roč. 38, 2000, č. 2, s. 145.

li aj nové problémy, ktoré si vyžadujú ich bedlivú pozornosť a horlivosť. Tento apoštolát sa stáva tým naliehavším preto, že veľmi vzrastá autonómia mnohých oblastí ľudského života, a to oprávnene, lenže neraz v istej odlúčenosti od mravného a náboženského poriadku, s vážnym nebezpečenstvom pre kresťanský život.“ (AA 1)

4. PASTORÁLNO-TEOLOGICKÉ GLOSY

Podľa výskumu možno konštatovať, že Katolíckej cirkvi na Slovensku sa nie veľmi darí vymaniť sa z dedičstva minulého obdobia, v ktorom sa komunistický režim snažil obmedziť jej život na čisto liturgickú a sviatostnú dimenziu. Osobitne sa zameriaval na potlačenie spoločenských foriem prežívania viery, už v samých začiatkoch zlikvidoval katolícke spolky a združenia. Jozef Kyselica uvádza vo svojej práci výstižnú teologickú definíciu farnosti: „Vo farnosti nachádza *comunio* Cirkvi svoj bezprostredný a zjavný výraz.“²⁴ V odovzdávaní viery má osobitné miesto rodina, v ktorej deti prichádzajú na svet, a tu sa prirodzeným spôsobom odovzdáva evanjeliové posolstvo a život podľa neho. Je to právo a povinnosť oboch rodičov, nielen matiek, ako sa to stalo na Slovensku už priam tradíciou. Osobitné miesto tu má spoločná modlitba celej rodiny.²⁵

Veľkou výzvou pre slovenský katolicizmus je potreba farskej katechézy, ktorá je nateraz takpovediac v začiatkoch. Školská katechéza sa stále zlepšuje, no pre farskú katechézu sú zatiaľ reálne rozvinuté podmienky vo farnostiach, v ktorých pôsobia neokatechumenátne spoločenstvá. Kyselica o tom spracoval hodnotnú monografiu *Obnova farnosti cez neokatechumenát*, v ktorej uvádza konkrétne výsledky oživenia farností, ktoré boli pokladané za mŕtve.²⁶

Podľa výskumu sú farské spoločenstvá funkčné v obciach do 5 000 obyvateľov, vo väčších sídlach sa na farskom živote zúčastňuje menší podiel katolíkov. Nemáme k dispozícii údaje o účasti na nedeľných svätých omšiach podľa farností ani obcí. Tento údaj by nám pomohol zistiť ich podiel na počte tých, ktorí sa v sčítaní ľudu hlásia ako katolíci, podľa veľkosti sídel. Nateraz sa ukazuje, že budovanie nových kostolov prináša oživenie účasti na nedeľných bohoslužbách i oživenie farského života. Uvedieme dva príklady, mestá Svit a Dunajská Streda.

Napríklad mesto Svit, ktoré má asi 7 500 obyvateľov a väčšina z nich sú katolíci, má jednu farnosť a vybudované dva kostoly, ktoré sú veriacim v pešom dosahu. Do roku 1989 tu nebol ani jeden kostol. Vo farskej pastorácii pôsobia traja kňazi, spoločenstvo rehoľných sestier (Kongregácia sestier služobníčok najsvätejšej Panny Márie Nepoškvrnene počatej), ďalej spoločenstvá katolíckych laikov – Hnutie modlitby matiek, Bratstvo svätého ruženca, tri spevokoly, skauting, Familiaris, spolu trinásť typov spoločenstiev. Vo farnosti funguje farská rada.²⁷ Takáto farnosť môže dobre fungovať a stávať sa modelom farnosti, ktorá je spoločenstvom spoločenstiev.

²⁴ KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 117.

²⁵ Porov. KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*, s. 99–100.

²⁶ Porov. KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenáti*, s. 121.

²⁷ Porov. Rímskokatolícka farnosť Svit. In : <http://www.fara.sk/svit/>

Ako príklad môže slúžiť tiež farnosť Dunajská Streda, do ktorej patria aj obce Kútniky, Malé Dvorníky, Povoda a Veľké Dvorníky ako filiálky. Samotné mesto má 23 519 obyvateľov, z toho je rímskokatolíkov 72,91 %.²⁸ V roku 1965 malo mesto 8 240 obyvateľov, teda počet jeho obyvateľov vzrástol na takmer trojnásobok.²⁹ Má svoju peknú internetovú stránku, z ktorej sa dozvedáme, že vo farnosti pôsobia traja kňazi, vo farnosti sa vyvíjajú mnohé aktivity, vychádza farský časopis.³⁰ Vidíme tu veľký rozdiel v intenzite farského života aj v nepomerne väčšom počte katolíkov, ktorým sa venujú traja kňazi. Taká veľká farnosť zrejme potrebuje intenzívnejšiu obnovu, aj vytvorenie spoločenstva spoločenstiev, možno i utvorenie ďalšej farnosti, resp. filiálneho spoločenstva.

Podľa Murdzu spoločenstvo vytvára priestor pre ohlasovanie evanjelia svojim členom a prostredníctvom ich svedectva ostatným ľuďom. Spoločenstvo nevytvára akási do seba uzavretá klubová štruktúra, ale spoločenstvo pre poslanie v konkrétnej farnosti. Hnutia, ktoré utvárajú malé spoločenstvá, sa stávajú dôležitým prostriedkom evanjelizácie.³¹ Hnutia sa postupne stávajú súčasťou farského života. Z toho vyplýva druhý dôsledok, potreba pretvárať tradičnú farnosť na spoločenstvo spoločenstiev, v ktorom by sa mohlo uskutočňovať husté tkanivo spoločenstva a misijné poslanie každého kresťana. Vo väčších mestách vo veľkej miere chýba farská katechéza, vodenie detí do života farského spoločenstva. Deti síce pristúpia k prvému svätému prijímaniu, ale nie sú vovedené do života spoločenstva. Analogická situácia je s mládežou a prijatím sviatosti birmovania. Práve prijatie sviatosti birmovania by malo byť plným vvedením do života farského spoločenstva a do účasti na apoštolskom a misijnom poslaní farnosti. Javí sa potreba vovádzania do života spoločenstva Cirkvi a vo farskom spoločenstve potreba existencie spoločenstiev detí, mládeže a rodín.³²

Slovenskí biskupi si uvedomujú, že „je potrebné vnímať, že vytúžený duchovný rast rodín často ohrozujú ťažkosti. V týchto situáciách kresťanská rodina môže právom očakávať, že sa im od spoločenstva veriacich dostane konkrétna pomoc v ťažkostiach, podľa výzvy sv. Pavla: »Kým teda máme čas, robme dobre všetkým, ale najmä členom rodiny veriacich« (Gal 6, 10). Ide najmä o mladé rodiny s deťmi, o mnohohodné rodiny a rodiny vo zvláštnych okolnostiach – napr. osamelí rodičia s deťmi alebo rodiny s hendikepovanými členmi. Aj keď je zrejme, že na tomto poli sa pastoračná činnosť prelína s povinnosťou sociálnej pomoci zo strany štátu, spoločenstvo Cirkvi zvlášť na úrovni farnosti tu má príležitosť ohlasovať dobrú zvesť o Bohu cez konkrétne skutky lásky.«³³ V tejto oblasti sú potrebné tak iniciatívy na farskej, ako i na diecéznej

²⁸ Porov. Dunajská Streda. In: [http://sk.wikipedia.org/wiki/Dunajsk %C3 %A1 _Streda#N.C3. A1bo.C5.BEensk.C3.A9_zlo.C5.BEenie_obyvate.C4.BEstva](http://sk.wikipedia.org/wiki/Dunajsk%C3%A1_Streda#N.C3.A1bo.C5.BEensk.C3.A9_zlo.C5.BEenie_obyvate.C4.BEstva)

²⁹ Porov. Dunajská Streda. In: <http://www.zlatestranky.sk/miestne-infostranky/dunajska-streda/>

³⁰ Porov. Római katolíkus egyház Dunaszerdahely. In: <http://www.plebana.sk/tempломunk.html>

³¹ Porov. MURDZA, P.: Kresťan a malé spoločenstvo. In: *Nová evanjelizácia : Zborník sympózia s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Lúč, 1992, s. 176.

³² Porov. Children's Faith Formation (CFF). In: <http://www.usfca.edu/programs/sichildrenfaith/cffindex.htm> a Rite of Christian Initiation of Adults.

In: <http://www.stignatiussf.org/a/rcia.htm>

³³ *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. Trnava : SSV, 2008, s. 40–41.

a celoslovenskej úrovni. Treba si uvedomiť, že vlády, ktoré sú na obdobie štyroch rokov, nemajú veľký zmysel pre riešenie dlhodobých problémov, akým je napríklad demografický vývoj na Slovensku. Prvoradým cieľom je udržanie si referencií, a preto uprednostňujú krátkodobé riešenia, ktoré by mohli priniesť efekt už pri najbližších voľbách. Cirkev však musí pripomínať vládam ich dlhodobú zodpovednosť.

Skvalitnenie pastorácie rodín by mohlo viesť ku vnútornému rastu spoločenstva Cirkvi a tým aj k rastu viacerých katolíckych rodín, čo však pri súčasnom stave sociálnej politiky štátu bude zvyšovať riziko ich prepadnutia do chudoby. Je potrebné vplývať na tvorbu verejnej mienky, aby bola prajnejšia voči mnohodetnej rodine. Hnutie *Pro live* by sa malo rozšíriť na hnutie *Pro family*, ktoré by transformovalo prorodinnú filozofiu do konkrétnych návrhov sociálnych opatrení.³⁴

Zarážajúce sú výsledky ohľadom účasti na charitatívnej a sociálnej službe vo farskom spoločenstve. „Vo výskume sa v štandardizovanom rozhovore sledovala i rovina angažovania sa katolíkov (ale aj ostatných respondentov) prostredníctvom dobrovoľných alebo charitatívnych organizácií: Ste členom nejakej dobročinnnej charitatívnej organizácie (spolku, združenia), alebo s takouto organizáciou spolupracujete? Ak áno, venujete sa tejto činnosti pravidelne? 1 136 katolíkov uviedlo, že nie sú členmi nijakej dobročinnnej organizácie (spolku, združenia) a ani s takouto organizáciou nespolupracujú. Pravidelne sa tejto činnosti venuje 24 občanov (12 mužov a 12 žien) – muži v priemere 11,3 hodín do mesiaca a ženy v priemere 23,7 hodín do mesiaca; nepravidelne 121 katolíkov (53 mužov a 68 žien), pričom najviac je ich vo veku 18 – 24 rokov (25 katolíkov), nasleduje veková kategória 45 – 49 rokov (21) a kategória 40 – 44 rokov, čo predstavuje 18 respondentov. Najčastejšie pochádzajú z veľkostnej kategórie obce do 2 000 obyvateľov – 43 katolíkov, nasleduje kategória 20 000 – 49 999 obyvateľov (20).“³⁵

Farská charita je v Spišskej diecéze činná v 31 farnostiach najmä v oblasti darcovstva a dobrovoľníctva, ako sa dozvedáme z portálu Spišskej katolíckej charity.³⁶ Diecéza „má 177 farností, ktoré sú zadelené do 13 dekanátov“³⁷. Teda len v asi 16 % farností funguje organizovaná charitatívna pomoc. V ostatných diecézách sa charitatívna činnosť zatiaľ rozvíja na diecéznej úrovni.³⁸

Na vážne nedostatky v oblasti života farských spoločenstiev poukazuje fakt, že len veľmi malé percento veriacich sa aktívne zúčastňuje na charitatívnej službe. Väčšina si pravdepodobne uspokojí svedomie príspevkom do zbierky na charitu, no uskutočňovanie charity vo farnosti im nepripadá dôležité. Uviedli sme výsledky výskumu v oblasti charity a dobrovoľníctva, ktoré naznačujú, že táto oblasť by sa mala stať jednou z hlavných priorít života farnosti. Z ustanovenia *Kódexu kánonického práva* je zrejmé, že farár má povinnosť starať

³⁴ Porov. CSONTOS, L.: *Skryté formy chudoby rodín na Slovensku a možnosti ich riešenia*. Poprad : KU, 2009. In: <http://fedu.ku.sk/~ksvnc/doc/Konferencia%20o%20chudobe.pdf>.

³⁵ MINICHOVÁ, M.: *Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na Slovensku*. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 86–87.

³⁶ Porov. Spišská Katolícka charita. In: <http://www.caritas.sk/index.php?Cat=17>

³⁷ Spišská diecéza. In: <http://www.kapitula.sk/www/>

³⁸ Porov. Slovenská katolícka charita. In: <http://www.charita.sk/charita-sluzby.html>

sa o charitu vo svojej farnosti.³⁹ No ako sme už spomenuli, pre neho samého, ani spolu s kaplánom, to nie je možné, preto je dôležité, aby do tejto činnosti zapojil laikov, ktorí by pod jeho vedením mali rozvíjať farskú charitu. Skutky apoštolov hovoria o živote prvotnej Cirkvi, v ktorej sa charita rozvíjala natoľko, že „medzi nimi nebolo núdzneho“ (Sk 4,34), a táto činnosť si napokon vyžiadala ustanovenie diakonov (porov. Sk 6,1-7). Len zriedkavá je vo farnosti pomoc ženám v krízových situáciách nečakaného tehotenstva. Málo pozornosti sa vo farnostiach venuje vyhľadávaniu opustených a ľudí v ťažkých životných situáciách a v núdzi. Prakticky nie je rozvinutá opatrovateľská služba po domoch, navštevovanie chorých a starých ľudí, napomáhanie bývania pre chudobných a ďalšie charitatívne služby na úrovni farnosti, ako to možno vidieť v zahraničí.⁴⁰ Tu vidíme dôležitý dôsledok uvedeného výskumu: prienik charity z celoslovenskej a diecéznej úrovne až na farskú úroveň.

Napokon celkom zabudnutá v živote farských spoločenstiev je oblasť misijného charakteru kresťanskej viery. Len málo dospelých katolíkov na Slovensku si uvedomuje, že „ako členovia Cirkvi na základe krstu sú všetci kresťania spoluzodpovední za misijnú činnosť“⁴¹. Zväčša si túto zodpovednosť uvedomia len v misijnú nedeľu a uspokojia sa príspevkom do zbierky na misie. Pápež Ján Pavol II. však pripomína vo svojej encyklike o misiách *Redemptoris missio*, že misie patria ku kresťanskej zrelosti. „Účasť na svetových misiách sa teda neobmedzuje na niekoľko málo činností, ale je znamením zrelej viery a kresťanského života, ktorý prináša ovocie. Veriaci rozširuje hranice svojej lásky a stará sa o tých, ktorí sú ďaleko, práve tak ako o tých, ktorí sú blízko. Modlí sa za misie a misijné povolania, podporuje misionárov a sleduje so záujmom ich prácu, a keď sa vrátia, prijíma ich s radosťou, s akou sa prvé kresťanské obce dozvedeli od apoštolov o zázrakoch, ktoré Boh vykonal skrze ich kázanie.“⁴² V cudzine sú už rozvinuté rozličné formy misijnej spolupráce, medzi ktoré patrí napríklad i to, že farnosti v rozvinutých krajinách sa stávajú patronátmi farností v misijných krajinách. Podporujú ich farský život, prípravu domorodých kňazov, farské školy a sociálne programy.⁴³

5. ZÁVER

Štúdium a pastorálno-teologická reflexia knihy *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu* bude musieť ešte pokračovať, aby sa naozaj dosiahlo skvalitnenie vyučovania pastorálnej teológie a samotnej pastorácie. Samozrejým by sa malo stať, že kňaz potrebuje vo farnosti aktívnych laikov, aby mohol splniť úlohy, ktoré na neho kladie *Kódex kánonického práva* v kánone 529: „§ 1. Farár, aby horlivo vykonával úrad pastiera, sa má usilovať poznať veriacich zverených do jeho starostlivosti; preto má navštevovať

³⁹ Porov. *Kódex kánonického práva*, kán. 529. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1117699969>

⁴⁰ Porov. *Social Outreach and Justice Ministries*.

In: http://www.stignatiussf.org/a/social_ministries.htm

⁴¹ JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio*, 77.

⁴² JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio*, 77.

⁴³ Porov. *Vecinas de El Salvador St Ignatius Church El Salvador Solidarity Group*.

In: <http://www.ezbrad.com/elsalvador/home.asp>

vať rodiny, mať účasť na starostiach, trápeniach, a najmä na žiaľoch veriacich a v Pánovi ich posilňovať, ako aj múdro naprávať, ak v niečom pochybili; chorým, predovšetkým umierajúcim, má pomáhať súcitnou láskou, starostlivo ich posilňovať sviatosťami a odporúčať ich duše Bohu; s osobitnou pozornosťou sa má ujímať chudobných, utrápených, osamelých, vyhnaných z vlasti a tých, na ktorých doliehajú osobitné trápenia; má sa tiež usilovať, aby manželia a rodičia mali podporu pri plnení svojich povinností, a v rodine má podporovať vzrast kresťanského života. § 2. Farár má uznávať a napomáhať vlastný diel, ktorý majú v poslaní Cirkvi laickí veriaci, podporujúc ich združenia s náboženskými cieľmi. Má spolupracovať so svojím biskupom a s presbytériom diecézy a vynasnažovať sa, aby sa veriaci starali o farské spoločenstvo, aby sa cítili členmi tak diecézy, ako aj celej Cirkvi, a aby sa na dielach, ktoré toto spoločenstvo majú napomáhať, zúčastňovali alebo ich podporovali.⁴⁴ Tento vysoko postavený ideál však nie je nereálny, ako môžeme vidieť v nejednej slovenskej farnosti, kde sa o jeho naplnenie úprimne usilujú kňazi v spolupráci s laikmi.

prof. RNDr. LADISLAV CSONTOS SJ, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: ladislav.csontos@tftu.sk

---

⁴⁴ *Kódex kánonického práva*. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1117699969>

**Realizácia Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi
na Slovensku 2007–2013 cez pastoračné
projekty v kontexte výsledkov analýz
religiozity katolíkov na Slovensku**

MONS. TOMÁŠ GALIS

GALIS, T.: Realization of Pastoral Plan of the Catholic Church in Slovakia 2007 – 2013 through the Pastoral Projects. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 39 – 47.

The author in his article takes a retrospective view of creating the pastoral plan. He emphasizes its priorities and novelties. Since the pastoral plan expresses the effort of a common quest for an effective means of preaching, an effort to recognize new pastoral attitudes, as well as offering an opportunity to cope together with the tasks that exceed the capability of an individual or particular community (parish and diocese) where this plan should find its practical realization. With respect to the reality, it is still necessary to observe carefully the signs of the times (*signum temporis*) and to make responsible decisions. Therefore this plan presents particular projects, schedules and responsibilities, not only general visions. The author points out how the *Pastoral Plan of the Catholic Church in Slovakia 2007 – 2013* is being put into practice. In this process the visions are changing into actual pastoral projects. In particular, pastoral programs concerning family, youth and social issues are being addressed. The pastoral program of the renewal and education of priests and laity emphasizes a new standard of cooperation between clerics and laity through their systematic formation.

Publicista Peter Seewald viedol dialóg ešte s kardinálom Josephom Ratzingerom, ale aj s terajším pápežom Benediktom XVI. Kládol mu mnohé provokujúce otázky a on pokojne, pokorne a jasne na ne odpovedal. Na jednu z nich: „A čo od nás Boh skutočne chce?“ kardinál odpovedal: „Aby sme sa stali milujúcimi ľuďmi, lebo len potom sa budeme naňho podobať. Pretože on je Láska, ako hovorí svätý Ján, a on chce, aby jestvovali stvorenia, ktoré sa naňho podobajú, ktoré sa takými ako on stávajú zo slobody svojej lásky, patria k nemu, a takto vlastne šíria žiaru jeho samého.“¹

Poverenie a poslanie, ktoré dostali apoštoli od Ježiša Krista, a cez nich má toto poverenie a poslanie celá Cirkev, je pre nás garanciou, že Boží ľud, kráčajúci v ústrety plnosti života a vnímajúci znamenia čias,² sa môže a má v plnej

¹ RATZINGER, J.: *Sol' zeme : Kresťanstvo a Katolícka cirkev na prelome tisícročí : Rozhovor s Petrom Seewaldom*. Trnava : SSV, 1997, s. 239.

² Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes : Pastoračná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2008, 44.

miere opierať a spoliehať na autentickú prítomnosť Zmŕtvychvstalého a jeho Ducha pri posudzovaní a rozhodovaní, ako naplňať Božiu vôľu tu a teraz.³

Práve preto Cirkev prináša až do dnešných dní svetu Krista, ktorý dáva celému človekovi nový rozmer: „Aj dnes, po dvetisíc rokoch sa nám Kristus javí ako ten, ktorý prináša človekovi slobodu založenú na pravde, ktorý oslobodzuje človeka od všetkého, čo túto slobodu obmedzuje, zmenšuje a láme pri samých koreňoch, totiž v duši človeka, v jeho srdci a svedomí.“⁴

Hoci *Katechizmus Katolíckej cirkvi* zdôrazňuje, že Cirkev na svojom putovaní zakusuje, ako veľmi sú od seba vzdialené posolstvo, ktoré prináša, a ľudská slabosť tých, ktorým je evanjelium zverené, predsa na základe svojho poslania kráča spolu s celým ľudstvom a prežíva so svetom ten istý pozemský úděl a je akoby kvasom a dušou ľudskej spoločnosti, ktorá sa má obnoviť v Kristovi a pretvoriť na Božiu rodinu.⁵

Základnou víziou pastoračnej činnosti Katolíckej cirkvi na Slovensku pre najbližšie obdobie by sa mali stať Ježišove slová, ktoré vyslovil počas rozhovoru s Nikodémom: „Veď Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezahynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život. Lebo Boh neposlal Syna na svet, aby svet odsúdil, ale aby sa skrze neho svet spasil.“ (Jn 3,16-17)

Uvedomujeme si, že nemôžeme žiť len z minulosti, aj keď predstavuje silný základ, na ktorom je možné stavať. Chceme dôsledne aplikovať myšlienky Druhého vatikánskeho koncilu a skúsenosť univerzálnej Cirkvi do života Cirkvi na Slovensku, aby sme zabezpečili kontinuitu a novosť, a tak pastoračne naplňali program novej evanjelizácie.

Konferencia biskupov Slovenska na svojom 55. plenárnom zasadnutí v dňoch 3. – 4. októbra 2006 schválila *Východiskový materiál pre Pastoračný a evanjelizačný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013*. V zápisnici čítame, že „jeho zámerom je aktualizovanie misie svätých Cyrila a Metoda na našom území. Práve v roku 2013 si pripomenieme 1 150 rokov od začiatku tejto misie. Cieľom *Pastoračného a evanjelizačného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013* nie je vytváranie priepasti medzi minulosťou a budúcnosťou, ani konfrontácia, ale zmena uhla pohľadu. Jeho obsah bude snahou o aplikáciu ducha Druhého vatikánskeho koncilu na slovenské podmienky a súčasnú dobu – vytvoriť z Cirkvi spoločenstvo, kde spolupracovníci nie sú konkurentmi, ale v rámci svojich možností a kompetencií spolupracujú na živote spoločenstva. *Pastoračný a evanjelizačný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013* sa bude schvaľovať po častiach počas celého budúceho roku. Definitívne by mal byť schválený v októbri 2007“⁶.

³ Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. Trnava : SSV, 2007, 2.

⁴ JÁN PAVOL II.: *Encyklika Redemptor hominis*. Trnava : SSV, 1997, 12.

⁵ Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : SSV, 1998, 853 – 854; *Gaudium et spes*, 40; 43.

⁶ KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: 55. plenárne zasadanie Konferencie biskupov Slovenska. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1160142199>

PRÍPRAVA PASTORAČNÉHO PLÁNU

Vymenovaná komisia z radov biskupov, kňazov, ako aj laikov – mužov i žien – počas celého roku veľmi intenzívne a odborne pracovala, aby mohla pripraviť finálny dokument. Príprava pastoračného plánu predstavovala snahu o sebareflexiu Katolíckej cirkvi na Slovensku. Jeho najväčšou ambíciou bolo zjednotiť tvorivé sily na Slovensku a ponúknuť ucelený a sústredený program na niekoľko rokov, s prihliadnutím na jasne definované priority.

Blahej pamäti pápež Ján Pavol II. počas svojich troch návštev Slovenska (v rokoch 1990, 1995 a 2003) nám poskytol dostatok pastoračných odporúčaní, ktoré by sa dali zhrnúť do krátkeho odkazu: Slovensko, bohaté na dejiny a tradície, potrebuje dynamizmus novej evanjelizácie, ktorý sa prejaví prostredníctvom formácie kňazov a formácie laikov a ich vzájomnou spolupracou v konkrétnych projektoch. Prioritné skupiny, na ktoré by bolo vhodné sústrediť pastoračné úsilie, predstavujú rodina, mládež a sociálne núdzni.

Priane nezabudnuteľného a nám blízkeho pápeža Jána Pavla II. nás povzbudzovalo a zásadne usmerňovalo pri tvorbe nového pastoračného plánu. Chceli sme sklbiť múdrosť biblického posolstva, hĺbku aktuálneho Magistéria, historický odkaz z dejín Slovenska, ale aj praktické vedomosti a skúsenosti z iných humanitných disciplín.

Preto sme pri tvorbe nového pastoračného plánu čerpali predovšetkým zo Skutkov apoštolov a listov sv. Pavla, z encykliky *Deus caritas est*⁷, z apoštolského listu *Novo millennio ineunte*⁸ a z posynodálnej exhortácie *Ecclesia in Europa*⁹, ako aj z dokumentu Pápežskej rady pre kultúru *Kde je tvoj Boh*¹⁰.

VÝSLEDKY ANALÝZ

Aj u nás platí konštatovanie Jána Pavla II.: „Treba si uvedomiť, že už aj v krajinách prvotnej evanjelizácie stav »kresťanskej spoločnosti«, ktorá – napriek mnohým slabostiam, existujúcim vždy vo všetkom ľudskom – vychádzala výslovne z evanjeliových hodnôt, patrí minulosti.“¹¹ Naliehavosť sústrediť pozornosť na skupiny rodiny, mládeže a sociálne núdzných potvrdzujú aj všetky aktuálne výskumy a štatistiky.

Štatistické údaje hovoria, že pri sčítaní ľudu v roku 2001 sa ku Katolíckej cirkvi prihlásilo 73,0 % obyvateľov Slovenska (68,9 % k Rímskokatolíckej cirkvi a 4,1 % ku Gréckokatolíckej cirkvi). Avšak pri otázke, či sa cítia byť späť so svojim farským spoločenstvom, 13,2 % uviedlo, že sa cítia byť s ním silno späť, 40,7 % že nie silno a 46,1 % sa necítia byť s ním späť. Situácia je menej priaznivá vo veľkých mestách, Bratislave a Košiciach, kde 60,9 % uviedlo, že

⁷ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est* : Encyklika o kresťanskej láske. Trnava : SSV, 2006.

⁸ JÁN PAVOL II.: *Novo millennio ineunte* : Apoštolský list na začiatku nového tisícročia. Trnava : SSV, 2001.

⁹ JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa* : Posynodálna apoštolská exhortácia Cirkvi v Európe na tému „Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu. Trnava : SSV, 2004.

¹⁰ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005.

¹¹ JÁN PAVOL II.: *Novo millennio ineunte*, 40.

nie sú spätí so spoločenstvom, ale ani na dedinách neuviedli respondenti silnú spätosť vo veľkom počte – 15,1 % na dedinách do 2 000 obyvateľov.¹²

Spoločnosť na Slovensku, ako ju vnímame, v priebehu niekoľkých rokov podľahla silnému tlaku sekularizmu. V júni 2006 sme sa v rámci prípravy pastoračného plánu pýtali kňazov okrem iného na to, čo pokladajú za najpálčivejší problém v Cirkvi na Slovensku. Z 1 248 kňazov-respondentov takmer 29 % odpovedalo, že za najpálčivejší problém pokladajú vonkajšie vplyvy sekularizácie.

Napriek tomu, ba práve preto, sme sa nebáli položiť si síce provokačnú, ale legitímnu otázku: Čo sekularizovaná pluralitná spoločnosť z toho má, že si Cirkev vymyslela nejaký vlastný pastoračný plán? Hľadanie odpovede nebolo nijako ľahké. Predsa len bolo potrebné, aby Cirkev zadefinovala seba samu aj v súčasnej spoločnosti, v prvom decéniu 21. storočia. „Potreba pastoračného plánovania vychádza v prvom rade zo samotnej koncepcie Božieho spásneho konania, v ktorom je vždy prvý Boh, ktorý oslovuje svoj ľud, ktorý vychádza v ústrety človeku, a naša pozícia je vďačnou odpoveďou na túto základnú Božiu iniciatívu. Ide o pokorné hľadanie Božej vôle tu a teraz, ale súčasne aj o ochotu odvážne vykročiť tým smerom, ktorým nás Boh volá. Najjasnejším príkladom je exodus vyvoleného národa z egyptského otroctva, ktorý Boh viedol oblakom a ohnivým stĺpom a ktorý sa stal aj vzorom pre každú činnosť Božieho ľudu.“¹³

Katolícka cirkev v minulosti ponúkala Slovensku vždy veľké hodnoty, ktoré pramenia z evanjelia. Keďže tieto možnosti má aj v súčasnosti, rada sa chce o ne s ostatnými podeliť. Myslíme si, že už by sme mali prestať s improvizáciou, hoci aj dobre mienenou, a že už nastal čas na systematické riešenia, ktoré môžu priniesť hlboké a dlhodobé efekty. Pastoračný plán prináša silný akcent na službu. Benedikt XVI. v encyklike *Boh je láska* píše: „Spoločnosť, nech je akokoľvek sekularizovaná, bude vždy potrebovať obetavých ľudí, ktorí budú ochotní pomáhať a slúžiť. Aj cisár Julián Apostata považoval charitatívnu činnosť Cirkvi za veľmi hodnotnú.“¹⁴

DOKUMENT O CIRKVI A PRE CIRKEV

Po náročných a odborných konzultáciách komisia „ad hoc“ pre prípravu pastoračného plánu pri Konferencii biskupov Slovenska mohla pripravený a vypracovaný text predložiť najprv na rokovanie a neskôr na schválenie. Biskupi na 58. plenárnom zasadnutí 10. októbra 2007 schválili dokument pod názvom *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013*. Dokument „je zameraný na tri cieľové skupiny: rodinu, mládež a sociálne od-

¹² Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013*. Trnava : SSV, 2007, s. 13; MINICHOVÁ, M.: *Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na slovensku*. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, s. 61–66.

¹³ *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007– 2013*, s. 2; porov. Ex 14,19-20.

¹⁴ Porov. BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, 24.

kázaných na pomoc. Riešenie plánu sa ponúka v troch oblastiach: ohlasovať (učiť), sláviť (liturgia, sviatosti) a slúžiť (konkrétna pomoc)¹⁵.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013 má 80 strán textu a obsahovo v sebe zahŕňa:

- Úvod.
- Znamená čias.
- Pastoračné smerovanie.
- Rodina ako prioritná pastoračná skupina.
- Mládež ako pastoračná skupina.
- Ľudia v núdzi ako pastoračná skupina.
- Cesty realizácie.
- Záver.
- Príloha – List Svätého Otca Benedikta XVI. slovenským biskupom pri *ad limina apostolorum* v júni roku 2007.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013 je dokumentom o Cirkvi a pre Cirkev, ale – ako bolo prezentované novinárom i verejnosti na osobitnej tlačovej konferencii – zároveň predstavuje čitateľnú víziu ako podklad pre dialóg so súčasným svetom.¹⁶ Je veľmi dobré, že svoju víziu vedela Katolícka cirkev na Slovensku verbalizovať do pomerne zrozumiteľnej výzvy: „Chceme byť komunikatívnejší smerom dovnútra Cirkvi, ale aj smerom k spoločnosti. Budeme pozorne počúvať spätnú väzbu, aby sme lepšie spolupracovali a tvorili otvorenejšie, pevnejšie a trvalejšie vzťahy.“¹⁷ Potreba vnútornej obnovy, predovšetkým v chápaní Kristovej výzvy na pokánie, a nového ohlasovania, čiže ohlasovania Božieho kráľovstva, predstavovala vždy v dejinách rozvojový moment pre samotnú Cirkev, ale aj pre spoločnosť (porov. Mk 1,15; Mt 4,17). Je to mimoriadne dôležitá vízia pre pastoračný plán, lebo je to vízia samého Ježiša Krista pre účinkovanie Cirkvi počas celých svojich dejín. Napokon to, že je „*Ecclesia semper reformata et reformanda*“, vieme a potvrdzujeme, že to platí aj pre našu dobu.

HLAVNÉ POSLANIE CIRKVI

Poslanie Katolíckej cirkvi na Slovensku teda definoval sám Ježiš veľmi pastoračne a evanjelizačne: Sme tu pre vás, sme tu, aby sme spoločne objavovali, že nás Boh miluje. Zámerom nového *Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013* je ohlasovať, sláviť a slúžiť evanjeliu nádeje pre našu krajinu. Cieľom pôsobenia Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 2007–2013 je formácia kňazov (či už sa to dotýka prípravy seminaristov alebo permanentnej formácie kňazov) a formácia laikov (tu sú zahrnuté aj všetky skupiny a oblasti špeciálnej pastorácie, teda deti, mládež, vysokoškooláci, rodiny, intelektuáli, robotníci, starí a chorí, ozbrojené zložky atď.).

¹⁵ KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: 58. plenárne zasadanie Konferencie biskupov Slovenska. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1196354021>

¹⁶ Porov. Tlačová konferencia o *Pastoračnom pláne Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007–2013*. In: www.kbs.sk, 6. 12. 2007 v Bratislave.

¹⁷ Porov. *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013*, 69.

Základným priestorom uskutočňovania *Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013* je diecéza so svojim biskupom a v rámci konkrétnej diecézy je to každá jednotlivá farnosť so svojim duchovným správcom. Pastoračné prístupy preferované pri naplňaní zámerov *Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013*.

ZNAMENIA ČIAS A ZNAMENIA NÁDEJE

Druhý vatikánsky koncil vyjadril presvedčenie, že čítať znamenia čias je dar aj úloha: „Všetok Boží ľud, obzvlášť duchovní pastieri a teológovia majú s pomocou Svätého Ducha pozorne počúvať, rozoznávať a vysvetľovať rozličné spôsoby vyjadrovania našej doby a vedieť ich posúdiť vo svetle Božieho slova...“¹⁸ Na základe vykonaných analýz a prieskumov sa ukázali základné charakteristiky súčasného vývoja.¹⁹

Predtým:

Charakter spoločnosti: kresťanské spoločenstvo.

Rodina uvádzala do kresťanského života.

Pastoračne vystačil sám kňaz: sviatosti, pobožnosti, kázne škola...

Dnes:

Charakter spoločnosti: protikresťanské zameranie.

Rodiny neodovzdávajú vieru.

Aj pokrstení žijú, akoby Boha nebolo.

Nie viera, ale prázdny nábožensky sentiment.

Iba sám kňaz v pastorácii nestačí.

Akoby išlo o dva zdanlivo protichodné trendy: o sekularizáciu na jednej strane a o rastúci záujem o novú religiozitu na druhej strane. Ján Pavol II. v tejto súvislosti píše: „Nie je to azda »znamenie čias«, že dnes vo svete, napriek ďalekosiahlym sekularizačným procesom, pozorujeme veľkú túžbu po spiritualite, ktorá sa prejavuje najmä obnovenou potrebou modlitby?“²⁰

Aktuálne výzvy doby:

Súčasný sekularizmus.

Ochabovanie v odovzdávaní viery.

Slabé uplatňovanie viery v spoločnosti.

Dôsledky komunizmu.

Slabá viera veriacich.

Nová religiozita.

Slabosť Cirkvi – chýbajúce pastoračné štruktúry.

Rezervy formácie kňazov.

Rozpor viery so životom.

¹⁸ DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, 44.

¹⁹ Porov. MATULNÍK, J., a i.: *Analýza sociálnych a zdravotných dôsledkov zmien demografického správania na Slovensku*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2006; BUNČÁK, J.: Religiozita na Slovensku v európskom rámci. In: *Sociológia*, roč. 33, 2001, č. 1, s. 47–69; KUSÁ, Z.: Meranie konfesijných rozdielov v náboženských vierach a správaniach. In: *Sociologický zborník*, č. 4/98, s. 1–4; KRIVÝ, V.: *Náboženstvo 1998 : Predbežné výsledky pre potreby tlačovej konferencie*; KRIVÝ, V.: Sociológia náboženstva. In: *Sociológia*, roč. 33, 2001, č. 1, s. 7–45.

²⁰ JÁN PAVOL II.: *Novo millennio ineunte*, 33.

Medzi znamenia čias možno zaradiť aj znamenia nádeje zadefinované v posynodálnej apoštolskej exhortácii Jána Pavla II. *Cirkev v Európe*:

- znovunadobudnutie slobody Cirkvi vo východnej Európe,
- uvedomovanie si mnohorakosti a komplementarity darov a úloh všetkých pokrstených,
- zvýšená prítomnosť žien v kresťanských spoločenstvách a štruktúrach,
- svedkovia a mučeníci kresťanskej viery v minulom storočí; svätosť mnohých mužov i žien našich čias,
- nové cirkevné hnutia a spoločenstvá, ich evanjeliový radikalizmus, misionárske nadšenie a ochota slúžiť,
- pokroky na ekumenickej ceste.²¹

CESTY REALIZÁCIE

Už spomínaná cieľová meta, ohraničujúca *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013* v roku 2013, predstavuje 1 150. výročie úspešnej misie svätých solúnskych bratov a našich vierozvestov Konštantína-Cyrila a Metoda na území súčasného Slovenska. Príchod týchto dvoch veľkých mužov, ktorých si ctí celá univerzálna Cirkev a sú spolupatrónmi Európy, medzi našich predkov v roku 863 bol vždy v našich dejinách pojmom, na ktorom bolo možné stavať duchovne, ale aj spoločensky (pozri pripomienku ich misie v preambule našej ústavy). Títo dvaja veľkí misionári a evanjelizátori sa dobre pripravili na svoju misiu prekladom biblických, liturgických a právnických kníh, vynašli písmo pre našich predkov, ohlasovali zvesť Ježiša Krista v reči zrozumiteľnej bežnému ľudu, zakladali školy a vychovávali si svojich nástupcov.²²

Hlavné východiská:

V pastoračnej praxi a službe je potrebné zachovať diferencovaný prístup k ľuďom, t. j. iný k ľuďom hľadajúcim Boha – informácia, alebo pred-evanjelizácia; iný ku tradičným veriacim – iniciácia; iný k aktívnym veriacim – sprevádzanie; iný k najbližším spolupracovníkom – misia, misijné poslanie.

Nová evanjelizácia:

Nová evanjelizácia je „kritériom pastoračnej činnosti: schopnosť zvestovať a odovzdávať evanjelium sa jednoznačne stáva východiskom hodnotenia a vytvárania pastoračného plánu“²³. Ján Pavol II. artikuluje požiadavku novej evanjelizácie veľmi zreteľne: „Cirkev v Európe, nová evanjelizácia je úlohou, ktorá na teba čaká! Ohlasovanie Ježiša, evanjelium nádeje, by malo byť tvojou hrdosťou a zmyslom tvojej existencie.“²⁴ Hlavné znaky prechodu k novej evanjelizácii sa prejavujú nielen v podávaní informácií o viere v Boha, ale aj v povzbudzovaní a pomáhaní k osobnému stretnutiu s Bohom. Nemôžeme zaujímať postoj sebaobrany a vlastníctva Boha, ale treba zaujímať postoj služby. Vo vedomí percentuálnej početnosti v spoločnosti nás to môže viesť k mentalite nadradenosti, ale dôležité je duchovné obohacovanie spoločnosti. V súčasnosti už nevystačíme s postojom, že kresťanstvo obmedzujeme len na kultové

²¹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*, 11.

²² Porov. *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007 – 2013*, 4.

²³ AMBROS, P.: *Kresťan a život ve svete*. Olomouc : VUP, 1998, s. 159.

²⁴ JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*, 45.

prejavy, je potrebné prakticky viesť k viere, ktorá bude zasahovať a zachytávať celý život.

PASTORAČNÉ PROJEKTY

Program vnútornej obnovy: Slúžiaca a komunikujúca Cirkev vychádza zo základnej vízie pastoračného plánu, že Cirkev v budúcnosti chce stavať na komunikácii a spolupráci. Byť komunikatívnejší smerom dovnútra Cirkvi, ale aj smerom ku spoločnosti.

V rámci pastoračného programu „Slúžiaca a komunikujúca Cirkev“ sa už úspešne realizuje projekt „Efektívne riadenie cirkevných a neziskových organizácií“, s cieľom efektívnejšej spolupráce kňazov a laikov pri riešení komplexných pastoračných úloh tvorbou pastoračného programu farnosti, respektíve organizácie.

Pastoračné programy:

Vieme, že rodina na Slovensku je ohrozená,²⁵ preto sme v rámci prioritného pastoračného programu „Stabilná rodina“ začali realizovať projekt „Kurz prípravy na manželstvo“. Cieľom týchto kurzov je skvalitniť obsahom aj formou proces prípravy snúbencov na manželstvo podľa požiadaviek najnovšieho pápežského dokumentu o príprave na manželstvo. V podstate ide o formovanie vedúcich tímov (kňaz, manželský pár, odborník) na základe pilotných kurzov v každej diecéze.

Poznáme problémy s mládežou.²⁶ Pastoračný program „Zodpovedná mládež“ nám ponúka projekt „Formácia animátorov“, ktorý je zameraný na prípravu zodpovedných animátorov – budúcich lídrov.²⁷ V každej diecéze sa robia nejaké prípravy animátorov. Cieľ tohto projektu je prejsť od spontánnych, či jednorazových iniciatív k systematickému napredovaniu na základe vytvorenia diecéznych centier pre mládež. Tieto centrá spolu s kňazmi vyčlenenými pre pastoraáciu mládeže majú pomáhať farnostiam a spoločenstvám výchovou zodpovedných lídrov a ponúkaním konkrétnych aktivít na rôznych úrovniach v diecéze, dekanátoch a farnostiach.

Napokon v pastoračnom programe „Solidárne spoločenstvo“ je pripravený projekt „Zakladanie sociálnych klubov“, s cieľom realizovať zámery Cirkvi v sociálnej oblasti na úrovni diecézy a jednotlivých farností.²⁸ Toto je veľmi citlivá oblasť. Máme však skúsenosť, že celoslovensky sa robí veľa aktivít v rámci rehoľných spoločenstiev a občianskych združení v jednotlivých farnostiach. S využívaním ich invencií, postupným budovaním databázy, môžu napredovať aj iné farnosti. Malo by to napomáhať tvorivejši prístup zod-

²⁵ Porov. MIKLOŠKO, J., ŽARNAY, Š.: *Ohrozená rodina na Slovensku II*. Bratislava : Úsmev ako dar, 2008.

²⁶ Porov. *Výskum mládeže v saleziánskej rodine*. Bratislava : Saleziáni Don Bosca, 1999; *Národná správa o politike mládeže v Slovenskej republike pre Radu Európy*. Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2005.

²⁷ Porov. *Rozhodnutie o vydaní potvrdenia o akreditácii*, č. 2972006/1, 26. 9. 2006. Bratislava : Ministerstvo školstva Slovenskej republiky; Archív KBS v Bratislave.

²⁸ Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: Stanovisko Konferencie biskupov Slovenska k spoločensko-sociálnej situácii na Slovensku z roku 2005. In: *Vyhlasenia a rozhodnutia KBS*, s. 54–56.

povedných osôb nielen na vlastných úsekoch, ale aj pri legislatívnej príprave v rámci sociálnej oblasti v Cirkvi aj v štáte.

ZÁVERY

Prostredníctvom národného pastoračného plánu je možné poukázať na:

- efektívnosť pastoračného plánovania ako takého,
- možnosti využitia nástrojov manažmentu pre tvorbu pastoračného plánu aj na farských úrovniach,
- nevyhnutnosť diferencovanosti v pastoračnej službe,
- nevyhnutnosť užšej a kompetentnejšej spolupráce kňazov a laikov pri zvládaní komplexnosti pastoračných výziev súčasnosti.

Pri sledovaní ostatných prieskumov, štatistík a analýz,²⁹ ktoré nie sú nijako priaznivé v prospech Katolíckej cirkvi, pri pohľade do budúcnosti síce ne-skrývame obavy, ale, podľa príkladu svätých Cyrila a Metoda a Sedembolestnej Panny Márie, hlavnej Patrónky nášho národa, „sme plní nádeje, že ten, čo v nás začal dobré dielo, aj ho dokoná“³⁰.

Keďže aj Slovensko patrí do Európy, aj naň sa vzťahujú slová: „Od Cirkvi v Európe sa žiada, aby kráčala cestou lásky, cestou, ktorá vedie cez evanjelizačnú lásku k blížnemu, cez mnohorakú angažovanosť v službe a cez rozhodnutia neúnavnej a bezhraničnej veľkodušnosti.“³¹

Nevieme, čo prinesie zajtrajšok, ale Cirkev chce stáť pri súčasnom človekovi v jeho radoostiach, nádejach, ale aj bolestiach, aby spoločnosť bola znovu budovaná na svedomí, nie na egoizme. Preto sa chceme v najbližších rokoch pastoračne sústrediť na rodinu, mládež a sociálne núdznych a systematicky plánovať konkrétne kroky, lebo podľa pápeža Benedikta XVI. „k spontánnosti jednotlivca treba pridať aj plánovanie, predvídanie a spoluprácu s inými inštitúciami“³².

Mons. doc. ThDr. TOMÁŠ GALIS, PhD.
 Mariánske nám. 23
 P. O. Box B-46
 011 36 Žilina
 e-mail: galis@kbs.sk

²⁹ MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2008.

³⁰ RÍMSKY PONTIFIKÁL: *Obrady vysviacky kňazov*. Trnava : SSV, 1981, s. 96; KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, 90.

³¹ JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*, 83.

³² BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, 31.

Podnety sociologického výskumu pre pastoráciu farnosti

JOZEF KYSELICA SJ

KYSELICA, J.: Impulses of the Sociological Research for the Parish Pastoral Care. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 49 – 65.

In the last decades there have been more and more discussions in the Church concerning the questions of the parish, its justification, and eventually its structural changes. However, John Paul II. confirmed that the parish still remains the centre and the support both for the faithful and also for non-practising Christians. From the theological point of view the parish makes the Church present and participates in its major tasks which include witness, liturgy, service and mission. The pastoral plan for the years 2008 – 2013 which has been submitted by the Slovak bishops counts on with the effort to renew our parishes.

The publication *Analysis of Religiosity in Slovakia* brings forward sociological research which has been focused on present religiosity of the Slovak Catholics. Its third chapter entitled „Bond with the Parish Community of the Slovak Catholics“ provides certain positive as well as negative facts that presuppose also some consequences on the pastoral care. On the one hand, we can be pleased that four fifths of the survey respondents know which parish they belong to. In fact, they are those who attend the holy mass in their own church and more frequently receive sacraments. On the other hand, the research witnesses to the fact that up to 47 per cent of those knowing which parish they belong to at the same do not feel attached to it. It concerns mostly those younger faithful aged between 18 to 34. The identification with the parish has several levels and a different quality. The analysis of religiosity in the area of the bonds with the parish community will have considerable consequences also on the parish pastoral care. The pastoral plan includes four areas which should become a particular target of the pastoral. They include serving and communicating Church, stable family, responsible youth and a sympathetic community.

Keywords: parish community, pastoral plan, religiosity, non-practising Catholics, pastoral care

ÚVOD

Až do Druhého vatikánskeho koncilu sa výrok sv. Cypriána „Mimo Cirkvi niet spásy“ chápal takmer doslovne, lebo historická podstata Cirkvi sa stotožňovala s Cirkvou ako Kristovým mystickým telom. V kontexte tohto chápania sa nepripúšťala možnosť spásy nekatolíkov a nepokrstených, preto sa na ich záchranu vyžadovala čoraz hlbšia intenzita misionárskej činnosti. Pojem dialóg sa vo vzťahoch medzi jednotlivými vyznaniami ešte neobjavoval.

Ekleziológia Druhého vatikánskeho koncilu zaznamenala v otázke dialógu značný posun, keď aj nekatolíckych kresťanov, ba aj členov iných náboženstiev a ľudí dobrej vôle zaradila v rôznych stupňoch intenzity do celku Božieho ľudu.

Keďže farnosť je sprítomnením Cirkvi, musí sa na svojom území, vo svojom prostredí správať v zmysle koncilovej ekleziológie. Identifikovanie sa s vlastnou farnosťou už teda nebude čierno-biele, ale tiež dialogické. Vo väzbe na farské spoločenstvo nestretneme len tých, čo tvoria pevné jadro farnosti, ale aj veriacich najrozličnejšej intenzity identifikácie a potom aj sympatizantov, ktorí so súčasnou podobou Cirkvi a farnosti vo všetkom nesúhlasia, ale mnohé hodnoty Kristovho evanjelia a duchovnej dimenzie života sú im blízke. Sem možno zaradiť disidentov, synkretistov, veriacich z nejakých dôvodov žijúcich na okraji Cirkvi, ba aj neveriacich s pochybnosťami.

Úsilie o nové ponímanie farskej pastorácie musí smerovať k tomu, aby sme sa zbavili démonizácie okolitého sveta a rôznych typov a skupín obyvateľov obce, aby sme pripustili, že mnohí okolo nie sú jednoducho odpadlíci, svetáci, ale všetci sú nejako na ceste s nerovnakými štartovacími podmienkami. Je to priestor novej evanjelizácie – teda priestor vteľovania hodnôt evanjelia do žitej kultúry, do štýlu myslenia a života ľudí. Znamená to žiť v dialógu a byť kvasom a soľou; vážiť si tradíciu, kontinuitu, ale aj ostať otvorení.

V nasledujúcich riadkoch, prostredníctvom analýzy výsledkov výskumu religiozity na Slovensku, chceme bližšie rozpoznať stav identifikácie kresťanov so svojou farnosťou, jej typológiu a načrtnúť možné dôsledky pre pastoráciu farnosti.

1. FARNOSŤ JE SPRÍTOMNENÍM CIRKVI

Poslaním Cirkvi je sprístupniť ovocie Kristovho spásneho diela hlásaním jeho učenia, vysluhovaním sviatostí ustanovených Kristom, ktoré prinášajú duchovné znovuzrodenie a posilu. Cirkev však toto poslanie uskutočňuje cez partikulárne cirkvi v osobitných pastoračných jednotkách – farnostiach. Preto Ján Pavol II. hovorí, že farnosť je rozhodujúcim sprítomnením Cirkvi a do istej miery samotnou Cirkvou uprostred svojich synov a dcér.¹ Farnosť má teda svoje umiestnenie v ekleziálnej, teologickej skutočnosti. O ekleziálnom charaktere farnosti rozhoduje tak schopnosť byť eucharistickým spoločenstvom, ako i jej vzťah a vzťah jej pastiera k partikulárnej cirkvi a k diecéznemu biskupovi, a tým tiež k univerzálnej Cirkvi. Farnosť teda existuje len vo vzťahu k diecéze a tá je jej opravdivým oporným bodom. Druhý vatikánsky koncil hovorí: „Keďže biskup nemôže vždy a všade osobne stáť na čele celého stáda svojej cirkvi (diecézy), je nútený ročleniť veriacich na skupiny, medzi ktorými vynikajú farnosti zriadené na jednotlivých miestach pod vedením duchovného pastiera v zastúpení biskupa. Farnosti totiž akýmsi spôsobom predstavujú celú viditeľnú Cirkev, ustanovenú po celom svete.“²

1.1. TEOLOGICKÁ ŠTRUKTÚRA FARNOSTI

V krátkosti sa táto štruktúra dá vyjadriť tromi aspektmi, ktoré tvoria farské spoločenstvo: budovať farnosť ako Kristovo telo; budovať sviatosťnosť farského spoločenstva; umožniť laikom uvedomene a zodpovedne budovať farnosť.

¹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici*, 26a.

² *Sacrosanctum concilium*, 42.

Ak sa hovorí o farnosti ako o Kristovom tele, vychádzame z učenia svätého Pavla (Ef 1,22-23), podľa ktorého každý člen Cirkvi je dôležitým a živým orgánom jej celku. Každý sa má pričiniť o jej vzrast na mieste a v spoločenstve, kam patrí (1 Kor 12,14-30). Stupeň a podoba tohto zapojenia závisia od subjektívnych možností a darov Ducha Svätého, ale zároveň od osobného zapojenia sa a identifikácie s Cirkvou. Ovocím pôsobenia takto aktívnych členov je prehlbenie a rozšírenie dosahu spasiteľného vplyvu farského spoločenstva.³

Sviatosťná skutočnosť farského spoločenstva je zložitou skutočnosťou. Na jednej strane pôsobia viditeľné štruktúry, viditeľné spoločenstvo s rozličnými znakmi, na druhej strane neviditeľná milosť, vnútorné obrodenie a priateľstvo s Bohom. Podobne, ako bolo v Kristovi jeho človečenstvo znamením a nástrojom božstva v jeho vykupiteľskom diele, tak aj v Cirkvi je jej viditeľná a merateľná stránka služobnicou spásnosnej skutočnosti a spôsobuje ju. V tom je zakorenená nádej vzhľadom na budúcnosť farnosti, ktorá sa tak vo svojom sviatosťnom znamení a vďaka nemu čoraz viac a viac stáva dynamickým náboženským spoločenstvom a znamením spásy sveta.

Požiadavkou vyplývajúcou z Pavlovho chápania Cirkvi ako Kristovho tela a z koncilového učenia o jej sviatosťnosti je dohodnotenie laikov spoluzodpovedných a spolupôsobiacich na rôznych úsekoch poslania Cirkvi, a teda aj farnosti. Všetci členovia farského spoločenstva musia niesť spoluzodpovednosť a musia si uvedomiť, čo znamená byť pokrstený. Všetci sú povolaní stať sa živými a aktívnymi členmi, ktorí vedno sledujú evanjelizáciu súčasného sveta a cítia zodpovednosť v organickej jednote, podľa svojich povolaní, chariziem a služieb.

1.2. FARNOSŤ USKUTOČŇUJE ZÁKLADNÉ FUNKCIE CIRKVI

Všeobecná Cirkev je nadprirodzenou skutočnosťou, spoločenstvom svätých, vyvoleným Božím ľudom, ktorý Ježiš Kristus posielal ohlasovať evanjelium po celej zemi (porov. Jn 20,21; Mk 16,15). Nie je zhromaždením jednotlivých roztrúsených a od seba nezávislých jednotlivcov, ale spoločenstvom viery. Spoločenstvo Cirkvi spája do nadprirodzeného celku jeden Duch, ktorý umožňuje veriacim prístup k Otcovi (porov. Ef 2,18), modlí sa v nich a dáva svedectvo vyvolenia za synov.⁴ On sám je neustále prítomný v Cirkvi, oživuje ju a v nej koná, pozývajúc pomocou ohlasovaného slova vo farnosti k viere a posväcujúc sviatosťami, ktoré ona vysluhuje. Vo farnosti sa rodíme pre Boží život vo sviatosťi krstu, k tomuto životu sa vo farnosti znovu vraciame vo sviatosťi zmierenia, vo farnosti sme posilnení darom Ducha Svätého sviatosťou birmovania a pomazania chorých. Je to farnosť, v ktorej Cirkev v istej miere žije uprostred svojich synov a dcér.⁵

Cez farnosť a vo farnosti uskutočňuje Cirkev celé spásne tajomstvo Ježiša Krista, lebo podobne ako v celej Cirkvi, aj tu je On prítomný a obetuje sa za nás. Farnosť nie je iba výsledkom rozrastania sa Cirkvi, ale utvára spoločenstvo kultu a sviatosťného života. V nej sa totiž ľud zhromažďuje na modlitbu; keď v nej Cirkev, poslaná Ježišom, krstí, to On sám krstí; keď ona ohlasuje

³ Porov. GÓRECKI, E.: *Cirkev se uskutečňuje ve farnosti*, s. 24.

⁴ Porov. *Lumen gentium*, 4.

⁵ Porov. JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici*, 26a.

veriacim jeho slovo, jemu prepožičiava svoj hlas; sprítomňuje ho v osobe celebranta aj v celom liturgickom zhromaždení, keď zvoláva veriacich na slávenie Pamiatky vykúpenia. V eucharistii, keď sa slávi vo farskom spoločenstve, nachádza Cirkev živé korene svojho sviatostného rastu a najdokonalejší uzol jednoty veriacich s Kristom a medzi sebou.⁶

Z tejto jej schopnosti sláviť eucharistiu a utvárať sviatostný uzol dokonalej komúnie s celou Cirkvou pramení aj schopnosť lásky k Bohu a k blížnemu. Láska je totiž ovocím Eucharistie. Farnosť je spoločenstvom lásky, v ktorej podať kúsok chleba a pohár vody, navštíviť chorého a potešiť zarmúteného (porov. Mt 25,35-36) predstavuje hmatateľný znak, že v nej žije cirkevná služba lásky. Tento druh služby je služobným charitatívnym alebo diakonickým pastoračným prejavom, ktorý si – tak ako predchádzajúce – vyžaduje konkrétny čas a miesto realizácie.

Naozajstným prejavom cirkevnej pastierskej lásky je aj starosť farnosti o všetkých bez výnimky. Misijná pastorácia patrí prirodzeným a neoddeliteľným spôsobom do bežnej cirkevnej pastorácie. V misii zverenej Ježišovi a Duchu Svätému od Otca nachádza Cirkev svoj počiatok a dôvod svojej existencie na zemi. To, čo Koncil hovorí o misijnej podstate celej Cirkvi, sa konkrétne uskutočňuje vo farnosti, ktorá je misijným spoločenstvom, lebo vytrvalo učí zachovávať všetko, čo nám prikázal Ježiš (porov. Mt 18,12-13; Lk 15,4-6). Každá farnosť sa má vyznačovať misijným charakterom, lebo je – tak ako univerzálna Cirkev – prítomnosťou veriacich vo svete, s ktorým sa, pravda, nestotožňuje, ale predsa kráča po jeho cestách (porov. Jn 17,11), ponúkajúc mu prostriedky spásy a večného života.⁷

1.3. KRÍZY FARNOSTI

Farnosť napriek svojej starobylosti, historicite, prežíva v ostatnom čase krízy. Poukážeme na dve najdôležitejšie: na krízu identity a krízu vzťahu príslušnosti.

1.3.1. KRÍZA IDENTITY

Táto kríza je sprevádzaná otázkami: Musí farnosť byť? Nešlo by to prijímať sviatosti, žiť a sláviť vieru zmysluplne aj iným spôsobom? Nie je tu už čas hľadať nové formy kresťanského spoločenstva?

Treba mať na zreteli, že jedným zo znakov spoločnosti, v ktorej žijeme, je pohyb. Ľudské spoločenstvá už nevznikajú a nevytvárajú sa geograficky, ako to bolo vo vidieckom svete, ale z iných pohnútok: práca, záľuby, priateľstvá, príbuzenské vzťahy...

Logicky sa z cirkevného hľadiska objavujú mnohé skupiny kresťanov, ktorí cítia potrebu žiť a sláviť vieru v okruhu spoločnosti, v ktorej žijú. Neprekvapuje teda tendencia, že sa objavujú otázky, ktoré spochybňujú identitu, ba samu existenciu farnosti.

Táto kríza identity – ako ktorákoľvek iná, ak sa k nej pristupuje korektne – viedla k objasneniu charakteru farnosti. Takto sa osvetlil aj vzťah farnosti

⁶ Porov. JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici*, 26a.

⁷ Porov. ŻADŁO, A.: *Parafia w trzecim tysiącleciu*, s. 33–34.

k iným okruhom kresťanského života. Jednoznačné riešenie nachádzame v slovách Jána Pavla II.: „Je pravda, že v mnohých krajinách sa farnosť vplyvom urbanizácie zmenila. Niektorí azda veľmi rýchlo súhlasia s tým, že sa farnosť pokladá už za prekonanú, ba priam odsúdenú na zánik v prospech vhodnejších a účinnejších malých komunít. Tak či onak, farnosť stále zostáva hlavným centrom a oporným bodom pre veriacich, ale aj pre nepraktizujúcich kresťanov. Preto realizmus a múdrosť radia pokračovať v ceste, ktorá sa usiluje vrátiť farnosť tam, kde je to potrebné, vytvárať vhodnejšie štruktúry a predovšetkým nový rozmach pomocou rastúceho počtu kvalifikovaných, zodpovedných a šlachetných členov.“⁸

1.3.2. KRÍZA VZŤAHU PRÍSLUŠNOSTI

Farnosť bola obvykle miestom príslušnosti a vzťahu kresťanov k Cirkvi. Až donedávna sa nikto neidentifikoval ako kresťan podľa príslušnosti k určitej kresťanskej skupine, ale podľa farnosti. Farnosť bola v dejinách Cirkvi a je aj dnes hlavným inštitucionálnym miestom cirkevnej identifikácie, kde sa rozvíja kresťanský život. Tento historický fakt je potvrdený skúsenosťou. Pastoračný kontakt s pokrstenými, či už ide o praktizujúcich, alebo vzdialených, ukazuje, že si zachovávajú živú spomienku na svoj vzťah k farnosti.

Veľké momenty ľudského života sú presiaknuté náboženstvom. Stačí, keď spomenieme narodenie – krst; vek, keď dieťa začína chápať – prvé sväté prijímanie; dospievanie – birmovka; dospelosť – manželstvo; choroba – pomazanie; smrť – pohreb.

Spomedzi mnohých faktorov náboženskej identifikácie pokrstených najrozšírenejším a najvýznamnejším je ľudová religiozita. Pre mnohých je vzťah k farnosti sprostredkovaný špecifickým kultom určitých obrazov, zbožnými skutkami. Pre iných príslušnosť k Cirkvi znamená byť členom náboženského združenia, takže ich začlenenie a účasť na farskom živote spočíva najmä v účasti na jeho obradoch.

Predsa však ani tí, čo sa s farnosťou najväčšmi stotožnili, či už svojím náboženským životom, alebo spolupracou s ňou, neobjavili celé jej bohatstvo. Pre mnohých, najmä v mestách a na moderných sídliskách, fara stratila a ďalej stráca svoje symbolické postavenie.⁹

1.4. RÔZNE TYPY IDENTIFIKÁCIE

Pre väčšinu katolíkov je základnou a hlavnou úlohou identifikovať sa s Cirkvou na farskej úrovni. Univerzálna Cirkev sa im javí dostatočne svätá (lebo je abstraktná), ale svoju farnosť poznajú podrobne a o každom probléme počujú, s niečím súhlasia, s niečím nesúhlasia. Problémom zostáva identifikácia tých, ktorí sa nejako odlišujú od zaužívanej normy (napr. rozvedený, osamelá matka), alebo patria do inej sociálnej skupiny (napr. bezdomovec, cudzinec atď.). Otázkou zostáva aj to, ako miestni farníci prijímajú identifikáciu takto označených. Tu ešte vôbec nejde o otázky viery, ale o schopnosť identifikovať

⁸ JÁN PAVOL II.: *Catechesi tradendae*, 67.

⁹ Porov. RODRÍGUEZ, B.: *Salid a los caminos*, s. 48.

sa so spoločenstvom alebo o schopnosť spoločenstva prijať za svojho niekoho, kto sa dosť odlišuje.

Ideálom je totálna identifikácia kresťana s vierou aj morálkou Cirkvi. Vieme však, že sa dosahuje len čiastočne. Kvôli tomu, aby sme objasnili, čo všetko máme na mysli, keď hovoríme o identifikácii človeka s Cirkvou, charakterizujeme stručne niektoré typy identifikácie kresťana s Cirkvou, ako sa to dá vidieť z praxe. Pastoralista Aleš Opatrný predkladá tieto typy:

Parciálna identifikácia. Kresťan sa identifikuje len s niektorými pravdami viery a mravnými zásadami. Príčinou môže byť nedotatočné poznanie, osobné zábrany alebo morálna nemožnosť.

Súbežná identifikácia. Kresťan sa identifikuje tak s pravdami viery, ako aj s niečím, čo kresťanskej viere odporuje (napr. verí v reinkarnáciu).

Lokálna identifikácia. Kresťan sa cíti byť úplne spojený so spôsobom viery a životnou praxou svojej farnosti a pokladá to za univerzálne platné a normatívne pre celú univerzálnu Cirkev.

Kultúrna identifikácia. Kresťan sa stotožňuje s určitým štýlom života, s istými kultúrnymi hodnotami alebo s rodinnou tradíciou (napr. sa postí na Štedný deň, pri stole sa modlí tradičnú modlitbu atď.), ale s obsahom Kréda alebo s povinnosťou nedelnej svätej omše sa nestotožňuje.

Kultovo-estetická identifikácia. Kresťan je upätý na isté estetické prejavy v kulte. To pokladá za kresťanstvo, ale obsahy viery prijíma len čiastočne.

Selektívna identifikácia s minulosťou. Kresťan sa identifikuje s formami zbožnosti a liturgickými prejavmi spred dvoch storočí a zásadne odmieta súčasné formy zbožnosti.

Bojová identifikácia. Človek sa identifikuje s tými formami, postojmi, témami, ktoré narážajú na odpor. Sú v spoločnosti alebo v Cirkvi kontroverzné.

Možno tiež hovoriť o rôznosti identifikácie u celých skupín veriacich. Inak sa identifikujú s Cirkvou tzv. skalní veriaci, s ktorými sa len ťažko dá viesť dialóg, a inak sa identifikujú konvertiti rôznych typov, ktorí musia do zrelej identifikácie postupne dorastať poznávaním a integrovaním poznávaného do svojho života. Je tu aj skupina sympatizantov, ktorí sa identifikujú len čiastočne. Na kresťanstve sa im niečo páči, k tomu sa hlásia, alebo niečo nevedia pochopiť a odmietajú to.¹⁰

2. VÄZBA KATOLÍKOV NA SLOVENSKU NA FARSKÉ SPOLOČENSTVO

Pod týmto nadpisom sa skrýva jedna časť sociologického výskumu zameraného na získanie poznatkov charakterizujúcich súčasnú religiozitu katolíkov na Slovensku vo všetkých jej parametroch. Výskum uskutočnila Katedra sociológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Výskumný tím viedol prof. PhDr. Jozef Matulník. Výskum sa uskutočnil v roku 2007 a mal 1 298 respondentov, ktorí sa hlásili k Rímskokatolíckej a Gréckokatolíckej cirkvi, 86 do Evanjelickej cirkvi, 25 k iným cirkvám, 17 respondentov k iným ako kresťanským náboženstvám a 594 sa neprihlásilo k nijakej cirkvi. Z ukončeného výskumu vznikla publikácia *Analýza religiozity ka-*

¹⁰ Porov. OPATRŇÝ, A.: *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*, s. 78–80.

tolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu, v ktorej sú jeho výsledky prezentované v siedmich kapitolách.

Pri skúmaní životaschopnosti a zmysluplnosti katolíckych farností na Slovensku vychádzame bežne z analýzy Božieho zjavenia a učenia Cirkvi, ktoré tvoria základ celej teológie, ako aj z praktických skúseností v pastorácii. Ak siahame po výsledkoch empirických vied, najmä sociológie, robíme to v súlade s koncilovou konštitúciou *Gaudium et spes* o Cirkvi v súčasnom svete, kde sa píše: „V dušpastierskej činnosti treba dostatočne poznať a uplatňovať nielen teologické zásady, ale aj objavy svetských vied, hlavne psychológie a sociológie, aby sa tak aj veriaci privádzali k čistejšiemu a zrelšiemu životu podľa viery.“¹¹ Pastorálna teológia, aj keď čerpá zo sociológie, je voči jej výsledkom kritická, lebo si uvedomuje jej vývoj a rôznu mieru a aspekty verifikovania jej hypotéz.

Z hľadiska nášho záujmu sa budeme venovať tretej kapitole uvedenej publikácie, v ktorej sa opisuje väzba katolíkov na Slovensku na ich farské spoločenstvo. Sú v nej údaje o informovanosti katolíkov o farskom živote, o ich aktivitách vo farnosti a o podmienkach, ktoré majú na túto svoju činnosť, o kontaktoch s kňazmi, o ich subjektívnom pociťovaní spätosti s farským spoločenstvom. Analyzujú sa tu tiež súvislosti medzi väzbou na farské spoločenstvo a religiozitou zisťovanou podľa ďalších dimenzií (náboženská prax, náboženská viera a ďalšie).

Naším cieľom je prehľadne prezentovať výsledky výskumu väzby katolíkov na Slovensku na ich farské spoločenstvo, tieto výsledky pastoračne zhodnotiť a načrtnúť vhodné pastoračné postupy. Budeme sa pridŕžiavať štyroch oblastí väzby na farské spoločenstvo, ako ich predkladá publikácia *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku*: 1. Vedomie farnosti a aktivity farnosti. 2. Subjektívne väzby na farské spoločenstvo. 3. Informovanosť o farskom živote. 4. Kontakty s kňazmi.¹²

2.1. VEDOMIE FARNOSTI A AKTIVITY FARNOSTI

V prvom kroku sledovania vedomia farnosti bola našim respondentom položená základná otázka: Viete, ku ktorej farnosti patríte? Viac ako štyri pätiny, presne 86,4 % opýtaných deklarovalo, že vedia, do ktorej farnosti patria, a 13,6 % odpovedalo nie. Tento bochník chleba však musíme rozdeliť na krajčeky, aby sme získali ucelenejší pohľad.

Podľa veľkostnej kategórie obce sa ukazuje, že najnižšie vedomie príslušnosti k farnosti majú katolíci z najväčších miest, Bratislavy a Košíc. Z nich takmer jedna tretina nevie, do ktorej farnosti patrí. V ostatných veľkostných kategóriách sa toto vedomie pohybuje medzi 86 % až 91 %.

Vzťah katolíkov ku svojej farnosti sa skúmal aj na základe frekvencie účasti na svätej omši a podľa hodnotenia povinnosti nedeľnej svätej omše – jej primeranosti. Tu sa ukázalo, že najmenšia vedomosť o tom, do ktorej farnosti patria opýtaní, sa prejavuje u tých, ktorí na svätú omšu nechodia skoro nikdy alebo vôbec nie – 39,5 %, a u tých, čo sa zúčastňujú na svätej omši niekoľkokrát do roka – 16 %; u katolíkov, ktorí určite nepokladajú svätú omšu v nedeľu

¹¹ *Gaudium et spes*, 62.

¹² Porov. MINICHOVÁ, M.: Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na slovensku. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 56–57.

za primeranú pre súčasnú dobu, je to 42,1 %; a z tých, čo na túto otázku nemali vyhranený názor, až 29,2 % nevie, ktorá je ich farnosť.¹³

2.2. SUBJEKTÍVNE VÄZBY NA FARSKÉ SPOLOČENSTVO

Výskum sa upriamil aj na zisťovanie pocitu spätosti respondentov s ich farským spoločenstvom. Na otázku „Cítim sa byť silno spätý s mojim farským spoločenstvom?“ odpovedá áno len 13,2 %, a tých, čo sa cítia byť spätí, ale nie silno, je 40,7 %. Čo je však podstatné, takmer 47 % sa necíti byť spätými s vlastným farským spoločenstvom. Pri hlbších analýzach sa ukázalo, že pocit spätosti chýba katolíkom v Bratislave a v Košiciach – až 61 %, a katolíkom v mestách od 50 000 do 100 000 a od 5 000 do 20 000 – 50 %. Najväčší pocit spätosti majú obyvatelia obcí do 2 000 a do 5 000.

Zaujímavé sú tiež odpovede respondentov podľa rodinného stavu. Viac ženatých ako slobodných uvádza, že sa cítia byť spätí s farským spoločenstvom. Podľa veku zas mladší respondenti od 18 do 34 rokov sa necítia byť spätí s farským spoločenstvom. Podľa krajov: v Bratislavskom kraji 64,5 % a v Nitrianskom kraji 51,5 % sa necítia byť spätí s farským spoločenstvom.

Pocit spätosti s farským spoločenstvom prežívajú a pociťujú tí, čo často pristupujú ku sviatosti zmierenia (raz za mesiac) – 45 %. S klesajúcim intervalom spovedania sa klesá aj pocit spätosti s vlastným farským spoločenstvom.

Katolíci, ktorí takmer vždy alebo vždy navštevujú svätú omšu v kostole svojej farnosti (a práve tí, ktorí hodnotia v dnešnej dobe povinnosť svätej omše ako primeranú), pociťujú a prežívajú spätosť s vlastným farským spoločenstvom. Opačne tiež z nameraných údajov vyplýva, že ani jeden respondent, ktorý svätú omšu navštevuje mimo svojej farnosti, prípadne nevie, či ten kostol patrí do jeho farnosti, sa necíti byť silno spätý so spoločenstvom.

Rozdiel v pocite spätosti so spoločenstvom sa ukazuje veľmi silno aj u tých, čo povinnosť svätej omše v nedeľu pokladajú za primeranú, alebo nie. Tí, čo pokladajú povinnosť svätej omše v nedeľu za neprimeranú dnešnej dobe, sa necítia byť spätí so svojím farským spoločenstvom.¹⁴

2.3. INFORMOVANOSŤ O FARSKOM ŽIVOTE

Sledujeme rovinu prehľadu našich respondentov o činnostiach súvisiacich s náboženstvom, prípadne s Cirkvou, ktoré sa uskutočňujú v mieste ich bydliska a sú organizované ich vlastnou farnosťou. Do úvahy sa brali pobožnosti, modlitbové stretnutia, spoločné púte, športové podujatia, stretká, kultúrne a spoločenské podujatia, duchovné obnovy a dobrovoľnícka pomoc. Najviac vedomostí mali respondenti o pobožnostiach, modlitbových stretnutiach a púťach, ktoré organizovala a pripravovala farnosť. O organizovaní podujatí mimo kostola a o dobrovoľníckej pomoci nevie až 60 % opýtaných.

¹³ Porov. MINICHOVÁ, M.: Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na slovensku. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 58–60.

¹⁴ Porov. MINICHOVÁ, M.: Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na slovensku. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 61–66.

Rozdiely v prehľade činností možno sledovať podľa veku, kraja, veľkosti obce. Sú činnosti, ktoré si všímajú viac mladí (18 – 24) – stretká a modlitbové stretnutia; vekové kategórie 50 – 54 a 55 – 60 rokov – pobožnosti a iné činnosti.

Odpovede o jednotlivých činnostiach farnosti sa porovnávali podľa subjektívneho hodnotenia väzby na farské spoločenstvo. Vzájomné ovplyvnenie sa prejavilo ako najvyššie pri modlitbových stretnutiach a pobožnostiach a najnižšie sú pri športových podujatiach a dobrovoľníckej pomoci. Práve tí katolíci, ktorí sa cítia byť silno spätí so svojim farským spoločenstvom, sú najviac informovaní o aktivitách, ktoré organizuje farnosť.

Vedomosť, či sa vo farnosti konajú jednotlivé aktivity a či ich farnosť aj organizuje, signifikantne koreluje s ukazovateľmi náboženskej praxe – svätou spovedňou, navštevovaním svätej omše vo vlastnej farnosti a s hodnotením povinnosti nedeľnej svätej omše ako primeranej pre dnešnú dobu. Tí respondenti, ktorí si často vykonávajú túto náboženskú prax, vedia aj o tom, či sa v ich farnosti realizujú nielen modlitbové stretnutia, rôzne pobožnosti, ale aj kultúrne či športové podujatia, stretká a dobrovoľnícka činnosť.

Zaujímavá bola otázka pre respondentov, či vedia o pôsobení nejakých kresťanských hnutí alebo cirkevných spoločenstiev v ich farnosti, prípadne mali uviesť ich názov. Pozitívne odpovedalo 83 respondentov. Je zaujímavé, že o existencii takýchto spoločenstiev vo vlastnej farnosti nevedelo 1 033 katolíkov.

Dôležitá bola otázka, ktorou sa zisťovala aktivita alebo vlastná iniciatíva v súvislosti s náboženstvom, Cirkvou alebo vlastnou farnosťou. Ako vyplýva z údajov, najviac sú zastúpené činnosti súvisiace s Cirkvou alebo farnosťou. Predovšetkým sú to: účasť na pobožnostiach, upratovanie v kostole, účasť na púťach. Prekvapením je, že aktivity súvisiace s mládežou – spevokol, účasť na stretkách, príprava birmovancov alebo prvého svätého prijímania, ale i miništrovanie – patria k menej zastúpeným činnostiam, resp. aktivitám.

V kontexte analýz na základe pohľavia sa aj v našom výskume potvrdzuje, že vo väčšine skúmaných aktivít súvisiacich s kostolom, Cirkvou alebo farnosťou sa viac realizujú ženy. Výnimkou sú len športové podujatia a stavebné práce.

Ukazuje sa, že významným činiteľom pri skúmaní vykonávaných činností v súvisi s náboženstvom, kostolom, Cirkvou alebo farnosťou je častá účasť na sviatosti zmierenia. Tí, čo raz za mesiac pristupujú ku sviatosti zmierenia, majú najväčší podiel na modlitbových stretnutiach, na duchovných obnovách, v účasti na pobožnostiach, v čítaní v kostole, v spevokole. Tí, čo sa menej často alebo vôbec nespovedajú, sa podieľajú viac na stavebných prácach a športových podujatiach.

Výskum tiež ukázal, že 473 respondentov nejaví záujem o vykonávanie ani jednej z ponúknutých aktivít súvisiacich s náboženstvom, Cirkvou alebo vlastnou farnosťou. Z činností, ktoré najmenej priťahujú, treba spomenúť členstvo v hnutí, rozdávanie svätého prijímania, Dobrá novina, organista. Najväčší záujem je o športové podujatia, dobrovoľnícku pomoc, kultúrne a spoločenské podujatia.

Sledovala sa aj rovina angažovania sa katolíkov prostredníctvom dobrovoľných alebo charitatívnych organizácií. 1 136 katolíkov uviedlo, že nie sú členmi nijakej dobročinnnej organizácie a ani s takou nespolupracujú. Dostali otázku, či by boli ochotní takej dobročinnnej organizácii alebo charitatívnej organizácii, dobre a účelne pracujúcej, pomáhať, spolupracovať s ňou. 42,2 %

by boli ochotní občas; 24,1 % raz do mesiaca; 33,7 % by neboli ochotní venovať svoj čas.

Ďalšia otázka sa vzťahovala na finančnú pomoc takej organizácii. 410 katolíkov by nebolo ochotných poskytnúť peniaze vôbec, 442 iba jednorazovo a 225 by chcelo prispievať mesačne.¹⁵

2.4. KONTAKTY S KŇAZMI

Dôležitou oblasťou skúmania väzby na farské spoločenstvo sú kontakty s kňazom mimo zvyčajných, resp. obvyklých povinností. Z tejto oblasti vyplynuli niektoré otázky: Prišli ste do kontaktu s kňazom za posledný polrok? Prípadne s kňazmi vašej farnosti a s inými kňazmi? Ako často k tomu došlo?

Viac ako polovica respondentov (56 %) v odpovedi uviedla, že sa za posledný polrok s kňazom svojej farnosti nestretli; 20,3 % sa s kňazom stretáva menej často; 14,1 % raz za mesiac; takmer 10 % raz za týždeň.

Tieto údaje boli podrobené ďalším analýzám, a to podľa veku a rodinného stavu.

Na základe veku sa pravidelne, aspoň raz do týždňa, s kňazom z vlastnej farnosti stretli starší respondenti vo veku 55 – 60 rokov (13,5 %) a hneď nasledujú najmladší vo veku 18 – 24 rokov (11,8 %).

Približne raz za mesiac sa s kňazom stretali respondenti vekovej kategórie 40 – 44 rokov (21,1 %) a vekovej kategórie 25 – 29 rokov (18,6 %).

Za posledný polrok sledovaného obdobia sa s kňazom vôbec nestretlo najviac respondentov vo veku 34 – 39 rokov (64 %) a hneď po nich 30 – 34-roční katolíci (61,6 %).

Ďalšie významné štatistické rozdiely sa prejavili pri zisťovaní vzťahu k povinnosti nedeľnej svätej omše – jej primeranosti, k príťažlivosti svätej omše, ku pristupovaniu ku sviatosti zmierenia, ako často prijímajú. Výsledky preukázali, že respondenti aktívnejší v náboženskej praxi častejšie prichádzajú do kontaktu s kňazom vlastnej farnosti aj mimo týchto bohoslužobných a sviatostných stretnutí.

Podľa veľkostnej kategórie obcí sa pravidelne, aspoň raz za týždeň, stretlo s kňazom najmenej katolíkov z najväčších miest – Bratislavy a Košíc (1,6 %), ale je zaujímavé, že títo istí sa najviac stretli s kňazom približne raz za mesiac (14,3 %). Raz za týždeň sa stretávajú obyvatelia malých obcí do 2 000 obyvateľov a od 2 000 do 5 000 obyvateľov (6,2 %).

Posledná zložka, prostredníctvom ktorej sa sledovala oblasť kontaktov farníkov s kňazom, bola otázka tém rozhovorov s duchovnými. Respondenti mali odpovedať na otázky, či viedli s kňazom rozhovory o svojich osobných problémoch, o živote a aktivitách farnosti, o otázkach viery, prípadne o iných témach.

Výsledky sa dávali do súvisov podľa stavu, veku a veľkostnej kategórie obcí. Ukázalo sa, že rozhovory o živote a aktivitách farnosti najviac viedli po prvýkrát ženatí a vydaté z obcí do 2 000 obyvateľov. Ostatné rozdiely neboli významné.

¹⁵ Porov. MINICHOVÁ, M.: Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na Slovensku. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznanky zo sociologického výskumu*, s. 66–87.

Ak sa viaceré výsledky dali do súvislosti, ukázalo sa, že najčastejšie sa rozprávajú s kňazom o rozličných otázkach tí katolíci, ktorí sú najaktívnejší v náboženskej praxi, t. j. tí, ktorí sa zúčastňujú na nedeľnej svätej omši, raz za mesiac idú na svätú spoveď, často pristupujú ku svätému prijímaniu, tí, čo pokladajú svätú omšu za príťažlivú a jej nedeľnú povinnosť za primeranú.¹⁶

3. NA CESTE K OBNOVE FARNOSTI

3.1. ZHRNUTIE VÝSKUMU

Venovali sme pozornosť tretej kapitole publikácie *Analýza religiozity na Slovensku*, ktorá sa zaoberá väzbou katolíkov na farské spoločenstvo. Výsledky sa vzťahujú na štyri oblasti, cez ktoré sme k väzbe na farské spoločenstvo pristupovali.

Prvou oblasťou bolo vedomie príslušnosti k farnosti. Základný údaj hovorí, že štyri pätiny opýtaných (86,4 %) vedia, do ktorej farnosti patria. Iba 13,6 % odpovedalo, že nevie.

Výskum ďalej ukázal, že vedomie príslušnosti k farnosti je najslabšie vo veľkých mestách, v Bratislave a v Košiciach, v ktorých až jedna tretina opýtaných nevie, ktorá je ich farnosť.

Ďalšie údaje hovoria, že veriaci, ktorí deklarujú častú, t. j. pravidelnú účasť na nedeľnej svätej omši a pokladajú ju za povinnosť primeranú pre dnešnú dobu, vedia, do ktorej farnosti patria. Avšak tí, ktorí na svätú omšu nechodia nikdy alebo skoro nikdy (40 %), nevedia, ktorá je ich farnosť. A tí, ktorí sa nevedeli vyjadriť ku primeranosti povinnosti nedeľnej svätej omše (30 %), nevedia, ktorá je ich farnosť.

Druhou oblasťou, ktorá sa skúmala vzhľadom na väzbu na farské spoločenstvo, je subjektívna väzba, pocit spätosti s farským spoločenstvom. Výskum preukázal, že len 13,2 % všetkých opýtaných sa cíti silno spätých a takmer 41 % sa cíti spätých, ale nie silno. Výslovne sa necíti byť spätými až 47 %. Najviac chýba tento pocit spätosti katolíkom z miest nad 50 000 a v Bratislave a v Košiciach, kým v malých obciach do 2 000 a 5 000 obyvateľov je pocit spätosti väčší.

Zaujímavé sú aj údaje podľa veku respondentov. Mladým ľuďom medzi 18 až 34 rokov chýba pocit spätosti s vlastnou farnosťou. Podľa rodinného stavu sa cítia byť viac spätí ženatí a vydaté ako slobodní.

Tí, ktorí sú aktívni v náboženskej oblasti (často pristupujú ku svätej spovedi, ku svätému prijímaniu – raz za mesiac), až na 45 % udávajú pocit spätosti s farským spoločenstvom; takýto pocit naopak chýba málo praktizujúcim. Podobne to platí aj o tých, čo svätú omšu navštevujú v kostole svojej farnosti a povinnosť nedeľnej svätej omše pokladajú za primeranú.

Tretou oblasťou, ktorá nás zaujímala, je informovanosť o farskom živote. Ide konkrétne o činnosti súvisiace s náboženstvom, prípadne s Cirkvou, ktoré sa uskutočňujú v mieste ich bydliska a sú organizované ich vlastnou farnosťou. Sú to duchovné podujatia, kultúrne podujatia, športové poduja-

¹⁶ Porov. MINICHOVÁ, M.: Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na Slovensku. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 87–94.

tia, upratovacie a stavebné práce, angažovanie sa v dobrovoľníckych a charitatívnych organizáciách, členstvo a činnosť v hnutiach.

Analýzy ukázali, že z činností organizovaných vlastnou farnosťou sú veriacim najviac známe duchovné aktivity, ktoré sa robia vo vlastnom kostole alebo na fare; o činnostiach, ktoré farnosť organizuje mimo kostola, nevie až 60 % opýtaných.

Rozdiely u respondentov sú aj podľa intenzity náboženskej praxe. Čím intenzívnejšie niekto koná náboženskú prax (pravidelná účasť na svätej omši a prijímanie sviatosti), tým je viac informovaný aj o aktivitách vlastnej farnosti.

Rovnako to platí aj o subjektívnom pociťovaní spätosti s farským spoločenstvom. Silno spätí sú najviac informovaní.

Iný pohľad na činnosti organizované vlastnou farnosťou predstavujú odpovede na otázku, či respondenti vykonávajú v kostole alebo mimo kostola činnosti, ktoré súvisia s náboženstvom, Cirkvou alebo farnosťou. Najfrekvencovanejšie sú pobožnosti a potom práca v kostole, v strede sú kultúrne, spoločenské a športové podujatia, na samom konci sú služby, práca v hnutí a dobrovoľnícka pomoc. 309 respondentov z celku katolíkov sa nezúčastňuje na nijakej z ponúknutých činností.

Prekvapuje niekoľko údajov. O existencii spoločenstiev a hnutí vo vlastnej farnosti nevie 1 033 katolíkov; 1 136 katolíkov uviedlo, že nie sú členmi nijakej dobročinnnej organizácie a ani s takou nespolupracujú. Istým prekvapením je, že aktivity súvisiace s mládežou, ako napríklad spevokol, účasť na strekách, príprava birmovancov, príprava na prvé sväté prijímanie, ale aj miništrovanie, patria k menej zastúpeným činnostiam, resp. aktivitám.

Za významný ukazovateľ skúmania vykonávaných činností v súvislosti s náboženstvom, kostolom, Cirkvou alebo farnosťou pokladáme práve prístupovanie ku sviatosti zmierenia. Výsledky naznačujú, že spovedajúci sa asi raz za mesiac prejavili najväčší záujem o modlitbové stretnutia, duchovnú obnovu. Spovedajúci sa niekoľkokrát za rok by mali záujem o stretká, spevokol, kultúrne a spoločenské podujatia, púte. Spovedajúci sa raz-dvakrát za rok sa zaujímajú o stavebné práce, púte, športové podujatia. Menej často alebo vôbec sa nespovedajúci by chceli organizovať najmä športové podujatia, farské a kultúrne podujatia a poskytovať dobrovoľnícku pomoc, neprejavujú však záujem o aktivity súvisiace s náboženstvom, prípadne s kostolom.

Štvrtou oblasťou sú kontakty respondentov s kňazmi. Respondenti odpovedali na otázku, ako často prichádzali do kontaktu s kňazom za posledný polrok, okrem stretnutia na svätej omši a v prijímaní sviatosti. V odpovedi viac ako polovica (56 %) uviedla, že sa za posledný polrok s kňazom nestretli; viac ako 20 % sa s kňazom stretli menej často; 14 % raz za mesiac; takmer 10 % raz za týždeň.

Analýzy ukázali, že najčastejšie sa s kňazom svojej farnosti stretali veriaci starší ako 55 rokov a najmladší vo veku 18 až 24 rokov. Až 65 % katolíkov vo veku od 30 do 39 rokov sa s kňazom nestretli ani raz za posledný polrok.

Aj v tejto oblasti sa potvrdzuje, že tí, čo sú najaktívnejší v náboženskej praxi, sa najčastejšie stretávajú s kňazom a rozprávajú sa s ním.

Za zmienku stojí výsledok analýzy, podľa ktorej sa najčastejšie stretali s kňazom veriaci z malých obcí do 2 000 obyvateľov a do 5 000 obyvateľov. Res-

pondenti z Bratislavy a Košíc sa najčastejšie stretali s kňazom približne raz za mesiac.

Pozitíva k uvedomeniu si väzby na farské spoločenstvo:

- 86 % opýtaných vie, do ktorej farnosti patrí.

- Najviac si uvedomujú svoju príslušnosť k farnosti tí, čo pravidelne navštevujú svätú omšu vo svojom farskom kostole, tam prijímajú pravidelne sviatosti a hodnotia povinnosť nedeľnej svätej omše ako primeranú dnešnej dobe.

- Najaktívnejší v náboženskej praxi aj subjektívne (45 %) pociťujú spätosť s farským spoločenstvom.

- Viac spätí s vlastnou farnosťou sa cítia ženatí a vydaté, t. j. zodpovední za rodiny.

- Tí, čo navštevujú svätú omšu vo svojom farskom kostole, najlepšie vedú o činnostiach a podujatiach, ktoré organizuje ich farnosť.

- Tí, čo navštevujú svätú omšu vo svojom farskom kostole a prijímajú pravidelne sviatosti, sa zapájajú najčastejšie do duchovných, kultúrno-spoločenských, športových a dobrovoľníckych podujatí.

- Výskum ukázal pluralitu záujmov o rozličné činnosti vo farnosti a záujem aj u tých, ktorí sú menej nábožensky aktívni.

- Kňaz vo farnosti je stále znakom väzby na farské spoločenstvo.

Negatívne javy v uvedomení si väzby na farské spoločenstvo:

- Z 86 % veriacich, ktorí vedú, do ktorej farnosti patria, len 13,2 % sa cítia silno spätých s farnosťou. Výslovne sa necítia byť spätými až 47 % respondentov.

- Mládeži medzi 18 - 34 rokom života chýba pocit spätosti s vlastnou farnosťou.

- Veriaci vo veľkých mestách Bratislava a Košice až na 30 % nevedia, do ktorej farnosti patria.

- Veriaci sú veľmi uzavretí medzi múry kostolov. Až 60 % veriacich nevie, aké aktivity organizuje ich farnosť mimo kostola.

- O existencii spoločenstiev a hnutí vo vlastnej farnosti nevie 1 033 katolíkov. Aké môžu byť dôvody?

- 1 136 respondentov uviedlo, že nie sú členmi nijakej dobročinnnej, charitatívnej organizácie a ani s takou nespolupracujú.

- Aktivity súvisiace s mládežou vo farnosti sú menej zastúpené.

- Až 65 % opýtaných veriacich od 30 do 39 rokov sa s kňazom nestretlo ani raz za posledný polrok.

3.2. PASTORAČNÝ PLÁN

Výsledky analýzy religiozity na Slovensku dostali do rúk aj naši biskupi ešte v čase, keď sa pripravoval *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 - 2013*, a niektoré boli doň aj zapracované. Pastorácia, ako to *Pastoračný plán* opisuje, nedostatočne odzrkadľuje aktuálnu pastoračnú situáciu a iba v malom sa odlišuje od jej nastavenia pred obdobia totalitného režimu. Mnohé kresťanské rodiny už nie sú miestom odovzdávania viery a kresťanskej iniciácie. Mladí ľudia podliehajú často lákadlám a módnym trendom, ktoré ich odvádzajú od kresťanstva. Ani obec už nie je výchovným spoločenstvom, a preto ako náhrada musia vo farnosti pôsobiť malé spoločenstvá alebo hnutia.

Najdôležitejšie je pochopiť tieto nové javy. Pastorační kňazi, animátori, katechéti, zodpovední spoločenstiev sa s týmito problémami musia oboznámiť vo formácii a utvoriť si v sebe náklonnosť zmeniť v pastorácii, čo bude nevyhnutné. *Pastoračný plán* nazýva túto zmenu „novodobým exodom“. „Sme presvedčení, že toto je novodobý exodus, ku ktorému je povolaná naša Cirkev na Slovensku, aby mohla sprevádzať človeka na ceste k plnosti kresťanského života.“¹⁷

Veľmi treba pochváliť odvážne pohľady *Pastoračného plánu*, že sa nebojí použiť aj nové pohľady a nový jazyk. Priznanie plurality otvára Cirkvi priestor pre dialóg. Nechce sa vrátiť do minulosti, aby z farnosti mala nejaké monolity, ale keďže v každom prostredí, kde sa Cirkev angažuje, sú aj nepraktizujúci a neveriaci, avšak nie nepriatelia, musí prispôbiť pastoráciu rozdielnym životným situáciám ľudí. Farnosť, ktorá je konkrétnou formou miestneho realizovania Cirkvi, sa pre všetkých obyvateľov určitej obce, ktorí často zakusujú psychické bezdomovectvo, stáva prístrešom pre dušu človeka.¹⁸

Pri pohľade na pozitívne aj negatívne javy väzby na farské spoločenstvo vystúpili do popredia štyri vplyvné faktory, ktoré si musí súčasná pastorácia farnosti všimnúť. Sú to: kňaz vo vzťahu k farníkom, vedomie farského spoločenstva, rodina a mládež. A práve *Pastoračný plán* je zameraný na štyri podstatné programy. Prvý, s označením slúžiaca a komunikujúca Cirkev, kladie dôraz na formáciu kňazov a laikov pre pastoračnú službu v duchu novej evanjelizácie. Druhým programom je stabilná rodina a cieľom programu je obnoviť pastoráciu rodiny a povolať ju do spolupráce v kurzoch, v sprevádzaní mladých rodín a v rodinnom poradenstve. Tretím programom je zodpovedná mládež – jeho cieľom je viesť mladých k väčšej zodpovednosti za seba, za druhých a za svoje okolie. Štvrtým programom je solidárne spoločenstvo – je zameraný na rast solidarity s ľuďmi v núdzi. Chce podporiť spoluprácu sociálnych a charitatívnych organizácií.

Všetky aktivity, ktoré načrtáva *Pastoračný plán*, majú smerovať k živej farnosti. Ona má byť miestom pravej humanizácie a sociálnych vzťahov.¹⁹

„Ambíciou Katolíckej cirkvi na Slovensku v najbližších rokoch je budovať kultúru dialógu a spolupráce a kultúru vzťahov a solidarity.“²⁰ „Chceme sa učiť hľadať slabých, núdznych, stratených, hľadajúcich a pochybujúcich, tých, ktorí majú kontakt s Cirkvou menej intenzívny, chceme sa učiť ich počúvať, neposudzovať a neodsudzovať, ale hľadať a vytvárať vzťahy pre vzájomné obohatenie.“²¹

Je to zrelý, obohacujúci pohľad, ktorým sa končia návrhy pastorácie podľa *Pastoračného plánu*. Ak hovoríme, že cestou Cirkvi je človek, osobitne si to uvedomujeme v pastoračnej činnosti. Každý človek je predmetom Božej lásky, je stvorený na Boží obraz a podobu. Čím viac s ním vedíme dialóg, tým viac mu umožňujeme tvoriť ľudskejší svet jeho schopnosťou myslieť, milovať, tvoriť

¹⁷ *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, s. 21.

¹⁸ Porov. ZULEHNER, P. M.: *Cirkev : Prístreší duše : Situace a perspektivy dnešní cirkve*, s. 26.

¹⁹ Porov. *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, s. 65.

²⁰ *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, s. 73.

²¹ *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, s. 73.

a voliť si. Čím viac priestoru na spoluprácu dostáva, tým viac sa stáva človekom a osobnosťou a tým viac má aj účasť na Božom živote.²²

3.3. DÔSLEDKY PRE FARSKÚ PASTORÁCIU

Z historického hľadiska vznikli mnohé naše farnosti na základe symbiózy cirkevného a spoločenského vplyvu. Obe zložky si želali, aby sa takáto farnosť postarala o vyformovanie človeka užitočného pre daný čas a spoločnosť. Následkom tereziánskych a jozefínskych reforiem zanikli mnohé rehoľné spoločensvá a bratstvá a vyzdvihol sa jediný model lokálnej cirkevnej jednotky – farnosti. V ňom sa celá pastoračná činnosť sústredila do osoby farára. Tento model vyhovoval aj totalitnému režimu, lebo bol ľahko kontrolovateľný a ovládateľný. Kňaz vo farnosti mohol za komunizmu verejne robiť len to, čo cirkevný tajomník odsúhlasil a nezakázal. Z dlhodobého hľadiska sa táto forma pastorácie stala samozrejmou. Kňaz sa stal úradníkom a vysluhovateľom sviatostí a veriaci sa stali konzumentmi sviatostí a služieb kňaza v rozmere múrov svojho kostola.

Ak však vnímame farnosť koncilovými očami ako Boží ľud podieľajúci sa na svedectve, liturgii, službách a charite, budujúci živé spoločenstvo, dochádza k istému konfliktu s tradičným chápaním farského života, ktorý bude treba odvážne a trpezlivo prerábať na model nový. Pavel Ambros vymedzuje základnú tézu obnovy takto: „Každá farská pastorácia má za cieľ všetko zhromažďovať a všetkých posielat'. Farnosť, o ktorú je dobre postarané, sa musí stať farnosťou, ktorá sa pastoračne stará o druhých.“²³

Farnosť sa musí prejavovať komplexnosťou, lebo aj očakávania tých, ktorí sa k nej približujú, sú veľmi rôzne. Farnosť ako inštitúcia musí byť otvorená pre všetkých (aj pre tých, čo žiadajú len minimum) a musí počítat' s ťažkosťami pri dosahovaní ideálu. Vo svete, kde vládne pluralita ponúk, tá kresťanská musí byť veľmi jasná.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013 nám pomáha hľadať odpovede na súčasné požiadavky pastorácie farnosti, najmä ak ich má dobre zmapované aj sociologickým výskumom. Pokúsme sa cez naznačené pozitívne a negatívne prejavy religiozity vidieť ich priamy dosah na pastoráciu; v čom a ako bude musieť farnosť reagovať vzhľadom na nové rozpoznané skutočnosti. Prejdime postupne niektoré najzávažnejšie.

Výsledky skúmania väzby na farské spoločenstvo môžu mať pre pastoráciu farnosti viaceré dôsledky.

Predovšetkým rôzne stupne identifikácie s farnosťou nás upozorňujú, že pluralita názorov, postojov, náboženského vedomia, cirkevnosti je skutočnosťou, s ktorou pastorácia farnosti musí nevyhnutne počítat'. Nastavenie všetkých pastoračných vzťahov musí byť diverzifikované, aby sa dialóg s každým viedol v rovine jeho jazyka.

Ďalším dôsledkom pre pastoráciu je skutočnosť, že 86,4 % veriacich vie, do ktorej farnosti patrí, ale až 47 % z nich nemá subjektívny pocit spätosti s farnosťou. Naznačuje to prevahu inštitúcie nad prežívaním spoločenstva. Bu-

²² Porov. CSNTOS, L.: Tradícia jezuitských univerzít. In: *Viera a život*, 2007, č. 4, s. 76.

²³ AMBROS, Pavel: *Teologicky milovať cirkev: Vybrané statě z pastorálnej teologie*, s. 247.

dovať komúnió farnosti je jednou zo základných úloh Cirkvi. Je iste viac spôsobov, ako toto komúnió zvýrazniť. Napríklad posilňovaním zodpovednosti za spoločné programy v kostole, vo farnosti, v meditácii nad Božím slovom, v ozvenách, čo mi toto slovo hovorí o mojom názore či probléme, vyslovovaním svojej modlitby obsahujúcej moje videnie veci, alebo pri duchovných obnovách, či pomocou ignaciánskej metódy rozlišovania duchov.

Vzhľadom na mládež, na mladých ľudí vôbec, ktorí sa cítia slabo spätí s farnosťou, sa treba najskôr pozrieť, či životné a náboženské prejavy vo farnosti, v kostole sú dosť atraktívne, či sa nejako dotýkajú problémov mladých ľudí. Či netreba spojiť možnosti viacerých farností, aby sa aj samotní mladí chopili iniciatívy. Zdá sa, že bez medzifarskej spolupráce sa nedosiahne v ktorejkoľvek farnosti adekvátne pastoračná ponuka. Stereotypné, nepripravené slávenia svätej omše, bez oslovujúceho slova, naše kostoly len vyprázdňujú od mladých.

Výsledky analýzy väzby na farské spoločenstvo ukázali, že naše farnosti a kňazi v nich sú málo otvorení pôsobeniu malých spoločenstiev a hnutí. Pokúšenie masovosti je veľké a tak u kňazov, ako aj u laikov má korene vo formácii, ktorá sa ešte nevyrovnala s novým pokoncilovým pohľadom na farnosť, ktorá má byť spoločenstvom spoločenstiev. Niekedy je to aj strach z delenia sa o kompetencie, z ohrozenia autority, alebo tiež z pohodlnosti, z obavy, že to bude stáť veľa času a námahy.

Dôsledky na pastoraáciu musí mať skutočnosť odhalená v analýzach, ktorá ukazuje mizivý záujem o dobrovoľnícke a charitatívne služby. Diakonia vo farnosti silno pokrivkáva, pretože donedávna Cirkev na Slovensku nemohla slobodne organizovať rôzne služby vo farnosti pre rozličné stavy a potreby. Štát si privlastňoval právo sám sa o všetko postarať. Navykli sme si na to. Avšak bez diakonie nemožno utvárať pravé kresťanské spoločenstvo.

Výsledky analýzy religiozity ukazujú na slabú spätosť veriacich so svojou farnosťou vo veľkých mestách Bratislave a Košiciach, ale už aj v mestách nad 50 000 obyvateľov. Je isté, že v mestách územný model farnosti už nepomáha utvárať spoločenstvo, ale skôr sú to osobné väzby na niektorý kostol, malé spoločenstvo alebo hnutie, pričom veľká časť veriacich migruje z jedného kostola do druhého. Pastoraácia veľkomiest musí rozhodne vyjsť s viacerými ponukami, aby čím viacerí našli strechu nad svojou dušou.

ZÁVER

V súčasnosti sa hranice medzi Cirkvou a spoločnosťou značne uvoľnili. Viac než kedykoľvek predtým si uvedomujeme vzťah cirkevného kresťanstva a anonymného kresťanstva (takto označil Karl Rahner tých, čo nie sú kresťanmi, ale majú dobrú vôľu a nie sú im ľahostajné hodnoty vyznávané aj kresťanmi).

Sociologický výskum predstavil v číslach a porovnaníach pluralitu katolíckeho kresťanstva vzhľadom na väzbu a pocit spätosti s vlastnou farnosťou.

Bolo by ilúziou chcieť z farnosti utvoriť nejaký monolit rovnako mysliačich, veriacich a konajúcich členov. Hovorí sa o treťom type pastoraácie, ktorý rešpektuje to, že sú tu mnohí, ktorí pre svoje najosobnejšie dôvody nebudú prijímať všetky články viery alebo morálne zásady, že tu budú mnohí, ktorí ani nie sú kresťanmi, ale budú uznávať spoločenstvo veriacich za dostatočnú autoritu, aby s ním spolupracovali pre všeobecné dobro obce.

Farnosť – náš dom – má ostať otvorená pre všetkých „pútnikov“. Možno budú hľadať občerstvenie, útechu, radu, povzbudenie. Farnosť môže byť pre všetkých znakom, že náš pravý domov je v nebi a my všetci sme len spoločenstvom cesty a cestujúcich – *communio viatorum*.

Máme pred sebou *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013* a uvedomujeme si, že jeho zmysel sa naplní len vtedy, ak sa stane životom. Veľa dobre myslených plánov a podujatí sa nepodarilo dosiahnuť. Uspokojili sme sa s formálnymi vyhláseniami a slávnostným ukončením. Našou úlohou je rozduchávať živý plamienok túžby po obnove našej Cirkvi a našich farností, aby sa zachytili a zakorenili línie, ktoré sa na Koncile zrodili z Ducha Svätého.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Rím : SÚSCM, 1995.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I : Konštitúcie*. Trnava : SSV, 1993.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II : Dekréty a deklarácie*. Trnava : SSV, 1993.
- JÁN PAVOL II.: *Catechesi tradendae : Apoštolská exhortácia*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1993.
- JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici : Posynodálny apoštolský list*. Bratislava : Lúč, 1990.
- AMBROS, Pavel: *Teologicky milovať cirkev : Vybrané statě z pastorálnej teologie*. Olomouc : Centrum Aletti, 2003.
- CSONTOS, Ladislav: *Tradícia jezuitských univerzít*. In: *Viera a život*, 2007, č. 4.
- GÓRECKI, E.: *Cirkev se uskutečňuje ve farnosti*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1996.
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. Trnava, 2007.
- MATULNÍK, Jozef, a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta TU, 2008.
- MINICHOVÁ, M.: *Väzba na farské spoločenstvo katolíkov na slovensku*. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta TU, 2008, s. 47–107.
- OPATRŇÝ, Aleš: *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- RODRÍGUEZ, Baldomero: *Salid a los caminos*. Madrid : San Pablo, 1995.
- ZULEHNER, Paul M.: *Cirkev : Prístřeší duše : Situace a perspektivy dnešní církve*. Praha : Portál, 1997.
- ŻADŁO, Andrzej: *Parafia w trzecim tysiącleciu*. Kielce : Notus, 1999.

doc. ThDr. JOZEF KYSELICA SJ, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: jkyselica.kyselica@gmail.com

Kierunki działania duszpasterstwa rodzin v Polsce

BRONISŁAW MIERZWIŃSKI

MIERZWIŃSKI, B.: Side Lines of Pastoral Care of Families in Poland. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 67 – 76.

The concept of “pastoral care of families” includes three types of reality: the organizational structure of the Church, the field of pastoral work and scientific thought. These aspects are closely linked. Polish Conference of Bishops in 2003 issued a Directory of pastoral care of families.

This article contains three parts. Part I shows the genesis and development of the pastoral care of families in Poland since 1956. Part II discusses the basic tasks (form) in the pastoral care of families: the defense of human life from conception to natural death, preparation for marriage (read, for children, closer – for young people from 17 years of age, the direct – for engaged couples), family counseling, the creation of families communities, homes for single mothers, adoption and care centers. In Part III is a brief attempt to balance the pastoral care of families in Poland. It encountered difficulties in a number of objective and subjective. However, after 50 years the argument can be made that the pastoral care of families in Poland is among the most developed of all European countries. Part IV points to the new challenges and new forms of pastoral work families. We need an adequate response to such phenomena as the Gender theory, homosexual unions, euthanasia, *in vitro* fertilization. The new form are for example naprotechnologia or “Window of Life” for the rescue of abandoned infants. Pastoral-theological reflection in conjunction with empirical research provides a valuable guide for the pastoral care of families.

Keywords: pastoral care of families, the Catholic Church, Poland

WPROWADZENIE

TROSKA O RODZINĘ PODSTAWOWYM ZADANIEM KOŚCIOŁA

Kluczowym zdaniem pierwszej encykliki Jana Pawła II *Redemptor hominis* jest niewątpliwie sformułowanie „człowiek jest drogą Kościoła“ (RH 14). Jeśli przyjmujemy oczywistość, że tenże człowiek swoje istnienie i rozwój zawdzięcza przede wszystkim rodzinie, to logicznym uzupełnieniem poprzedniej myśli staje się teza: „Rodzina jest drogą Kościoła.“ To znaczy, że troska o człowieka realizuje się najpełniej przez obronę i promocję rodziny. Rodzina jest bowiem kolebką życia i szkołą pełnego człowieczeństwa. W tym duchu chrześcijaństwo określa rodzinę „Kościołem domowym“, uznaje jej pierwsze i podstawowe prawo w każdej dziedzinie życia, zarówno społecznego jak i religijnego. Dotyczy to zwłaszcza prawa i obowiązku wychowania dzieci.

Tę refleksję uzupełnia motto adhortacji Jana Pawła II *Familiaris consortio*: „Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę.“ (FC 86)

DEFINICJA DUSZPASTERSTWA RODZIN

Duszpasterstwo rodzin obejmuje trzy podstawowe rzeczywistości:

- dziedzinę pracy duszpasterskiej wyrażającą wielostronną troskę Kościoła o małżeństwa i rodziny;
- struktury Kościoła katolickiego odpowiedzialne za realizację tej troski;
- dziedzinę zajęć dydaktycznych na wyższych uczelniach w obrębie teologii pastoralnej (praktycznej) szczegółowej.

Te trzy rzeczywistości są ściśle powiązane: struktury powołano do życia po to, aby praca dla dobra rodziny była planowa, powszechna i skuteczna. Refleksja naukowa ocenia dotychczasową działalność, stawia wnioski i postulaty na przyszłość, proponuje określony model duszpasterstwa rodzin.

Polskie *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* definiuje duszpasterstwo rodzin jako „system kościelnych działań, które zmierzają do urzeczywistnienia zbawczego planu, dotyczącego małżeństwa i rodziny“ (*Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, 1).

PODSTAWY DUSZPASTERSTWA RODZIN

Podwaliny dla duszpasterstwa rodzin dała encyklika Piusa XI o małżeństwie chrześcijańskim *Casti connubii* (1930). Szczególnym impulsem w rozwoju duszpasterstwa rodzin stało się nauczanie II Soboru Watykańskiego, zawarte w *Gaudium et spes* (1965), w rozdziale *Troska o godność małżeństwa i rodziny* (nr 47–52). Sobór wskazuje na pewne zadania w odniesieniu do rodziny poprzez pryzmat osób, które miałyby je realizować (nr 52). Chrześcijanie winni popierać dobro małżeństwa i rodziny świadectwem własnego życia i współdziałaniem z ludźmi dobrej woli. Potrzebna jest mądrość i doświadczenie teologów, a także wkład nauk biologicznych, medycznych, społecznych i psychologicznych. Odpowiednio wykształceni i przygotowani kapłani powinni wspomagać małżonków w realizacji ich powołania, głosząc słowo Boże, sprawując liturgię, a także przez „ludzkie i cierpliwe wspieranie ich w trudnościach i utwierdzanie w miłości“ (KDK 52). W encyklice *Humanae vitae* (1968) Paweł VI precyzuje naukę Kościoła w kwestii odpowiedzialnego rodzicielstwa. Biskupom przypomina, że zabezpieczenie małżeństwa i obrona jego świętości jest najważniejszym dziełem i obowiązkiem w naszych czasach (zob. HV 30). W słowie i sercu kapłana małżonkowie powinni wyczuć głos i miłość Zbawiciela (zob. HV 29). Najważniejszy dokument dla duszpasterstwa rodzin stanowi adhortacja apostolska Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym *Familiaris consortio* (1981). Część IV tej adhortacji jest poświęcona w całości duszpasterstwu rodzin – ujmuje jego etapy i struktury, wskazuje na osoby istotne dla realizacji i rozwoju tego duszpasterstwa, porusza trudne aspekty, wymagające specyficznych działań pastoralnych. Papież przypomina, że rodzina jest nie tylko przedmiotem duszpasterstwa rodzin, ale także jego głównym podmiotem. Podkreśla pilną potrzebę duszpasterskiej troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę: „Trzeba podjąć każdy wysiłek, ażeby zorganizować i rozwinąć duszpasterstwo rodzin, troszcząc się o tę pierwszoplanową dziedzinę w przekonaniu, że przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od Kościoła domowego.“ (FC 65) Swoistym uzupełnieniem i komentarzem do *Familiaris consortio* stały się katechezy środowce Jana Pawła II *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, wygłoszone w latach 1979 – 1984. Dusz-

pasterstwo rodzin czerpie z nich syntezę teologii ciała i płciowości ludzkiej. Encyklika *Evangelium vitae* (1995) Jana Pawła II została poświęcona pierwszemu i podstawowemu zadaniu duszpasterstwa rodzin, jakim jest obrona życia ludzkiego na wszystkich jego etapach. Ważny materiał dla duszpasterstwa rodzin zawierają także: nowy *Kodeks Prawa Kanonicznego* (1983), *Karta Praw Rodziny* (1983) oraz *Katechizm Kościoła Katolickiego* (wyd. polskie 1994). Po raz pierwszy Kościół określił pasterską troskę o stan małżeński i o odpowiednie przygotowanie do niego jako obowiązek prawny, wskazując sposoby jego realizacji (KPK kan. 1063) oraz obarczając ordynariusza miejsca odpowiedzialnością za dopilnowanie tego obowiązku (kan. 1064).

Koncepcję i działalność duszpasterstwa rodzin w Polsce wytycza dokument *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*. Tekst definitywny został zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski 1 maja 2003 r., a jego normy obowiązują w całej Polsce. *Dyrektorium* składa się z sześciu rozdziałów, ujmujących kolejno następujące zagadnienia: struktura duszpasterstwa rodzin, przygotowanie do małżeństwa i do życia w rodzinie, poradnictwo rodzinne i pomoc rodzinie, formacja rodzin do zadań apostoelskich, rodziny w sytuacjach szczególnych, organizacje społeczne i władze polityczne w służbie rodzinie.

1. GENEZA I ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA RODZIN W POLSCE

Początki duszpasterstwa rodzin w Polsce, w okresie dyktatury komunistycznej, były nieoficjalne, „nielegalne“ w sensie ówczesnego prawa i dlatego trudne do uchwycenia w opisie historycznym. Określone fakty i osoby tworzyły zręby duszpasterstwa rodzin w Polsce,¹ przy pełnym poparciu kard. Stefana Wyszyńskiego. Duszpasterstwo rodzin wywodzi się z duszpasterstwa służby zdrowia. Początkowo chodziło o reakcję Kościoła katolickiego w Polsce na liberalną ustawę z 1956 r. dopuszczającą aborcję praktycznie bez ograniczeń. Prymas S. Wyszyński z Episkopatem Polski występował zdecydowanie w obronie życia nienarodzonych, kierując memoriały do rządu PRL. Kładł także nacisk na uwrażliwienie sumień lekarzy, pielęgniarek, położnych w tym zakresie, rozwijając równocześnie pracę duszpasterską w tych środowiskach.

Doświadczenie pokazało, że nie wystarczy walczyć z aborcją, trzeba tak ukształtować małżonków, by do niej nie dochodziło. Pierwszym zdaniem duszpasterstwa rodzin stało się nauczanie naturalnych metod regulacji poczęć, zgodnie z etyką katolicką. W tym celu, mimo ogromnych trudności, a także prześladowania ze strony władzy, zaczęto zakładać katolickie poradnie życia małżeńskiego i rodzinnego. Szybki rozwój poradnictwa rodzinnego spowodował, że w 1964 r. wyodrębniono je z duszpasterstwa służby zdrowia. Dla koordynacji ich zadań utworzono najpierw Podkomisję, a następnie Komisję Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Rodzin (1965 – 1966). Jej pierwszym przewodniczącym został bp. Wilhelm Pluta, wiceprzewodniczącym bp. Kazimierz Majdański, a sekretarzem ks. J. Buxakowski. Pierwszym Krajowym Duszpasterzem Rodzin został o. Leon Mońko SJ. Największą rolę w powstaniu duszpasterstwa rodzin w Polsce odegrała Teresa Strzembosz, która została pierwszą Krajową In-

¹ Cenna publikacja na ten temat: BUXAKOWSKI, J.: *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*. Pelplin: Wydawnictwo Diecezjalne, 1999.

struktorką Duszpasterstwa Rodzin. W dziedzinie nauczania metod naturalnych zasłynęła dr. Teresa Kramarek. W późniejszym okresie pojawiły się publikacje Włodzimierza Fijałkowskiego, Elżbiety Sujak, o. Karola Meissnera, Wandy Półtawskiej. Szczególny impuls dla rozwoju duszpasterstwa rodzin dał swoimi inicjatywami i publikacjami kard. Karol Wojtyła. W 1985 r. pojawił się Biuletyn Komisji Episkopatu Polski ds. Rodzin „Sprawy Rodziny“, wydawany jako kwartalnik duszpasterstwa rodzin.²

2. PODSTAWOWE FORMY (ZADANIA) DUSZPASTERSTWA RODZIN

2.1. OBRONA ŻYCIA LUDZKIEGO OD POCZĘCIA DO NATURALNEJ ŚMIERCI

Była to główna przyczyna powstania i rozwoju duszpasterstwa rodzin. Obrona życia ludzkiego u jego początków wpływała z pobudek moralno-etycznych oraz z zagrożenia biologicznego narodu przez znaczną ilość aborcji (wg. Memoriału Episkopatu Polski do Rządu PRL dokonywano około miliona aborcji rocznie po wprowadzeniu ustawy w 1956).

Ustawa z 1993 r. „O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży“ była wyrazem kompromisu w parlamencie.

W artykule 4a określa się przypadki, kiedy może być dokonana aborcja: „Art. 4a 1. Przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy: 1. ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej, 2. badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, 3. zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego [np. gwałtu].“

Partie lewicowe wielokrotnie usiłowały zliberalizować tę ustawę. Kościół katolicki zdecydowanie bronił życia ludzkiego od chwili poczęcia. W obliczu zagrożenia życia ludzkiego, zwłaszcza w jego początkowej i końcowej fazie, szczególną rolę odgrywa Federacja Ruchów Obrony Życia.

2.2. PRZYGOTOWANIE DO MAŁŻEŃSTWA

PRZYGOTOWANIE DALSZE

Przygotowanie dalsze, które zaczyna się w dzieciństwie i dokonuje się w ciągu okresu szkolnego i katechetycznego, powinno się odbywać przede wszystkim w rodzinie. Rodzice mają podstawowe prawo i obowiązek do pełnego wychowania swych dzieci, w tym także wychowania religijnego. Powinni oni wprowadzić dziecko w rozumienie sensu miłości ludzkiej, której ważnym elementem jest płciowość. W rodzinie powinno dziecko zdobywać odpowiednią wiedzę życiową i kształtować zasady postępowania. Szkoła i katecheza powinny wesprzeć rodzinę w tym działaniu, a w razie potrzeby uzupełnić braki. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* zwraca uwagę na znaczenie grup rówieśniczych.

² Aktualnie wychodzi on w nowej, eleganckiej formie: *Sprawy Rodziny : Kwartalnik Duszpasterstwa Rodzin*, wydawany przez Fundację Vita Familiae w Warszawie.

PRZYGOTOWANIE BLIŻSZE

Przygotowanie bliższe dotyczy młodzieży ponad gimnazjalnej (od 17 lat). Stanowi formę katechumenatu prowadzącego do wyboru drogi życiowej. Małżeństwo jako stabilny związek mężczyzny i kobiety, ustanowiony przez Boga i podniesiony do godności sakramentu przez Chrystusa, powinno być ukazane jako chronologicznie pierwsze i podstawowe powołanie i posłannictwo człowieka. Poprzez przeżycie wspólnotowo-liturgiczne, element konferencyjny i rzetelny dialog należy pogłębić wiedzę młodzieży na temat małżeństwa i rodziny, uwrażliwić ją na fałszywe teorie w tej dziedzinie, przysposobić do dojrzałego i odpowiedzialnego podjęcia międzyosobowych relacji małżeńskich i rodzinnych. To także okres pogłębienia świadomości i postaw religijnych, istotnych w małżeństwie. Swoiste *novum* stanowi postulat *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, by niezależnie od katechizacji w szkole wprowadzić w każdej parafii roczną katechizację przedmażeńską, obejmującą co najmniej 25 spotkań, analogicznie do przygotowania do Pierwszej Komunii czy bierzmowania.

PRZYGOTOWANIE BEZPOŚREDNIE

Przygotowanie bezpośrednie zwraca się do narzeczonych. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* w pewnym stopniu modyfikuje i ujednolica dotychczasową, zróżnicowaną praktykę na terenie diecezji polskich. Czynnikiem tego przygotowania mają być: 1. spotkanie z duszpasterzem przynajmniej trzy miesiące przed ślubem; 2. trzy katechezy przedślubne, obejmujące teologię małżeństwa i rodziny, etykę życia małżeńskiego, liturgię sakramentu małżeństwa; 3. co najmniej trzy spotkania w Poradni Życia Rodzinnego; 4. spowiedź przedślubna; 5. rozmowa dotycząca wiedzy religijnej narzeczonych. Specjalny profil powinno mieć przygotowanie do małżeństwa mieszanego (wyznaniowo lub religijnie).

Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin zaleca powrót do staropolskiego zwyczaju zaręczyn, połączonych z błogosławieństwem „pierścionków“ przez rodziców. Młodzi wyraziliby w czasie takiej uroczystości rodzinnej wolę zawarcia małżeństwa i rozpoczęcie okresu narzeczeństwa. Byłby to wyraz liturgii Kościoła domowego. Szkoda, że w tym miejscu nie rozwinięto problematyki duszpasterstwa narzeczonych. Narzeczeństwo bowiem nie może ograniczyć się tylko do kwestii przygotowania do ślubu. Jest konkretnym, ważnym etapem w życiu mężczyzny i kobiety. Jego trwanie wydłuża się coraz bardziej w Polsce, ze względu na odbywane studia, przygotowanie zawodowe, trudność w zdobyciu mieszkania, pracy, a więc uzyskania stabilizacji życiowej. Narzeczeństwo ma swoje wartości, uwarunkowania i problemy zupełnie odmienne od małżeństwa, dlatego domagałoby się odrębnej troski ze strony Kościoła.

2.3. PORADNICTWO RODZINNE (PARAFIALNE PORADNIE RODZINNE)

Poradnie rodzinne mają spieszyć z kompetentną i skuteczną pomocą małżeństwom i rodzinom w obliczu poważnych zagrożeń i wyzwań współczesności. Narzeczonym umożliwiają zapoznanie się z zasadami odpowiedzialnego rodzicielstwa, w tym nauczanie naturalnych metod planowania rodziny. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* wyróżnia trzy rodzaje poradnictwa: poradnictwo parafialne, specjalistyczne i telefony zaufania.

Osoby pracujące w poradniach, po odbyciu odpowiedniego przygotowania, winny łączyć fachowość ze świadectwem życia chrześcijańskiego. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* precyzuje zadania każdego z typów poradni. Zubożenie polskiego społeczeństwa, znaczne bezrobocie wymagają także adekwatnej pomocy materialnej wobec rodzin w trudnej sytuacji, zwłaszcza dzieci. Istotną rolę w uruchomieniu i właściwym funkcjonowaniu poradni odgrywa miejscowy duszpasterz.

2.4. WSPÓLNOTY RODZIN

Cenną formą apostolatu ludzi świeckich są ruchy, wspólnoty i stowarzyszenia rodzin. Duszpasterstwo rodzin inspiruje ich powstawanie i otacza opieką już istniejące. Zadaniem tych wspólnot jest kształtowanie duchowości małżeńskiej i rodzinnej oraz apostolat chrześcijański. Ich niezwykle rozwój stanowi znak czasu doby obecnej. Przed duszpasterstwem rodzin stoi zadanie odczytania i wykorzystania tego znaku czasu. Wiele takich ruchów i wspólnot przyczynia się skutecznie do duchowego odrodzenia rodzin. W Polsce istnieje obecnie około 120 ruchów i wspólnot rodzin (np. Rodzina Rodzin, Nowe Rodziny, Domowy Kościół Ruchu Światło – Życie, Spotkania Małżeńskie, Szentszackie Dzieło Rodzin, Rodziny Nazaretańskie, Przymierze Rodzin, Liga Małżeństwo Małżeństwu). Rodziny zaangażowane we wspólnotach dają przykład chrześcijańskiego życia i gorliwego apostolstwa. Stowarzyszenia rodzin mogą wpływać na politykę rodzinną kraju, zarówno na płaszczyźnie lokalnej, samorządowej, jak i centralnej, ogólnopolskiej. Zajmuje się tym zwłaszcza polska Federacja Stowarzyszeń Rodzin Katolickich.

2.5. DOMY SAMOTNEJ MATKI

Zakładane i prowadzone głównie przez Kościół katolicki. Powstają na podstawie ustawy o pomocy społecznej. „Pomagają samotnym kobietom w ciąży i z małymi dziećmi. Osoby korzystające z pomocy społecznej są obowiązane do współdziałania w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji życiowej. Kobiety te często pozbawione są wsparcia ze strony najbliższej rodziny, niejednokrotnie pozbawione dachu nad głową i środków do życia. W tej trudnej sytuacji mogą one uzyskać pomoc zgłaszając się do Miejskich lub Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej, które skierują taką osobę do najbliższej placówki opiekującej się samotnymi matkami. Placówka taka gwarantuje czasowe zakwaterowanie oraz utrzymanie, a opiekunowie społeczni pomogą znaleźć pracę, mieszkanie i miejsce w żłobku lub przedszkolu dla dziecka. Zapewnią jej również opiekę medyczną i psychologiczno-pedagogiczną.”³

2.6. KATOLICKIE OŚRODKI ADOPCYJNO-OPIEKUŃCZE

Wzrasta problem dzieci porzuconych, „sierot społecznych”. Odchodząc od koncepcji Domów Dziecka szuka się dla tych dzieci środowiska rodzinnego poprzez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze.

³ In: <http://www.dom samotnej matki>, 17. 4. 2009.

„Ośrodek adopcyjny jest placówką reprezentującą interesy dziecka. Ze względu na jego dobro jest ono powierzane tej lub innej rodzinie. Małżonkowie, którzy starają się o to by być rodziną adopcyjną lub zastępczą, muszą być poznani przez pracowników Ośrodka, przygotowani do podjęcia nowej roli społecznej oraz zakwalifikowani przez Komisję Kwalifikacyjną Ośrodka.“⁴

3. BŁASKI I CIENIE – PRÓBA BILANSU

Trudności obiektywne, występujące w działalności duszpasterstwa rodzin pochodzą ze specyficznej sytuacji Kościoła w Polsce oraz z uwarunkowań, w jakich żyją polskie rodziny. Trudności subiektywne wypływają z samego duszpasterstwa rodzin, jego struktur i spełnianych zadań. Jedne i drugie są stopniowo przewyżczane nakładem sił i cierpliwości. Nie wolno skuteczności duszpasterstwa rodzin w Polsce mierzyć jedynie ilością odbytych kursów dla narzeczonych, przeprowadzonych spotkań z dziećmi i młodzieżą, czy przyjętych osób w poradni życia rodzinnego. Skuteczność tej ofiarnej działalności pokaże przyszłość: na ile rodziny polskie nie tylko zachowują tradycyjne wartości narodowe i religijne, ale przede wszystkim potrafią uporać się z licznymi wadami narodowymi i odrodzić się pod względem moralnym, społecznym i biologicznym.

Katalog problemów i trudności, z jakimi boryka się duszpasterstwo rodzin jest dość długi. Warto wymienić niektóre z nich, tytułem przykładu: brak całościowej i systematycznej analizy aktualnej sytuacji rodziny polskiej; powierzchowność, a nawet obojętność religijna wielu polskich rodzin; traktowanie wychowania religijnego jako wyłącznego obowiązku instytucji kościelnych; schorzenia niszczące polską rodzinę (konflikty małżeńskie, rozwody, alkoholizm, narkomania, antykoncepcja, aborcja); trudna sytuacja materialna wielu polskich rodzin, głównie młodych małżeństw (ubóstwo, bezrobocie, brak mieszkań, niskie zarobki, niewystarczające świadczenia socjalne); ciągły brak odpowiednio przygotowanej kadry świeckich współpracowników duszpasterstwa rodzin.

Całościowy bilans duszpasterstwa rodzin jest niewątpliwie pozytywny. Biorąc pod uwagę rozkwit różnorodnych form duszpasterstwa rodzin, ilość kursów dla narzeczonych i poradni życia małżeńskiego, zakres wychowania prorodzinnego młodzieży, obronę życia poczętego, rozwój akademickich placówek naukowo-dydaktycznych można powiedzieć, że polskie duszpasterstwo rodzin zajmuje czołowe miejsce wśród krajów europejskich.

4. NOWE WYZWANIA

CYWILIZACJA ŚMIERCI CZY KULTURA ŻYCIA U PRUGU XXI WIEKU?

Przełom XX i XXI wieku charakteryzuje się gwałtownymi przemianami społecznymi, zwłaszcza w sferze moralnej. Pojawiają się nowe teorie, poglądy, niestety także wypływające z nich postawy życiowe, naruszające porządek moralny wpisany od wieków przez Boga – Stwórcę człowieka – w naturę mężczyzny i kobiety. Obowiązkiem Kościoła jest właściwa ocena tych postaw i poglądów w imię prawdy o człowieku, prawdy o rodzinie. Za tym powinna iść propozycja pomocy osobom dotkniętym tymi negatywnymi zjawiskami.

⁴ In: http://www.adopcja.org/info_adopcja.htm; 17. 4. 2009.

- GENDER THEORY

Teoria wypracowana w USA, która utrzymuje, że różnica płci i wpływające z niej zachowania są wytworem społeczno-kulturowym, czymś drugorzędnym, nieistotnym. Godzi ona w logikę istnienia i funkcjonowania ludzkości, według biblijnej prawdy zawartej w Księdze Rodzaju: „Stworzył Bóg człowieka na obraz i podobieństwo swoje, mężczyzną i niewiastą stworzył ich“ (Rdz 1,27).

- ZWIĄZKI HOMOSEKSUALITÓW

Kościół katolicki wielokrotnie zajmował stanowisko wobec zjawiska homoseksualizmu. Respektując godność każdego człowieka, nie może akceptować dewiacji. Prawne uznanie związku homoseksualnego jako związku małżeńskiego, nadanie prawa do adopcji dzieci narusza bezpośrednio istotę małżeństwa i rodziny, wpisaną w naturę mężczyzny i kobiety od zarania dziejów ludzkości. W mediach i szkołach pojawia się nachalna propaganda zachowań gejowskich.

- EUTANAZJA

Obrona godności i świętości życia ludzkiego stanowi pierwsze i fundamentalne zadanie duszpasterstwa rodzin. Przez wiele lat dotyczyło to obrony życia dziecka poczętego. W dzisiejszych czasach, w katolickiej Polsce coraz częściej pojawiają się głosy o potrzebie dopuszczenia eutanazji. Kościół nie tylko przypomina naukę zawartą w encyklice Jana Pawła II *Evangelium vitae*, ale równocześnie rozwija opiekę hospicyjną nad osobami nieuleczalnie chorymi.

- ZAPŁODNIENIA *IN VITRO*

Niepłodność dotyka około 20 % małżeństw polskich. Pragnienie posiadania dziecka za wszelką cenę wykorzystwały kliniki medyczne rozwijając proceder zapłodnienia *in vitro*. W dobie kryzysu ekonomicznego rząd polski przygotowuje kontrowersyjny projekt ustawy refundującej wysokie koszty tego zabiegu z powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. W oparciu o Instrukcję Kongregacji Nauki Wiary *Dignitas personae* (8. 9. 2008) Episkopat Polski zdecydowanie przeciwstawił się zapłodnieniu *in vitro*:

„W żadnym wypadku nie jest moralnie dozwolone uciekać się do zapłodnienia *in vitro*. Bóg i tylko Bóg jest Panem życia. Dzieci są Jego darem, a nie jednym z dóbr konsumpcyjnych. Nie istnieje »prawo do dziecka«.“⁵

Z punktu widzenia Kościoła katolickiego właściwą odpowiedzią na pragnienie dziecka ze strony małżeństw niepłodnych może być adopcja (tysiące dzieci oczekuje na ciepło domu rodzinnego) lub naprotechnologia..

- NAPROTECNOLOGIA

Jest to jedna z form pozytywnej odpowiedzi, zgodnej z normami etycznymi Kościoła, wobec propagowania zapłodnienia *in vitro*.

⁵ List w Święto Świętej Rodziny, 28. 12. 2008.

Naprotechnologia jest to ściśle określona i konsekwentnie realizowana metoda obserwacji cyklu płodnego kobiety, wsparta leczeniem farmakologicznym, specjalistycznymi badaniami, w razie potrzeby zabiegami chirurgicznymi. Cel: pomóc małżonkom mającym trudności w poczęciu dziecka metodami naturalnymi, zgodnymi z kobiecą płciowością.

Metoda wypracowana w USA, rozwijana w wielu krajach europejskich, zaczyna się w Polsce. W marcu 2009 r. Instytut Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zorganizował międzynarodowy kongres na temat naprotechnologii.

• „OKNO ŻYCIA“

Ta cenna inicjatywa w obrębie Kościoła katolickiego ma na celu ratowanie dziecka „niechcianego“ przez matkę. Aby uchronić kobietę przed decyzją o aborcji, a następnie noworodka przed porzuceniem w sposób zagrażający jego zdrowiu i życiu, instytucje katolickie (szpitale, domy zakonne, placówki Caritas⁶) tworzą w swojej siedzibie dyskretne, odpowiednio urządzone miejsce zwane „oknem życia“. Kobieta może tam w sposób anonimowy pozostawić swoje dziecko, gdy z jakichkolwiek powodów nie chce go mieć, lub gdy nie ma warunków do zapewnienia dziecku odpowiedniej opieki. Unika przy tym odpowiedzialności karnej, a co najważniejsze, ma pewność, że jej dziecko będzie miało zapewnioną wszechstronną opiekę i znajdzie rodzinę adopcyjną.

Oto przykład konkretnego działania w tej dziedzinie. Ulicami Łodzi przeszedł 30 maja 2009 r. „Biały Marsz Wdzięczności“. Jego uczestnicy chcieli nie tylko podziękować za dar życia, ale też zebrać pieniądze na utworzenie dwóch „Okien Życia“ w Łodzi i Piotrkowie Trybunalskim. „Są takie sytuacje, na pewno się zdarzają, może o nich nie wiemy, że matka nie chce wychowywać dziecka, nie może, ma trudną sytuację materialną i decyduje się nawet na zabicie go, albo je zaniedbuje. Chcemy zapobiec tym sytuacjom. Chcemy też, żeby matki, które są w trudnej sytuacji, wiedziały, że zabicie dziecka nie jest najlepszym wyjściem, że można je w bezpieczny sposób oddać, że temu dziecku nic się nie stanie i będzie miało zapewnioną lepszą przyszłość,“ wyjaśnił Jacek Pawlak. Nowe „Okna Życia“ będą administrowane przez łódzką Caritas.⁷

ZAKOŃCZENIE

Duszpasterstwo rodzin w Polsce boryka się z wieloma problemami. Kościół katolicki w Polsce przywiązuje do tego duszpasterstwa szczególną uwagę. Jego osiągnięcia trudno obliczyć, wymierzyć. Badania empiryczne ukazując oblicze współczesnej rodziny na Słowacji czy też w Polsce, jej kondycję społeczną i religijną, pomogą duszpasterstwu rodzin w skuteczności jego działania. Na tym polu, współpraca teologii pastoralnej i socjologii pomaga w odczytywaniu znaków czasu.

⁶ Oficjalny organizm Kościoła katolickiego w Polsce, mający struktury krajowe, diecezjalne i parafialne, zajmujący się wszelkimi formami działalności charytatywnej, zwróconej do wszystkich ludzi w potrzebie, w kraju i poza granicami. Caritas Polska jest członkiem międzynarodowej Caritas Internationalis.

⁷ Cyt. za Radio Watykańskie, Biuletyn Informacyjny, 30. 5. 2009.

Przywołajmy na koniec doniosłe słowa papieża Benedykta XVI: „Rodzina jest nienaruszalnym fundamentem dla społeczeństwa i narodów, a także niezastąpionym dobrem dla dzieci.“⁸

prof. Dr. hab. BRONISŁAW MIERZWIŃSKI
Wydział Teologiczny
Sekcja Teologii Pastoralnej
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
Polska
e-mail: bromie@wp.pl

---

⁸ Przesłanie na zakończenie VI Światowego Spotkania Rodzin w Mieście Meksyku, 18. 1. 2009.

Pastoralne aspekty sviätovania nedzieli

TOMASZ WIELEBSKI

WIELEBSKI, T.: Pastoral Aspects of Celebrating Sundays. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 77 – 93.

When writing about the crisis of celebrating Sundays, in 1998, John Paul II writes in an apostolic letter *Dies Domini* that in some regions „the small number of people attending Sunday Eucharist is a result of lack of strong religious motivation“ (DD 5). Looking at study results measuring the religiousness of people in Slovakia and Poland, it can be seen that the number of Catholics attending church regularly on Sundays is not satisfactory. Many not only do not participate in Sunday mass, but also do not know how to celebrate (see DD 4). In response to the 2003 calling in *Ecclesia in Europa* to undertake educational, spiritual and public initiatives to help celebrate Sundays the right way (see EiE 81), the author discusses the problems of pastoral aspects in doing so. By referring to the Bible and the Church's Magistrates, the author showed the essence and methods of living through Sundays in horizontal and vertical aspects. There are also sociological study results showing the percentage of people attending Sunday mass in Poland, as well as study results showing the thoughts of Poles on shopping on Sundays and prohibition of trade. The ending contains recommended initiatives, which could slow down the inappropriate tendencies and help Catholics find the meaning of celebrating Sundays. The most important ones are: understanding and sharing the text of the documents contained in the Church's Magistrates dealing with theological meaning of the Lord's Day; emphasizing good preparation and celebration of Sunday's Eucharist; awakening the people to the fact that a consequence of the Eucharist is to engage in public service; the parish proposing different forms of spending the Sunday free time; lobbying the government to prohibit or diminish trade on Sundays and encourage people to rest; forming and developing a social movement to retain the holiday character of Sundays. All of these efforts are to help the theme of Sunday to be „better known and celebrated“ (DD 87).

Key words: celebrating Sundays, pluralistic society, religious studies, Sunday shopping

Jan Paweł II w liście apostołskim *Dies Domini* w 1998 roku, pisząc o kryzysie sviätowania niedzieli, zaznacza, że w niektórych regionach „z powodu braku silnej motywacji religijnej bardzo niewielki procent wiernych uczestniczy w niedzielnej liturgii“ (DD 5). Patrząc na wyniki badañ religijności prowadzone zarówno na Słowacji¹, jak i w Polsce² widać, że liczba katolików uczestniczących regularnie w niedzielnej Eucharystii nie jest zadowolająca. Wielu z nich nie

¹ Badania religijności na Słowacji przeprowadzone w V 2007 roku pokazały, że 41,5 % katolików chodzi regularnie na mszę św. w niedziele. Zob. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava, 2008, s. 24.

² Badania *dominicanes* z XI 2008 pokazały, że 40,4 % katolików w Polsce jest na mszy św. w niedziele. Zob. ZDANIEWICZ, W., ADAMCZUK, L.: *Praktyki niedzielne*. In: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm (8. 4. 2009)

tylko nie uczestniczy w mszy św. w niedzielę, ale również nie potrafi świętować (zob. DD 4).

Odpowiadając na wezwanie zawarte w adhortacji apostołskiej *Ecclesia in Europa* z 2003 roku do podejmowania inicjatyw duszpasterskich na płaszczyźnie wychowawczej, duchowej i społecznej, pomagających przeżywać niedzielę zgodnie z jej prawdziwym sensem (zob. EiE 81), pragniemy zająć się problematyką pastoralnych aspektów świętowania Dnia Pańskiego. Celem rozważań będzie wskazanie pewnych inicjatyw duszpasterskich, które mogą służyć zahamowaniu niewłaściwych tendencji i przyczynić się do tego, że katolicy zaczną odnajdywać sens niedzieli i będą ją przeżywać zgodnie z jej istotą.

Mówiąc o inicjatywach pastoralnych dotyczących świętowania niedzieli, trzeba najpierw sięgnąć do Biblii i nauczania Magisterium Kościoła na temat istoty i sposobów przeżywania *Dnia Pańskiego*. Tam są zawarte punkty odniesienia dotyczące wszelkich działań duszpasterskich Kościoła. Trzeba później zestawić wspomniane nauczanie z odczytaniem, dokonującym się również przy pomocy badań socjologicznych, znaków czasu (zob. KDK 3-4; 44; 62), a następnie zaproponować podjęcie konkretnych działań.

1. BIBLIA I MAGISTERIUM KOŚCIOŁA O ŚWIĘTOWANIU NIEDZIELI

Niedziela, nazywana w Piśmie Świętym „pierwszym dniem tygodnia“ (Mt 28,1) i „dniem Pańskim“ (Ap 1,10), jest najstarszym dniem świątecznym chrześcijan obchodzonym na pamiątkę zmartwychwstania Chrystusa. Pierwsze wzmianki o świętowaniu przez chrześcijan niedzieli pochodzą z czasów apostołskich – znajdujemy je u św. Pawła (1 Kor 16,2) oraz w Dziejach Apostolskich (Dz 20,7-11). Analiza tych tekstów pozwala na wyciągnięcie wniosków, że niedziela, „pierwszy dzień po szabacie“, była dla chrześcijan dniem świętym charakteryzującym się regularnością zgromadzeń, których historia sięga dnia zmartwychwstania Chrystusa (Łk 24,35-43). W tym dniu chrześcijanie spożywali Ciało Chrystusa i pili Jego Krew pod postaciami chleba i wina (1 Kor 11,20-27). Od samego początku istnienia Kościoła udział w niedzielnej Eucharystii, nazywanej „łamaniem chleba“ (Dz 20,7-11) lub „uczta Pańska“ (1 Kor 11,20), uważany był za moralny obowiązek każdego chrześcijanina (Hbr 10,25).³

Ukazując teksty biblijne mówiące o świętowaniu niedzieli przez chrześcijan, należy również wspomnieć o najstarszych świadectwach pozabiblijnych traktujących o niedzielnych zebraniach kultowych wyznawców Chrystusa. Należą do nich: tekst *Didache* (ok. 95 – 100 r. r.); list św. Ignacego Antiocheńskiego († ok. 107) *Do Magnezjan* (przeciwstawia on niedzielę szabatowi, podkreślając, że jest ona wspomnieniem śmierci i zmartwychwstania Chrystusa) i *List Barnaby* (135 r. po Chr.), w którym niedziela została nazwana radosnym wspomnieniem zmartwychwstania Chrystusa. Opis przebiegu eucharystycznego zgromadzenia niedzielnego dostarcza nam Justyn w połowie II wieku.⁴

W pierwszych trzech wiekach chrześcijaństwa nie doszło jeszcze wykształcenia się normy prawnej, która regulowałaby zagadnienie świętowania niedzie-

³ GREŻLIKOWSKI, J.: *Świętowanie Dnia Pańskiego : Ważniejsze zagadnienia prawno-teologiczne*. Toruń, 2005, s. 41-42.

⁴ SALIJ, J.: Teologiczny sens odpoczynku niedzielnego. In: *Collectanea Theologica*, 39, 1969, III, s. 6-7.

li, ale została wypracowana jej duchowość. Pierwsze symptomy prawnego podejścia do problemu zadośćuczynienia moralnemu obowiązкови świętowania niedzieli pochodzą z wieku IV. Kanon 21 Soboru partykularnego w Elwirze z 300 roku mówi o sankcji karnej w postaci czasowej ekskomuniki dla tych, którzy nie wzięli udziału w niedzielnej liturgii trzy razy z rzędu (DD 47).⁵

Nowy rozdział w świętowaniu niedzieli rozpoczął się 3. lipca 321 roku z chwilą ogłoszenia edyktu cesarza Konstantyna Wielkiego (DD 64).⁶ Na mocy tego dokumentu, niedziela, nazwana w nim „czcigodnym dniem słońca“, stała się państwowym dniem wolnym od pracy, którą w uzasadnionych przypadkach mógł podjąć tylko pracujący na roli.⁷ Wspomniane zarządzenie znacząco ułatwiło chrześcijanom udział w niedzielnej liturgii i przeżywanie radości dnia Pańskiego, co w konsekwencji spowodowało zmianę modelu niedzielnego świętowania. Począwszy od edyktu Konstantyna w prawie powszechnym i partykularnym zaczęły się pojawiać normy prawne określające treść i zakres obowiązku świętowania niedzieli, nakazujące uczestnictwo we mszy św., zachowanie niedzielnego odpoczynku i powstrzymanie się od pracy, o ile byłoby to możliwe. Teologia scholastyczna rozwinęła tezę, że obowiązek świętowania niedzieli wynika z trzeciego przykazania Bożego oraz prawa naturalnego.

Począwszy od średniowiecza aż do czasów współczesnych dużą rolę w krzewieniu i umacnianiu duchowości niedzieli obejmującej obowiązek uczestnictwa we mszy św. i świętowania odegrały przykazania kościelne, które zostały spopularyzowane przez *Katechizmy* Piotra Kanizjusza (1555 r.) i Roberta Belarmina (1598 r.). Warto podkreślić, że w kwestii prawnego ujęcia przez sobory powszechne zagadnienia świętowania niedzieli, dotychczas na żadnym z nich nie ustanowiono norm prawnych zawierających nakaz uczestnictwa w niedzielnej mszy św. i powstrzymania się od pracy, chociaż sobory zwracały uwagę na duchowość niedzieli i jej świąteczny charakter. Pierwsza ustawa powszechna dotycząca świętowania niedzieli została zawarta dopiero w kanonie 1248 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1917 r., który nakazywał obowiązek wysłuchania mszy św. w święta nakazane i powstrzymanie się w tych dniach od niedozwolonych zajęć.

II Sobór Watykański w Konstytucji o liturgii *Sacrosantum concilium* przypomniał, że niedziela jest świętowaniem zmartwychwstania Chrystusa oraz cza-

⁵ Data synodu w Elwira jest dyskutowana przez badaczy. Niektórzy podkreślają że odbył się on w latach 305 – 306, 309 lub 312. Zob. NADOLSKI, B.: *Niedziela*. In: *Leksykon liturgii*. Poznań, 2006, s. 1037.

⁶ Jan Paweł II w swoim liście podaje, że Konstantyn ogłosił swój edykt 3. lipca 321 roku. Uściślając zagadnienie należy podkreślić, że cesarz wydał w 321 roku dwie konstytucje. Pierwsza, wydana 3. marca, ustalała wypoczynek niedzielny dla wszystkich kategorii pracowników z wyjątkiem rolników. Druga, pochodząca z 3. lipca, zakazywała odbywania procesów sądowych w niedziele. W ten sposób prawo państwowe czyniło dniem wolnym od pracy dzień kultu chrześcijan. Dopiero w następnych wiekach, począwszy od III Synodu Orleańskiego z 538 r., wypoczynek niedzielny stał się obowiązkiem sankcjonowanym także przepisami kościelnymi. Zob. BIANCHI, E.: *Niedziela : Dzień Pana : Dzień Człowieka*. Poznań, 1998, s. 170.

⁷ Chrześcijanie nie przejawiali specjalnego entuzjazmu dla cesarskiej inicjatywy, o czym świadczy milczenie licznych źródeł na ten temat. Część badaczy sądzi, że Konstantyn wydając prawo o świętowaniu niedzieli kierował się różnymi motywacjami, chcąc bardziej umocnić religię monoteistyczną w oparciu o kult słońca. Zob. SALIJ, J.: *Teologiczny sens odpoczynku niedzielnego*. In: *Collectanea Theologica*, 39, 1969, III, s. 7-8.

sem radości i odpoczynku (KL 106). Podkreślono trzy wymiary niedzielnego świętowania: wspomnienie dzieła zbawczego Boga; oczekiwanie pełnego zbawienia w powtórny przyjsciu Chrystusa; spotkanie z Chrystusem w Eucharystii. Sobór przypominał też tradycję pierwszych wieków chrześcijaństwa mówiącą o tym, że podstawowym obowiązkiem chrześcijan w niedzielę jest udział we mszy św. oraz odpoczynek od pracy. Dokument soborowy podkreślił także, że uczestnictwo w Eucharystii ma być „świadome, pobożne i czynne“ (KL 48). Duszpasterze mają w katechezie pouczać wiernych o obowiązku uczestnictwa we mszy św., zwłaszcza w niedzielę i święta nakazane (KL 56). Zbiorowe celebrowanie niedzielnej mszy św. ma być związane z rozkwitem poczucia wspólnoty parafialnej (KL 42).

Aktualnie obowiązujący w Kościele *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku, w odróżnieniu od poprzedniego *Kodeksu* z 1917 roku, biorąc pod uwagę naukę II Soboru Watykańskiego, eksponuje na pierwszym miejscu znaczenie i duchowość niedzieli (KPK 1246–1248). Podkreślając konieczność uczestnictwa wiernych we mszy św. oraz powstrzymanie się od wykonywania różnych prac, zwraca on uwagę na konieczność przeżywania radości „właściwej dniowi Pańskiemu oraz korzystanie z należnego odpoczynku duchowego i fizycznego“ (KPK 1247). Kodeks podkreśla, że nakazowi uczestnictwa w mszy św. czyni zadanie ten, „kto bierze w niej udział (...) bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego“ (KPK 1248 § 1). Z kolei *Katechizm Kościoła Katolickiego* z 1992 roku mocno akcentuje obowiązek świętowania niedzieli jako przepisu moralnego w sposób naturalny wpisany w serce człowieka (KKK 2176), zwracając uwagę, że wierni nie tylko powinni powstrzymać się od różnych prac, ale świętować niedzielę spełniając uczynki miłosierdzia, poświęcając czas rodzinie i bliskim oraz dbać o swój wszechstronny rozwój. Mają oni też domagać się „uznania niedziel i świąt kościelnych za ustawowe dni świąteczne“ (KKK 2184–2188).

Wszystkie posoborowe dokumenty Magisterium Kościoła poruszające problematykę świętowania niedzieli mówią o jej wymiarze „wertikalnym i horyzontalnym“ (SC 76). Jeżeli chodzi o aspekt wertykalny, to mamy na myśli będącą w centrum chrześcijańskiego przeżywania niedzieli Eucharystię, natomiast mówiąc o aspekcie horyzontalnym niedzieli myślimy o odpoczynku niedzielnym, solidarności z osobami cierpiącymi, działalności charytatywnej i apostołstwie (DD 64–73).

Fundamentalnym dokumentem dotyczącym świętowania niedzieli jest przywoływany już list Jana Pawła II *Dies Domini* zawierający syntezę posoborowego przepowiadania Kościoła o świętowaniu niedzieli. Treść listu została podzielona przez papieża na 5 rozdziałów, które w swoim układzie odzwierciedlają historiozbawcze znaczenie niedzieli.⁸

We wprowadzeniu papież wskazuje na motywację napisania listu i zagrożenia niedzielno świętowania, wśród których na pierwszy plan wysuwa sekularystyczną wizję weekendu (DD 4), brak silnej motywacji religijnej i kapłanów w niektórych krajach chrześcijańskich (DD 5).

⁸ PIERSKAŁA, R.: *Niedziela w przekazie dydaktycznym według Katechizmu Kościoła Katolickiego i listu Dies Domini*. In: MATEJA, E., PIERSKAŁA, R. (ed.): *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*. Opole, 2001, s. 109.

W rozdziale I *Dies Domini* – „Świętowanie dzieła Stwórcy“ papież wskazuje na związek niedzieli z Bogiem Stwórcą i dziełem stworzenia; znajduje się tu przedstawienie chrystocentrycznej wizji niedzieli (DD 8); przypomnienie stworzenia nieba i ziemi (DD 9–10) i radosnego odpoczynku Stwórcy (DD 11–12) w dniu, który wybrał i uświęcił (DD 13–15); papież podkreśla, że człowiek ma najpierw „pamiętać“ o Bogu, a później „podjąć działanie“ (DD 16–17). Zostaje ukazane teologicznie rozumienie niedzieli, które może stanowić schemat chrześcijańskiego przeżywania tego dnia: „pamięć o Bogu“ (aktywność wewnętrzna) i „działanie“ (aktywność zewnętrzna).

W rozdziale II *Dies Christi* – „Dzień zmartwychwstałego Pana i daru Ducha Świętego“ papież, przedstawiając paschalny sens tego dnia (DD 19–20), przytacza różne określenia niedzieli, w których zawarty jest jego teologiczny sens: pierwszy dzień tygodnia (DD 21–22); dzień nowego stworzenia (DD 24–25); dzień ósmy – zapowiedź wieczności (DD 26); dzień Chrystusa – Światłości (DD 27); dzień daru Ducha Świętego (DD 28); dzień wiary (DD 29); dzień niezastąpiony (DD 30). Przytoczony przez papieża układ określeń niedzieli może stanowić model przekazu treści teologicznych.

W rozdziale III *Dies ecclesiae* – „Zgromadzenie eucharystyczne sercem niedzieli“ papież wskazuje na eklezjalny i eucharystyczny charakter niedzieli. Układ treści tego rozdziału akcentuje najpierw obecność Zmartwychwstałego w zgromadzeniu eucharystycznym (DD 31–33), a następnie wskazuje się na centralne znaczenie niedzielnej Eucharystii, która ujawnia Kościół (DD 34), przez co dzień Pański staje się także dniem Kościoła (DD 35). Dalszy krok to zwrócenie uwagi na eschatologiczną perspektywę Kościoła jako ludu pielgrzymującego (DD 37), który w kolejne niedziele podąża z nadzieją w kierunku ostatecznego Dnia Pańskiego, oczekując powtórnego przyjścia Chrystusa (DD 38). Na przywoływanej drodze Zmartwychwstały Chrystus podczas Uczty Słowa przemawia do nas, wzywając do dialogu miłości i nawrócenia (DD 39–41) oraz podczas Uczty Ciała ofiaruje się za nas (DD 42–43) i karmi nas swoim ciałem, czyniąc z nas wspólnotę braci (DD 44). Widocznym owocem uczestnictwa w Uczcie Słowa i Ciała ma być podjęcie przez chrześcijan ewangelizacji i świadectwa w codziennym życiu (DD 45). Dopiero w tej perspektywie papież zajmuje się problemem obowiązku świętowania niedzieli, przedstawiając go na płaszczyźnie historycznej, prawnej, moralnej, społecznej i duszpasterskiej (DD 46–49). Wskazując na liturgiczny aspekt mszy św. niedzielnej, papież przypomina o jej starannym przygotowaniu (DD 50) oraz o świadomym i czynnym udziale w celebracji eucharystycznej (DD 51). Dopełnieniem prezentowanej eklezjalnej perspektywy niedzieli jest zwrócenie uwagi na fakt, że udział w Eucharystii nie wyczerpuje obowiązku świętowania – papież przedstawia różne pastoralne propozycje chrześcijańskiego przeżywania niedzieli (DD 52). Ostatnie dwa zagadnienia poruszone w tym rozdziale listu dotyczą zgromadzeń niedzielnych bez udziału kapłana (DD 53) oraz transmisji mszy św. przez radio i telewizję dla tych, którzy nie mogą w niej uczestniczyć (DD 54).

W rozdziale IV *Dies hominis* – „Niedziela dniem radości, odpoczynku i solidarności“ papież akcentuje antropologiczne znaczenie tego dnia. Najpierw podaje źródła chrześcijańskiej radości i jej zewnętrzny wyraz w przeżywaniu niedzieli (DD 55–58), następnie przypomina, że świętowanie niedzieli jest wypełnieniem starotestamentalnego szabatu (DD 59–63). Dopiero w takim kon-

tekście papież zajmuje się niedzielą jako dniem odpoczynku, podając różne jego uzasadnienia: historyczne, biblijne, prawne, religijne, rodzinne, społeczne, kulturowe, eschatologiczne (DD 64–68). Odpoczynek niedzielny nie może jednak wypełniać całego dnia, dlatego wierni powinni w tym dniu okazać solidarność z braćmi przez dzieła miłosierdzia, działalność charytatywną i apostołstwo (DD 69–73).

Rozdział V *Dies dierum* – „Niedziela jako święto nadrzędne, objawiające sens czasu“ prowadzi nas do eschatologicznego rozumienia niedzieli, jako zapowiedzi pełnego czasu i Paruzji. Tylko sam Chrystus stanowi centrum czasu, jego początek i koniec, a także pełnię czasu, dlatego jest Alfą i Omegą czasu (DD 74–75). W takiej perspektywie papież przedstawia znaczenie niedzieli oraz innych uroczystości i świąt w roku liturgicznym (DD 76–79), poruszając na koniec problem inkulturacji liturgii w różnych tradycjach ludowych i kulturowych (DD 80).

W zakończeniu papież podsumowuje bogactwo treści duchowych i duszpasterskich związanych z niedzielą (DD 81–82), nazywając ją „szkołą, w której jest nieustannie realizowany program kościelnej pedagogii“ (DD 83). Świętowanie niedzieli ma być oparciem dla życia chrześcijańskiego, świadectwem i przepowiadaniem, oddziałując przez modlitwę, komunie i radość na całe społeczeństwo (DD 84). Zachęta papieża do ponownego odkrycia niedzieli powinna dotrzeć do wiernych (DD 85), dla których Maryja staje się przykładem słuchania i rozważania słowa Bożego głoszonego podczas niedzielnego zgromadzenia (DD 86). Na koniec papież wzywa biskupów i kapłanów do nieustrudzonego działania razem z wiernymi, aby treść dnia świętego była coraz lepiej znana i przeżywana (DD 87).

W encyklice *Ecclesia de Eucharistia* o Eucharystii w życiu Kościoła z 2003 roku papież Jan Paweł II stara się korygować postawy i praktyki związane z jej przeżywaniem we współczesnym Kościele: zanik praktyki adoracji eucharystycznej w niektórych częściach świata, „nadużycia powodujące zaciemnianie prawidłowej wiary i nauczania katolickiego odnośnie Eucharystii, ograniczone rozumienie tajemnic Eucharystii“ związane z pozbawieniem jej „wymiaru ofiarniczego, co wiąże się z tym, że jest ona przeżywana w sposób nie wykraczający poza sens i znaczenie zwykłego braterskiego spotkania“ (EdE 10). Pisząc o pięknie celebracji eucharystycznej, papież piętnuje nadużycia i wzywa do zachowania norm liturgicznych, które „są konkretnym wyrazem autentycznej eklezjalności Eucharystii“ (EdE 52).

Problematyce przestrzegania norm liturgicznych jest poświęcona instrukcja Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Redemptionis sacramentum* z 2004 roku, która ma „zwrócić uwagę na niektóre elementy zawarte w normach wcześniej już wyłożonych i ustanowionych“ (RS 2). Dokument podkreśla, że „nie można przemilczać nadużyć (...) sprzecznych z naturą liturgii i sakramentów, a także sprzeciwiających się tradycji i autorytetowi Kościoła, które w naszych czasach w niektórych środowiskach kościelnych często wkradają się do celebracji liturgicznej“ (RS 4). Wymieniając różnego rodzaju nadużycia, do których dokument zalicza fałszywą koncepcję wolności, praktyki ekumeniczne niezgodne z dyscypliną Kościoła oraz mającą swoje przyczyny w braku świadomości ignorancję, podkreśla, że „tajemnica Eucharystii jest zbyt wielka, ażeby ktoś mógł pozwalać sobie na traktowanie jej wedle własnej oceny, która nie

szanowałyby jej świętego charakteru i jej wymiaru powszechnego“ (RS 11). W instrukcji podkreślona jest myśl, że „lud katolicki ma prawo do tego, żeby Ofiara Mszy św. była sprawowana bez jakichkolwiek zmian w pełnej zgodności z nauczaniem Magisterium Kościoła“ (RS 12).

Jan Paweł II w skierowanym do całego świata liście *Mane nobiscum Domine* przedstawia teologiczno-pastoralne założenia ogłoszonego w Kościele Roku Eucharystii (X 2004 – X 2005). Pragnie on skłonić wszystkich adresatów listu (biskupów, prezbiterów i wiernych) do podjęcia wszelkich starań mających na celu pogłębienie wiary i duchowego podejścia do Eucharystii. Papież pisze, że chce zwrócić „szczególną uwagę na ponowne odkrywanie i przeżywanie w pełni niedzieli jako dnia Pańskiego i dnia Kościoła. (...) Niech kapłani w swojej pracy duszpasterskiej w tym roku łaski poświęcą jeszcze większą uwagę mszy św. niedzielnej jako celebracji, w której wspólnota parafialna spotyka się w jedności ducha i w której zazwyczaj uczestniczą także różne grupy, ruchy i stowarzyszenia“ (MnD 23). Papież podkreśla, że „gdyby owocem tego roku było choćby tylko ożywienie we wszystkich wspólnotach chrześcijańskich sprawowania mszy św. niedzielnej (...), to ten rok łaski spełniłby pokładane w nim nadzieje“ (MnD 29). Dokument postuluje prowadzenie intensywnej, uwzględniającej Pismo św., Tradycję (od Ojców Kościoła, ze szczególnym zwróceniem uwagi na Sobór Trydencki, II Sobór Watykański i najnowsze dokumenty Magisterium) katechezy koncentrującej się na Eucharystii jako „Tajemnicy i przedmiocie wiary Kościoła“ (MnD 2). Odwołując się do *Mane nobiscum Domine* (MnD 17), papież zachęca do solidnego przestudiowania we wszystkich wspólnotach parafialnych Ogólnego *Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego*, zwracając uwagę na miejsca celebracji Eucharystii (kościół, ołtarz, ambona, miejsce przewodniczenia), funkcje osób duchownych i świeckich w niej uczestniczących, relacje zachodzące między Eucharystią a różnymi sakramentami, sakramentaliami, ceremoniami pogrzebowymi, uczestnictwem wewnętrznym i zewnętrznym (w szczególności przestrzeganie „chwil milczenia“), śpiew i muzykę, zachowywanie norm liturgicznych, Komunię chorych i Wiatyk (MnD 3). Dokument podkreśla, że w „duszpasterskim wymiarze życia szczególnych wspólnot osiągnięcie celów najwyższych nie będzie łatwe, należy jednak do nich zmierzać“ (MnD 3).

W przywoływanym dokumencie papież podkreśla, że „właściwy charakter mszy niedzielnej oraz jej doniosłe znaczenie dla życia chrześcijańskiego domagają się, żeby była ona przygotowana szczególnie starannie, tak aby można ją było przeżywać jako epifanię Kościoła i żeby miała charakter celebracji radosnej, rozbrzmiewającej śpiewem i zachęcającej do uczestnictwa“ (MnD 8). Dokument zaleca, jeżeli pozwalają na to okoliczności, łączenie jednej z Godzin (Jutrznia, Modlitwa w ciągu dnia, Nieszpory) z mszą św. (MnD 12). Przestrzega on przed tym, aby Eucharystia nie była tylko odbierana w aspektach obrzędowych, lecz aby stanowiła „program życia (...) oraz podstawę autentycznej duchowości eucharystycznej (...) Ona nie kończy się z chwilą opuszczenia kościoła, lecz ma znajdować przedłużenie w życiu jej uczestników (...)“. Postawy eucharystyczne, których uczą nas święte obrzędy, powinny być utrwalane w życiu duchowym, z uwzględnieniem powołania i stanu życia każdego (MnD 20). Dokument zawiera szereg propozycji konkretnych działań na różnych poziomach pracy Kościoła (Konferencje Episkopatu, diecezji, parafii, sanktuariów, klasztorów klauzurowych, wspólnot zakonnych i instytutów). Zachęca również do uczynie-

nia wszystkiego co możliwe, „ażeby niedzielna Eucharystia miała centralne miejsce w parafii, które słusznie jest zwana wspólnotą eucharystyczną“ (MnD 35).

Problematykę Eucharystii podjęła również posynodalna adhortacja apostołska *Sacramentum Caritatis* o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła Benedykta XVI z 2007 roku. Dokument podkreśla związek między pięknem i liturgią: „Piękno nie jest jedynie czynnikiem dekoracyjnym liturgii; ono jest jej elementem konstytutywnym, gdyż jest atrybutem samego Boga i Jego Objawienia.“ (SC 35) Według adhortacji „pierwszym warunkiem, który sprzyja uczestnictwu Ludu Bożego w świętym obrzędzie jest odpowiednia jego celebacja. Ars celebrandi jest najlepszym warunkiem *actuosa participatio*. Ars celebrandi wypływa z wiernego posłuszeństwa wobec norm liturgicznych“ (SC 38). Dokument wzywa do szacunku dla ksiąg liturgicznych i bogactwa znaków, mówi także o roli sztuki (architektura Kościołów, malarstwo i rzeźba, paramenty liturgiczne, śpiew) w służbie celebracji (SC 40–41). Zwracając uwagę na liturgię słowa (dobrze przygotowani lektorzy, krótkie wprowadzenia, celebacja słowa, *lectio divina*, promowanie Liturgii Godzin), dokument postuluje poprawienie jakości homilii i głoszenie homilii tematycznych opartych na trzyletnim cyklu lekcjonarza i omawiających zagadnienia wiary chrześcijańskiej (SC 45–46). W tej adhortacji papież, za II Soborem Watykańskim, wzywa cały Lud Boży do czynnego, pełnego i owocnego uczestnictwa w celebracji eucharystycznej (SC 52) i uznania hierarchicznych ról zawartych w celebracji (SC 53). Dokument podkreśla konieczność zgodności między zewnętrznym i wewnętrznym uczestnictwem w Eucharystii, czego brak może wyrazić się w zejściu do „poziomu zewnętrznego rytualizmu“. W osiągnięciu związku między *ars celebrandi* a *actuosa participatio* służy dobrze celebrowana Eucharystia, a także katechezy mistagogiczne. Powinny one zawierać 3 elementy: objaśnianie obrzędów w świetle wydarzeń zbawczych; wprowadzanie wiernych w znaczenie znaków zawartych w obrzędach i ukazywanie znaczenia obrzędów w powiązaniu z życiem chrześcijańskim (SC 64). W adhortacji podkreśla się obowiązek świętowania niedzieli, którego centrum ma być uczestnictwo w Eucharystii, a które jest nakazem „chrześcijańskiego sumienia i równocześnie to chrześcijańskie sumienie formuje (...) Zagubienie sensu niedzieli jako dnia Pańskiego (...) jest symptomem zagubienia autentycznego sensu chrześcijańskiej wolności dzieci Bożych“ (SC 73).

Mówiąc o horyzontalnym charakterze niedzieli, dokument stwierdza, że „dobrze jest, kiedy w dzień Pański kościelne środowiska organizują wokół niedzielnej celebracji eucharystycznej inne inicjatywy właściwe dla chrześcijańskiej wspólnoty: spotkania przyjacielskie, inicjatywy na rzecz formacji wiary dzieci, młodzieży oraz dorosłych, pielgrzymki, dzieła charytatywne oraz różne formy modlitwy“ (SC 73). Adhortacja zwraca uwagę na konieczność przypomnienia, że dzień Pański jest również dniem odpoczynku od pracy, wyrażając jednocześnie życzenie, aby „jako taki był również uznany przez społeczność cywilną, tak by możliwe było niepodejmowanie pracy zarobkowej, bez kary z tego powodu“ (SC 74). Dokument podkreśla, że „praca powinna być skierowana na cel, jaki jest człowiek: praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy, przestrzegając, żeby człowiek nie stał się niewolnikiem pracy, by nie traktował jej w sposób bałwochwalczy, sądząc, że to właśnie ona nadaje ostateczny

i definitywny sens życia. W dniu poświęconym Bogu człowiek odnajduje sens swojego istnienia, jak również swego pracowitego wysiłku“ (SC 74).

Powyżej przedstawione zostały niektóre myśli zawarte w dokumentach Magisterium Kościoła dotyczące świętowania niedzieli, zarówno w aspekcie wertrykalnym, jak i horyzontalnym. Wydaje się, że zarówno przed Kościołem katolickim na Słowacji, jak i w Polsce jest jeszcze wiele do zrobienia. Chodzi najpierw o dobre przyswojenie sobie zawartych w przywoływanych dokumentach treści, a następnie podjęcie konkretnych działań. Zanim zwrócimy uwagę na niektóre z nich, przyjrzymy się, jak w świetle badań socjologicznych wygląda uczestnictwo wiernych w Polsce w mszach świętych niedzielnych oraz jaki jest stosunek ludzi do zakupów w niedzielę i ustawowego zakazu handlu w tym dniu.

2. UCZESTNICTWO KATOLIKÓW W POLSCE W MSZACH NIEDZIELNYCH ORAZ ICH STOSUNEK DO ZAKUPÓW I HANDLU W NIEDZIELE W ŚWIETLE BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH

W badaniach socjologicznych praktyki religijne należą do najczęściej stosowanych wskaźników pomiaru zinstytucjonalizowanej religijności. Jedną z najważniejszych praktyk jest uczestnictwo w niedzielnej mszy św. Zaniedbywanie udziału w niedzielnej Eucharystii jest czułym barometrem wskazującym na zmianę świadomości religijnej. Przyjrzyjmy się, jak wygląda uczestnictwo katolików w Polsce w Eucharystii.

Jeżeli chodzi o uczęszczanie katolików w Polsce na mszę św. w niedzielę (*dominicales* – od łac. *dominica* – niedziela), to pierwsze ogólnopolskie badania zostały przeprowadzone w 1979 roku przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC (ISKK SAC).⁹ Od tego czasu prowadzone są one systematycznie we wszystkich parafiach w Polsce.¹⁰ Na podstawie badań prowadzonych przez ISSK SAC można mówić o dosyć stabilnym, chociaż lekko słabnącym i różni-

⁹ Początki Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce (ISKK) sięgają 1970 roku. Wtedy władze Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego Księża Pallotynów wyraziły zgodę na powołanie instytucji zajmującej się statystyką kościelną. W 1971 roku powstało, zaakceptowane przez Konferencję Episkopatu Polski, Biuro Badań Statystycznych przy Wyższym Seminarium Duchownym księży Pallotynów z siedzibą w Otwocku. Następne biuro zostało przemianowane na Zakład Socjologii Religii (ZSR), który zaczął gromadzić i wydawać informacje statystyczne o Kościele katolickim w Polsce, a także zajął się zjawiskiem powołań kapłańskich i zakonnych. Od 1979 roku ZSR prowadzi własne, ogólnopolskie badania religijnych praktyk niedzielnych (*dominicales* i *communicantes*) we wszystkich parafiach w Polsce. W 1990 roku ZSR rozpoczął oficjalną współpracę z Głównym Urzędem Statystycznym, stając się pośrednim ogniwem między tą instytucją a Kościołem katolickim. Przygotowuje on dane statystyczne na temat Kościoła katolickiego do *Rocznika Statystycznego* i *Małego Rocznika Statystycznego*. W 1993 roku ZSR został przekształcony w ISKK, który prowadzi badania statystyczne i socjologiczne w porozumieniu z Episkopatem Polski. W 1996 roku, w ramach istniejącego ISKK, powołano do życia Ośrodek Sondaży Społecznych OPINIA (OSS OPINIA) w celu realizacji badań socjologicznych na terenie diecezji polskich oraz badań na temat postaw moralnych i społecznych dorosłych Polaków i młodzieży. ISKK przeprowadził badania postaw społeczno-religijnych w 12 polskich diecezjach a kolejne diecezje przygotowują się do ich przeprowadzenia. Zob. ZARĘBA, S.: *Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego*. In: LIBISZOWSKA-ZÓŁTKOWSKA, M. MARIANŃSKI, J. (ed.): *Leksykon socjologii religii*. Warszawa, 2004, s. 158–159.

¹⁰ Badania przeprowadza się w wybraną niedzielę października lub listopada. ISSK SAC przekazuje parafiom, poprzez kurie diecezjalne, specjalny kwestionariusz. Proboszcz odpowiedzialny

cowanym ze względu na diecezje, wskaźniku *dominicanos* w Polsce. W 1980 roku wynosił on 51,0 %, natomiast w roku 2008 wyniósł 40,4 %.¹¹ ISKK SAC prowadzi również badania dotyczące ilości osób przystępujących do Komunii św. w czasie niedzielnej mszy św. (*communicantes*).¹² Zauważa się w tym względzie pewną tendencję wzrostową, gdyż w 1980 roku wskaźnik *communicantes* dla Polski wynosił 7,8 %, natomiast w 2008 wyniósł 15,3 %.¹³ Wspomnianą tendencję wzrostową można tłumaczyć tym, że zwiększa się świadomość wiernych dotyczących łączności między udziałem na Eucharystii i przyjmowaniem Komunii św.

ISSK SAC przeprowadził trzy ogólnopolskie badania religijności (1991; 1998; 2002). Z tych badań wynika, że we mszy św. prawie w każdą niedzielę lub w każdą niedzielę albo w sobotę wieczorem uczestniczy odpowiednio 64,0 % (1991)¹⁴, 68,0 % (1998)¹⁵, 65,2 % (2002)¹⁶ respondentów. Przypomnijmy, że

---

w parafii za przeprowadzenie badań organizuje ekipy osób liczących, które przy wszystkich wejściach do świątyni liczą wiernych przybywających do świątyni na msze św. Do kwestionariusza wpisuje się także ogólną liczbę wiernych w parafii w celu określenia na jej podstawie liczby wiernych zobowiązanych do uczestnictwa we mszy św. Wskaźnik *dominicanos* oblicza się dla każdej parafii jako odsetek wiernych uczęszczających na niedzielną mszę świętą w odniesieniu do ogólnej liczby zobowiązanych. Dla wszystkich parafii przyjęto to samo założenie, że zobowiązani do uczęszczania na niedzielą mszę św. stanowią 82,0 % wiernych (18 % to dzieci do lat siedmiu, chorzy, starsi, matki opiekujące się małymi dziećmi itp.). Wskaźnik *dominicanos* nie pokrywa się z odsetkiem praktykujących w ogóle, gdyż w zasadzie nie obejmuje on tych, którzy praktykują w wielkie święta, lub tylko z okazji chrztu dziecka, ślubu kościelnego czy pogrzebu bliskiej osoby. Kwestionariusze wypełnione przez w parafiach trafiają przez kurie do ISKK SAC. ZDANIEWICZ, W., ADAMCZUK, L.: Wstęp. In: ZDANIEWICZ, W., ZEMBRZUSKI, T. (ed.): *Kościół i religijność Polaków 1945 – 1999*. Warszawa, 2000, s. 451–452.

¹¹ Wskaźnik *dominicanos* dla Polski wyniósł: 1980 – 51,0 %; 1981 – 52,7 %; 1982 – 57,0 %; 1983 – 51,2 %; 1984 – 52,2 %; 1985 – 49,9 %; 1986 – 52,9 %; 1987 – 53,3 %; 1988 – 48,7 %; 1989 – 46,7 %; 1990 – 50,3 %; 1991 – 47,6 %; 1992 – 47,0 %; 1993 – 43,1 %; 1994 – 45,6 %; 1995 – 46,8 %; 1996 – 46,6 %; 1997 – 46,6 %; 1998 – 47,5 %; 1999 – 46,9 %; 2000 – 47,5 %; 2001 – 46,8 %; 2002 – 45,2 %; 2003 – 46,0 %; 2004 – 43,2 %; 2005 – 45,0 %; 2006 – 45,8 %; 2007 – 44,2 %; 2008 – 40,4 %. Zauważa się duże zróżnicowanie tego wskaźnika ze względu na diecezje. Diecezją o najwyższym wskaźniku *dominicanos* była w 2008 roku diecezja tarnowska (67,8 %), a najmniejszy procent wiernych odnotowano w diecezji szczecińsko-kamieńskiej (26,8 %). Pełne dane publikowane są począwszy od 1980 roku, gdyż dane z 1979 roku były niekompletne. Zob. ZDANIEWICZ, W., ADAMCZUK, L.: *Praktyki niedzielne*. In: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm (8. 4. 2009).

¹² W niedziele w które odbywa się liczenie *dominicanos*, liczy się także liczbę osób przystępujących do Komunii św., odnosząc ją później do liczby zobowiązanych do uczestnictwa w Eucharystii.

¹³ Wskaźnik *communicantes* dla Polski wyniósł: 1980 – 7,8 %; 1981 – 8,1 %; 1982 – 9,6 %; 1983 – 8,6 %; 1984 – 8,9 %; 1985 – 9,1 %; 1986 – 10,4 %; 1987 – 11,1 %; 1988 – 10,7 %; 1989 – 9,9 %; 1990 – 10,7 %; 1991 – 10,8 %; 1992 – 14,0 %; 1993 – 13,0 %; 1994 – 13,1 %; 1995 – 15,4 %; 1996 – 14,5 %; 1997 – 15,2 %; 1998 – 17,6 %; 1999 – 16,3 %; 2000 – 19,4 %; 2001 – 16,5 %; 2002 – 17,3 %; 2003 – 16,9 %; 2004 – 15,6 %; 2005 – 16,5 %; 2006 – 16,3 %; 2007 – 17,6 %; 2008 – 15,3 %. Zob. ZDANIEWICZ, W., ADAMCZUK, L.: *Praktyki niedzielne*. In: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm (8. 4. 2009).

¹⁴ MARIANŃSKI, J.: Obowiązkowe praktyki religijne. In: ADAMCZUK, L., ZDANIEWICZ, W. (ed.): *Religijność Polaków 1991*. Warszawa, 1993, s. 72–73.

¹⁵ MARIANŃSKI, J.: Niedzielne i wielkanocne praktyki religijne. In: ZDANIEWICZ, W. (ed.): *Religijność Polaków 1991–1998*. Warszawa, 2001, s. 86–87.

¹⁶ ZARĘBA, S.: Rytualistyczne zaangażowanie Polaków – regres czy stabilizacja? In: ZDANIEWICZ, W., ZARĘBA S. (ed.), *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*. Warszawa, 2004, s. 64–65.

średnie *dominantes* dla Polski z tych lat wynoszą 47,6 % (1991), 47,5 % (1999), 45,2 % (2002). Wynika z tego, że deklarowane praktyki religijne są zawyżone w stosunku do zachowań rzeczywistych, ustalanych w trakcie bezpośrednich obliczeń, o około od 15,0 % do 20,0 %.

Również badania religijności Polaków prowadzone systematycznie przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) wskazują, że od chwili uzyskania pełnej suwerenności w 1989 roku aż do 2008 roku zauważa się trwałe i stosunkowo silne przywiązanie do praktyk religijnych (msze, nabożeństwa). Ponad połowa badanych (odsetek ten waha się od 55,0 % do 60,0 %) deklaruje, że praktykuje co najmniej raz w tygodniu.¹⁷ Tak jak w poprzedniej sytuacji, występujące różnice zachodzące między wynikami podawanymi przez ISSK SAC a CBOS można tłumaczyć tym, że pierwsza instytucja podaje stan faktyczny, natomiast wyniki badań drugiej instytucji opierają się na deklaracjach respondentów.

Należy też przyjrzeć się temu, jak wygląda stosunek Polaków do zakupów w niedzielę i ustawowemu zakazowi handlu w tym dniu.

Badania prowadzone przez Pracownię Badań Społecznych w Sopocie (PBS) w II 2002 pokazały, że 17,8 % nie robi nigdy zakupów w niedzielę, 27,8 % robi je bardzo rzadko, rzadziej niż raz w miesiącu robi je 9,8 %, mniej więcej raz w miesiącu 24,1 %, w każdą lub prawie każdą niedzielę 20,4 %.¹⁸

Z kolei badania przeprowadzone przez CBOS w X 2004 wykazały, że 12,0 % respondentów robi dosyć często zakupy w niedzielę a 27,0 % czyni to czasami. Z kolei 29,0 % badanych robi niezbyt często zakupy w niedzielę. Tylko 32,0 % ankietowanych twierdzi, że nigdy nie robi zakupów w niedzielę.¹⁹

Badania przeprowadzone w tym samym roku (IX 2004) przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej Omnias (OBOP) pokazują, że zakupy w niedzielę i święta robi bardzo często i często 16,0 % respondentów, a rzadko 53,0 % badanych. Nigdy nie robi zakupów 30,0 % respondentów. Wśród osób robiących często oraz bardzo często zakupy w niedzielę i święta najwięcej jest osób młodych (23,0 % badanych w wieku 15 – 19 lat oraz 20 – 29 lat), z miast powyżej 500 tys. mieszkańców (34,0 %), oceniający swoją sytuację materialną jako dobrą (27,0 %), określający się jako wierzący, lecz niepraktykujący (27,0 %), oraz niewierzący (41,0 %), z wykształceniem wyższym lub średnim (po 21,0 %). Nigdy nie robią zakupów w niedzielę osoby starsze powyżej 60 lat i więcej (51,0 %) i określające się jako wierzące i regularnie praktykujące (58,0 %). Z grupy osób określających się jako wierzące i regularnie praktykujące, 54,0 % robi rzadko zakupy w niedzielę, 10,0 % czyni to często a 34,0 % nie czyni tego nigdy.²⁰

Badania prowadzone przez CBOS w V 2008 wykazały, że w odniesieniu do wyników wcześniejszych sondaży, nie zmienia się zasadniczo liczba osób robiących zakupy w niedzielę. W tym dniu dosyć często i czasami robi zakupy

¹⁷ BOGUSZEWSKI, R.: Polak – na zawsze katolik? Polska religijność w latach 1989–2008 na podstawie badań CBOS. In: *Więź*, 2008, 9, s. 7–8.

¹⁸ Sondaż PBS: *Zakupy w niedzielę*. Sopot, 2002.

In: www.wiadomości.polska.pl/spoleczentwo/article,Sondaz,id,5779.html (7. 4. 2009).

¹⁹ Centrum Badania Opinii Publicznej: *Zakupy – gdzie i co kupujemy : Komunikat z badań*. Warszawa, 2004, www.cbos.pl (20. 3. 2009), s. 8.

²⁰ Ośrodek Badania Opinii Publicznej Omnias: *Czy chcemy kupować w niedzielę?* Warszawa, 2004, www.tns-global.pl (20. 3. 2009), s. 3–5, 9–11.

37,0 % ankietowanych (2002 – 37,0 %; 2004 – 39,0 %), niezbyt często robi 34,0 % (2002 – 28,0 %; 2004 – 29,0 %), a nigdy 29 %. Relatywnie najczęściej robią zakupy osoby młodsze, mieszkające w największych aglomeracjach miejskich, lepiej wykształceni, nie uczestniczący w praktykach religijnych bądź praktykujący spontanicznie. Robieniu zakupów w niedzielę sprzyja przebywanie w centrach handlowych, które dają możliwość miłego spędzenia czasu (kawiarnie, restauracje, kina). Porównując wynik badań przeprowadzonych przez CBOS na przestrzeni 11 lat (od 1997 do 2008), można wyciągnąć wniosek, że zauważa się spadek osób twierdzących, że nie robi zakupów w niedzielę: w 1997 było takich osób 62,0 %, w 2002 – 35,0 %, w 2004 – 32,0 %, a w 2008 – 29,0 %.²¹ Niedzielnym zakupów dokonują częściej ludzie młodzi i mieszkańcy dużych miast niż starsi i mieszkańcy mniejszych miejscowości i miasteczek. Ponadto im wyższy poziom wykształcenia, a także im lepsza sytuacja materialna badanych, tym większy odsetek robiących zakupy w niedzielę.²²

Pojawiające się propozycje likwidacji handlu w dni świąteczne i niedzielę znajdują pewien odzew w społeczeństwie. Z badań prowadzonych przez PBS w II 2002 wynika, że 45,4 % respondentów jest przeciwna zniesieniu handlu w niedzielę, raczej nie odpowiedziało 13,1 %; jest to obojętne dla 14,3 % respondentów, raczej tak odpowiedziało 8,2 %, nie ma zdania 1,7 %.²³

Z kolei badania przeprowadzone przez CBOS w X 2004 wykazały, że wprawdzie tylko 22,0 % opowiada się za całkowitym zamknięciem sklepów w niedzielę i święta, ale 38,0 % uważa, że należy ograniczyć godziny ich otwarcia. Za swobodą działalności handlowej w dni świąteczne, tak jak obecnie, jest 35,0 %. Im wyższy poziom wykształcenia, tym większy odsetek badanych jest za nieograniczeniem handlu w niedzielę. Na poglądy ma również wpływ, mierzona częstością praktyk, religijność badanych – ponad 50,0 % praktykujących kilka razy w tygodniu jest przeciwna handlowi w dni świąteczne, podczas gdy osoby nie uczestniczące w praktykach religijnych albo biorący w nich udział tylko kilka razy w roku, są za utrzymaniem obecnego stanu rzeczy.²⁴

Badania prowadzone we IX 2004 przez OBOP pokazują, że 54,0 % respondentów jest przeciwna zakazowi handlu w niedzielę, natomiast za takim zakazem dla wszystkich sklepów jest 26,0 % respondentów. 13,0 % badanych jest za wprowadzeniem zakazu tylko dla supermarketów i hipermarketów. W zdecydowanej większości jest przeciwna wprowadzaniu takiego zakazu grupa osób określająca się jako wierząca, lecz niepraktykująca (77,0 %) oraz niewierząca (72,0 %). Wśród osób określających się jako wierzący i regularnie praktykujący, 33,0 % respondentów jest za wprowadzeniem zakazu dla wszystkich sklepów, a 43,0 % przeciw wprowadzaniu takiego zakazu. Z kolei 62,0 % respondentów

²¹ Centrum Badania Opinii Publicznej Omnias: *Zachowania konsumenckie : Komunikat z badań*. Warszawa, 2008, www.tns-global.pl (20. 3. 2009), s. 11-12.

²² Centrum Badania Opinii Publicznej Omnias: *Zachowania konsumenckie : Komunikat z badań*. Warszawa, 2008, www.tns-global.pl (20. 3. 2009), s. 11-12.

²³ Sondaż PBS: *Zakupy w niedzielę*. Sopot, 2002. www.wiadomości.polska.pl/spoleczenstwo/article,Sondaz,id,5779.htm (7. 4. 2009).

²⁴ Centrum Badania Opinii Publicznej: *Zakupy – gdzie i co kupujemy : Komunikat z badań*. Warszawa, 2004, www.cbos.pl (20. 3. 2009), s. 9-10.

deklarujących się jako wierzący i nieregularnie praktykujący jest przeciw takiemu zakazowi.²⁵

Wyniki przeprowadzonych badań prowadzonych przez różne ośrodki badawcze (ISKK SAC; CBOS) pokazują w miarę wysoki poziom uczestnictwa respondentów we mszy św. niedzielnej. Niektórzy socjologowie uważają, że proces sekularyzacji rozumiany w jego wąskim znaczeniu jako „odkościelnienie” (zerwanie więzi z Kościołem instytucjonalnym przez zaprzestanie lub wyraźne ograniczenie uczestnictwa w praktykach religijnych), nie ma jeszcze miejsca w Polsce.²⁶ Co prawda badania *dominantes* prowadzone w 2008 wykazały, że chociaż nastąpił lekki spadek osób uczestniczących we mszy św. w porównaniu z rokiem 2007 (3,8 %), to jednak za wcześnie jeszcze na stawianie tezy o poważnym kryzysie polskiej religijności.²⁷ Uzyskane wyniki badań mogą jednak sygnalizować, że taki kryzys się pojawia, dlatego trzeba podjąć szereg różnych działań, które wpłyną nie tylko na zachowanie odsetka katolików uczestniczących regularnie we mszy św. niedzielnej, ale również na jego podniesienie.

Jeżeli chodzi o liczbę osób robiących zakupy w niedzielę, to chociaż ich odsetek utrzymuje się na przestrzeni ostatnich lat na stałym poziomie, to jednak coraz więcej osób spędza część niedzieli w sklepach. Niepokoi również fakt, że wśród nich są również osoby deklarujące się jako wierzące i praktykujące. Teologów i duszpasterzy może też zastanawiać wysoki procent osób przeciwnych zniesieniu handlu w niedzielę, chociaż zauważa się pewne pozytywne tendencje w tym zakresie. Wyniki badań powinny pobudzać do refleksji nad tym, jakie należy podjąć działania pastoralne, aby pogłębić świadomość ludzi dotyczących sakralnego charakteru tego dnia i sposobu jego przeżywania. Następna część naszych rozważań ma służyć temu celowi.

3. PASTORALNE INICJATYWY KOŚCIOŁA WOBEC KRYZYSU ŚWIĘTOWANIA NIEDZIELI

Po przytoczeniu nauczania Magisterium oraz wyników badań socjologicznych dotyczących uczestnictwa w Eucharystii niedzielnej, stosunkowi do handlu i jego prawnemu zakazowi, należy zwrócić uwagę na konieczność podjęcia pewnych działań.

- Wydaje się koniecznym przyswojenie sobie treści zawartych w dokumentach Magisterium Kościoła Powszechnego oraz Kościołów lokalnych dotyczących teologicznego znaczenia Dnia Pańskiego, obejmującego zarówno jego wymiar wertykalny, jak i horyzontalny. Treści te powinny być omawiane na konferencjach formacyjnych dla duchowieństwa oraz osób świeckich. Do ich propagowania należy wykorzystywać mass media, szczególnie prasę (w tym gazetki parafialne) i internet (strony internetowe poszczególnych parafii). Kościoły lo-

²⁵ Ośrodek Badania Opinii Publicznej Omnia: *Czy chcemy kupować w niedzielę?* Warszawa, 2004, www.tns-global.pl (20. 3. 2009), s. 4–5.

²⁶ BOGUSZEWSKI, R.: *Polak – na zawsze katolik? Polska religijność w latach 1989 – 2008 na podstawie badań CBOS*, s. 23–24.

²⁷ Im, awo, mp/ju: *Najnowsze dane o polskiej religijności – spadek o 3,8 %*. www.ekai.pl/wydarzenia/raport/x1921/najnowsze-dane-o-polskiej-religijności (8. 4. 2009).

kalne powinny też opracowywać dokumenty podejmujące tę problematykę, uwzględniające specyfikę danego kraju.²⁸

- Przekazywanie wspomnianych treści powinno mieć charakter formacyjny – chodzi o właściwe i dobre przeżywania niedzieli, obejmujące zarówno udział w niedzielnej Eucharystii, jak i dobre spędzanie wolnego czasu. Ważną rolę powinno odgrywać pogłębianie motywacji postaw. Uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii nie może być ukazywane jedynie jako konieczność jurydycznego wypełniania III przykazania Dekalogu, ale jako konkretna odpowiedź na miłość Boga, która najpełniej objawia się w tym sakramencie. Trzeba ukazywać sens odpoczynku, jak również pracy ludzkiej, podkreślając, że człowiek nie może stać się niewolnikiem pracy, traktując ją w sposób bałwochwalczy.²⁹ Należy także ukazywać pozytywne skutki dobrze przeżytego wolnego czasu służącego rozwojowi osobowości oraz pogłębianiu relacji z rodziną i przyjaciółmi. Postulowana formacja powinna odbywać się w ramach lekcji religii i katechez, szczególnie przy okazji przygotowania do przyjęcia I-szej Komunii św. i sakramentu bierzmowania. Działania formacyjne mają nie tylko obejmować dzieci i młodzież, ale również ich rodziców. Wspomnianą tematykę należy także poruszać w ramach homilii niedzielnych oraz misji i rekolekcji.

Motywuując postawy ludzkie, nie należy unikać w nauczaniu zwrócenia uwagi na fakt, że sprawa uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii nie jest indywidualną sprawą każdego człowieka i że zaniedbania w tym zakresie są przewinieniem wobec Boga i Kościoła. Trzeba jednoznacznie przypominać, że kto świadomie i dobrowolnie przez zaniedbanie nie uczestniczy we mszy św. w niedzielę, popełnia grzech ciężki.³⁰

- Fundamentalne znaczenie w formowaniu postaw do właściwego przeżywania niedzieli odgrywa dobre przygotowanie i celebrowanie niedzielnej Eucharystii. Ważną rolę do spełnienia ma tutaj zarówno kapłan celebrujący, jak i wierni świeccy spełniający określone posługi. Celebrans ma właściwie przewodzić i sprawować całą liturgię eucharystyczną, realizując wskazania dokumentów Magisterium odnośnie *ars celebrandi*. Ważną rolę odgrywa właściwie przygotowana i wygłoszona homilia. Powinna ona zawierać wyjaśnienie niedzielnych czytań i ukazywać konkretne sposoby realizacji słowa Bożego w codziennym

²⁸ W nauczaniu Kościoła w Polsce nie ma zbyt wielu dokumentów na ten temat. Na uwagę zasługuje nauczanie II Polskiego Synodu Plenarnego (1991 – 1999), który w różnych miejscach podkreślał znaczenie udziału katolików w niedzielnej Eucharystii i właściwe świętowanie Dnia Pańskiego. Zob. *II Polski Synod Plenarny 1991–1999*. Poznań; Warszawa, 1999, księgi: *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, s. 33; *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, s. 194–195; 199; *Świętość. Dar i zadanie*, s. 238–239. Z kolei Kościoły Katolickie wraz z Kościołami Protestantckimi Europy Zachodniej wiele razy podejmowały wspomnianą problematykę. Zob. KAISER, A.: *Posoborowe nauczanie episkopatów Europy o świętowaniu Dnia Pańskiego : Aspekt moralny*. Katowice, 2005.

²⁹ Konstytucja duszpasterska o Kościele II Soboru Watykańskiego *Gaudium et spes* mówiąc o pracy, podkreśla, że „wszyscy powinni cieszyć się wypoczynkiem i czasem wolnym wystarczającym do prowadzenia życia rodzinnego, kulturalnego, społecznego i religijnego“ (KDK 67). Z kolei Jan Paweł II w encyklice o pracy ludzkiej *Laborem exercens* pisze, że człowiek jest podmiotem pracy (LE 6). Według papieża człowiek ma naśladować Boga pracując i odpoczywając „co siódmy dzień“ (LE 25).

³⁰ GRĘŻLIKOWSKI, J.: *Świętowanie Dnia Pańskiego : Ważniejsze zagadnienia prawnoteologiczne*, s. 153.

życiu. Przewodnictwo liturgii ma dokonywać się całym sobą: ważna jest postawa ciała i wykonywane gesty, wyraz twarzy, modulacja głosu, poczucie piękna.

Na celebrację Eucharystii mają też wpływ inni jej uczestnicy: lektorzy i kantorzy, akolici, ministranci, zbierający i przynoszący dary ofiarne. Należy też zadbać o odpowiedni wystrój kościoła, schludne i zadbane szaty liturgiczne, oprawę muzyczną i śpiew, dobrą akustykę, odpowiednią temperaturę świątyni, możliwość zajęcia miejsca w ławkach. Należy zadbać o to, aby w każdą niedzielę była w parafii możliwość adoracji Najświętszego Sakramentu. Wskazaniem jest również łączenie Eucharystii z Liturgią Godzin (jutrznia, nieszpory). Aby wierni mogli godnie i owocnie przeżywać liturgię Eucharystii, trzeba im stworzyć okazję do spowiedzi – na przykład pół godziny przed mszą św.

Należy nieustannie realizować wskazanie zawarte w nauczaniu II Soboru Watykańskiego o rozwijaniu poczucia *wspólnoty parafialnej, zwłaszcza w zbiorowym celebrowaniu niedzielnej Mszy świętej* (KL 42). Stąd też wspólnoty kościelne i ruchy religijne w parafii są zobowiązane w niedzielę w *parafialnych* mszach świętych, aby w ten sposób przyczyniać się do zmanifestowania misterium Kościoła. Nie można pozytywnie odpowiadać na żądanie niektórych grup pragnących brać udział w niedzielnej Eucharystii sprawowanej tylko dla nich (DD 36).

- Trzeba pogłębiać świadomość, że świętowanie niedzieli nie ogranicza się tylko do uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii, ale wyraża się również we właściwym, charakteryzującym się pewnym stylem, przeżywaniem tego dnia, a następnie całego tygodnia (*iuxta dominicam vivenetes* – św. Ignacy z Antiochii). Jest to dzień odpoczynku od pracy, w którym należy poświęcić czas dzieciom, rodzinie i przyjaciołom oraz zadbać o właściwą regenerację. Potrzeba nieustannego podkreślania, że wypoczynek nie może stać się jałową beczynnością, ale ma być źródłem duchowego wzbogacenia (DD 68). Parafie powinny organizować różne inicjatywy na rzecz formacji wiary (SC 73) oraz proponować różne formy spędzania wolnego czasu w niedzielę, tworząc kawiarenki i kluby parafialne, kluby seniora, organizując przedstawienia teatralne, koncerty i wystawy, animując działalność bibliotek, czytelni prasy i wypożyczalni filmów. Parafie powinny również organizować różnego rodzaju pielgrzymki do sanktuariów (DD 52) i wycieczki.

- Ważne jest budzenie świadomości, że niedziela ma być dniem, w którym wierni będą się poświęcać dziełom miłosierdzia, działalności charytatywnej i apostołstwu. Jest to naturalna konsekwencja uczestnictwa w Eucharystii, będącej urzeczywistnieniem i zapowiedzią braterstwa. Ma to się wyrażać w odwiedzeniu osób chorych i starych, imigrantów i cierpiących (DD 69–72).

- Aby umożliwić odpoczynek od pracy w niedzielę, trzeba podejmować wysiłki prowadzące do tego, aby prawo państwowe gwarantowało prawo człowieka do odpoczynku oraz propagować inicjatywy zmierzające do ustawowego zakazu lub ograniczenia handlu w niedzielę.³¹ Do działań tego rodzaju trzeba

³¹ Obecnie w Polsce po przyjętej przez Sejm 6. lipca 2007 roku poprawce, Kodeks Pracy zakazuje handlu w 12 dniach świątecznych: 1 stycznia (Nowy Rok); 2. dni Wielkanocy; 1 maja, 3 maja, niedziela Zesłania Ducha Świętego (Zielone Świąta); Boże Ciało; 15 sierpnia (Wniebowzięcie NMP); 1 listopada (Wszystkich Świętych); 11 listopada (Święto Niepodległości); 25 i 26 grudnia (Boże Narodzenie).

włączać nie tylko katolików, ale ludzi innych wyznań oraz niewierzących, wskazując iż chodzi o niedzielę jako dobro publiczne i wartość kulturową. Jej znaczenie kulturowe obejmuje zarówno wymiar osobisty (możliwość świętowania stwarza przestrzeń do zachowania nie zdeterminowanej pracą zawodową wolności osobowej), jak i wymiar społeczny (świętowanie pełni funkcję integracyjną). Nie bez przyczyny wolna od pracy niedziela jest niekiedy określana jako *najstarsze przykazanie socjalne świata*. Ważną rzeczą jest tworzenie ruchu społecznego na rzecz zachowania świątecznego charakteru niedzieli³² oraz nie odwoływanie się tylko do argumentacji religijnej w debatach publicznych.³³

Z dokumentów Magisterium Kościoła oraz przytoczonych badań wynika, że świętowanie niedzieli przeżywa kryzys. Wielu ludzi zatraciło jej sens, zarówno w sensie wertrykalnym, jak i horyzontalnym. Należy podejmować różne inicjatywy duszpasterskie, uczące człowieka współczesnego odkrywać głęboki sens III przykazania Dekalogu *Pamiętaj, abys dzień święty święcił*. Wśród nich na pierwsze miejsce wybija się integralna formacja wiernych która powinna uświadamiać, że czas ofiarowany w tym dniu Bogu, bliźnim i sobie nie jest czasem straconym, ale zyskanym dla nadania głębokiego charakteru więzi ze Stwórcą i społecznością ludzką.

³² Przykładowo – w Austrii działa Sojusz na rzecz wolnej niedzieli, będący organizacją pozarządową skupiającą ugrupowania (kościół, związki zawodowe, stowarzyszenia, izby gospodarcze, grupy interesu, ruchy społeczne) podejmujące działania na rzecz prawnej obrony niedzieli i świąt. Zasadami określającymi profil Sojuszu są ponadpartyjność, pluralizm światopoglądowy, niezależność od instancji państwowych. Jego regularne działania prowadzą się do kształtowania świadomości społecznej (działania medialne, kampanie społeczne, materiały informacyjne), lobbingu politycznego, zajmowania stanowiska wobec wspomnianej kwestii. Z kolei w Niemczech wysiłki różnych środowisk (grup interesu, organizacji pozarządowych, związków zawodowych i kościołów chrześcijańskich doprowadziły do tego), że artykuł 140 niemieckiej ustawy konstytucyjnej stanowi, że „niedziela jest dniem odpoczynku i duchowego wychnienia”. Trzeba w tym miejscu wspomnieć o wspólnych oświadczeniach z 1985, 1988 i 1999 roku kościołów chrześcijańskich (katolickiego i protestanckiego) broniących wartości niedzieli. Warto w tym miejscu wspomnieć też o dokumencie Komisji Episkopatów Wspólnoty Europejskiej z 6 XI 2008 roku wzywającym Parlament Europejski do podjęcia debaty o pracy w niedzielę i zawierającym postulat, aby w dyskusowanej obecnie nowej wersji „Dyrektyw o czasie pracy” zapisać punkt, że czas cotygodniowego odpoczynku powinien obejmować niedzielę. W Polsce 1 II 2008 podpisano „Przymierze na rzecz wolnej niedzieli” sygnowane przez 21 przedstawicieli organizacji pozarządowych, stowarzyszeń pracodawców i związków zawodowych. Najważniejszym celem przymierza jest dążenie do zachowanie świątecznego charakteru niedzieli jako dnia wolnego od pracy. Zwolennicy idei wolnych niedziel chcą przez kampanie społeczne doprowadzić do uregulowań prawnych, w tym zapisu konstytucyjnego, określającego niedzielę jako dzień wolny od pracy. Zob. Ju: Podpisano „Przymierze na rzecz wolnej niedzieli”. In: *Wiadomości KAI*, 2008, nr 7, s. 4.

³³ W społeczeństwie pluralistycznym za obroną niedzieli najbardziej nośne są argumenty nie ściśle religijne ale humanistyczne i społeczne. Wokół nich trzeba budować konsensus ludzi dobrej woli, ukazując znaczenie i wartość niedzieli w gospodarce globalnej – służy ona wyzwaniu pojedynczego człowieka od heteronomicznych współzależności zawodowych. Zob. DYLUŠ, A.: *Niedziela w epoce globalizacji gospodarki*. In: MATEJA, E., PIERSKAŁA, R. (ed.): *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, s. 40–41.

PASTORALE ASPEKTE VON SONNTAGSFEIERN
KURZFASSUNG

Johannes Paul II, der im Apostolischen Schreiben *Dies Domini* vom 1998 über die Krise von Feierlichkeit des Sonntags schrieb, hat betont, dass in einigen Regionen „ein außergewöhnlich niedriger Prozentsatz der Gläubigen wegen fehlender starker Glaubensmotivation die Sonntagsmesse besuchen“ (DD 5).

Wenn man sich die in Polen und in der Slowakei geführten Religiositätsbefragungsergebnisse anschaut, sieht man, dass die Anzahl der Katholiker, die regelmäßig die Sonntageucharistie besuchen, nicht befriedigend ist.

Viele davon besuchen weder die Sonntagsmesse noch können den Sonntag feiern (siehe DD 4). Um den Aufruf des nachsynodalen apostolischen Schreiben *Ecclesia in Europa* vom 2003 zur Wahrnehmung der pastoralen Aktion auf erzieherischer, geistlicher und gesellschaftlich-sozialer Ebene zu erleben, die hilft, die wahre Bedeutung des Sonntags zu beantworten (siehe EiE 81), hat sich der Autor mit der Problematik pastoraler Aspekte von Feiern des Tages des Herrn befasst.

Der Autor hat durch seinen Bezug auf die Heilige Schrift und Magisterium der Kirche Weise und Wesen vom Sonntagserleben unter horizontalem und vertikalem Aspekt gezeigt. Es wurden auch die Ergebnisse von soziologischen Befragungen dargestellt, die den Prozentsatz von Besuchern der Sonntagsmessen sowie das Verhältnis der Polen zu den Sonntageinkäufen und zum Handelsverbot an diesem Tag zeigen.

Die Überlegungen wurden mit den Anweisungen seelsorgischer Initiativen beendet, welche der Begrenzung von unrichtigen Tendenzen dienen können und dazu beitragen, dass die Katholiker den Sinn des Sonntags entdecken und ihn seinem Wesen gemäß erleben.

Zu den wichtigsten von ihnen gehören: Erkenntnis und Ausbreitung der Inhalte von Magisterium der Kirche, welche die theologische Bedeutung von Tag des Herren betreffen; Beachtung guter Vorbereitung sowie Zelebrierung der Sonntageucharistie; Erweckung bei den Gläubigen eines Bewusstseins, dass die naturelle Konsequenz von der Teilnahme an Eucharistie die Engagierung in charitative Tätigkeit sowie Apostolat sind; Vorschläge der Pfarrei für verschiedene Sonntagszeitverbringungsformen; Bemühungen seitens der staatlichen Gesetzgebung den Menschen die Entspannung zu garantieren und Verbreitung der Initiativen, den Handel gesetzlich am Sonntag zu verbieten bzw. zu begrenzen; Bildung und Entwicklung der Sozialbewegung zugunsten Unterhaltung des feierlichen Charakter von Sonntag. Alle vorgehenden Tätigkeiten dienen dazu den Charakter von Sonntag „besser zu kennen und zu erleben“ (DD 87).

Dr. TOMASZ WIELEBSKI
Wydział Teologiczny
Sekcja Teologii Pastoralnej
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska
e-mail: t.wielebski@wp.pl

Współczesna rodzina Polska w świetle statystyk i badań

MATEUSZ JAKUB TUTAK

TUTAK, M. J.: The Contemporary Family in Poland according to Statistics and Research. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 95 – 100.

The twenty-first century reality releases new hopes but also fears. We realize how much and how fast is changing in us and around us. These changes will not remain neutral to family, which, as the Charter of the Rights of the Family says, is a natural and original compared to any other community. Analysis of the situation of the modern family help to read *signum temporis* faced by each family, the whole social system, until finally, each institution, even the Church, which cares on the development of humanity.

Thanks to the view of population trends we can identify the causes and effects of the current phase of demographic changes in Poland. The marriage and the families grow in this reality – they are the first to reproduce the natural environment and discover the identity of gender, personality, nationality, or religion. There should be also noted the risk and worrying phenomenon accompanying the contemporary family. This helps to show the seriousness of the situation and the question what to do next to avoid the negative effects of change civilization.

Keywords: family, matrimony, demographic transition, structure of the population

WSTĘP

Rzeczywistość XXI wieku wyzwala w nas nowe nadzieje, ale i obawy. Zdajemy sobie sprawę, jak wiele i jak szybko się zmienia w nas i wokół nas. Na te zmiany nie pozostaje obojętna rodzina, która, jak głosi Karta Praw Rodziny, jest związkiem naturalnym i pierwotnym w stosunku do jakiegokolwiek innej wspólnoty.¹ Analiza sytuacji współczesnej rodziny, pomoże odczytywać *signum temporis*, znaki czasu, przed jakimi staje każda rodzina, cały system społeczny, aż wreszcie każda instytucja, na czele z Kościołem, której zależy na rozwoju ludzkości.

Spojrzenie na tendencje ludnościowe pomoże wyodrębnić przyczyny i skutki obecnej fazy przemian demograficznych w Polsce. Zostaną one dostrzeżone w perspektywie małżeństwa i rodziny, które są pierwszymi środowiskami reprodukcji naturalnej i odkrywania tożsamości płciowej, osobowościowej, narodowościowej, czy religijnej. Prezentacja zagrożeń i niepokojących zjawisk towarzyszących współczesnej rodzinie pozwoli ukazać powagę sytuacji i postawić pytanie, co należy czynić dalej, by uniknąć negatywnych skutków przemian cywilizacyjnych.

¹ Por. Karta Praw Rodziny, 1983.

1. LUDNOŚĆ POLSKI

Od lat 20-tych XX wieku w Polsce co 10 lat przeprowadzane są Narodowe Spisy Ludności. Na ich podstawie można określić między innymi strukturę ludności pod względem płci i wieku. Ostatnie badanie, przeprowadzone w 2002 roku, wskazuje na stabilizującą się liczbę ludności. Jednak bardziej wnikliwe analizy ukazują sytuację, która nie napawa optymizmem na najbliższy czas. Tę niepokojącą tendencję ukazują dane wygenerowane metodą bilansową z trzech poprzednich lat, od roku 2005.

Obserwuje się zmniejszającą się liczbę ludności Polski, która wynika z wysokiego salda migracji oraz z niestabilnego przyrostu naturalnego. Spory współczynnik salda migracji wynika z wyjazdów młodych Polaków do pracy zagranicę, które się zintensyfikowały po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Dość chwiejny przyrost naturalny wynika z ogólnej tendencji demograficznej starzenia się społeczeństwa, z drugiej zaś strony z tego, że młodzi wyżu demograficznego (z początku lat 80-tych) wstąpili w wiek produkcyjny i zakładają swoje rodziny. Zauważone zjawiska pozostawiają pytanie, jak scharakteryzować demograficznie Polskę?

W Polsce, jak i na świecie zaznacza się przewaga kobiet nad mężczyznami. Współczynnik feminizacji (czyli stosunek liczby kobiet do liczby mężczyzn w populacji) wynosi obecnie 107 (na świecie 106). Wyjątkiem jest tu bardzo młody wiek, gdzie przeważają mężczyźni, bo rodzi się więcej chłopców, niż dziewczynek. Jednak, z czasem ta tendencja się zmienia, gdyż kobiety żyją znacznie dłużej. Średnia długość trwania życia u mężczyzn wynosi 71, zaś u kobiet 80 lat.²

Obok przewagi ilościowej kobiet nad mężczyznami jeszcze jeden wskaźnik klasyfikuje Polskę do grupy krajów rozwiniętych. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym do ogółu populacji wynosi w Polsce 20 % (podczas gdy w krajach biednych jest to 60 %), zaś stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym do ogółu wynosi 16 %, tyle ile w krajach bogatych.³

Piramida typu progresywnego pokazuje zwiększanie się liczby ludności, typu zastojowego obrazuje sytuację, w której liczba dzieci jest taka sama jak liczba dorosłych, typu regresywnego obrazuje zmniejszanie się liczby ludności.

Piramidy płci i wieku w roku 2007 wskazują na schyłkowy etap formy progresywnej, gdzie liczba rodzących się jest jeszcze spora a starych niewielka. W Polsce ten schemat jest wciąż nierównomierny i niejednoznaczny, ze względu na demograficzne skutki II wojny światowej i znaczącą emigrację czasów komunizmu. Przykładem wzorcowej formy społeczeństwa typu progresywnego jest Polska badana w roku 1931, gdzie kształt piramida przypomina trójkąt równoramienny.⁴

² Por. *Mały rocznik statystyczny*, GUS 2008.

³ Por. *Mały rocznik statystyczny*, GUS 2008.

⁴ Por. *Historia Polski w liczbach : Ludność : Terytorium*. Warszawa : GUS, 1994, s. 147.

2. DRUGIE PRZEJŚCIE DEMOGRAFICZNE

Obecnie nasz kraj znajduje się w okresie tzw. drugiego przejścia demograficznego, gdzie współczynnik urodzeń i zgonów wynika z szeregu przyczyn. Można je podzielić na kilka grup:

- a) Zmiany w życiu społecznym:
  - dążenie do samorealizacji, zdobycia wykształcenia i zadowolenia z życia;
  - chęć posiadania znacznych dochodów i ciągłego podnoszenia stopy życiowej.
- b) Zmiana modelu małżeństwa:
  - opóźnienie wieku zawierania małżeństwa,
  - osłabienie trwałości małżeństwa (wzrost natężenia rozwodów, wzrost liczby rodzin niepełnych),
  - zmniejszenie częstości zawierania małżeństw,
  - wzrost liczby związków kohabitacyjnych.
- c) Zmiana wzorca prokreacji (płodności), a więc zmniejszanie się dzietności poniżej poziomu reprodukcji kobiet (zastępowalności pokoleń):
  - opóźnianie wieku urodzenia 1-go dziecka;
  - przesuwanie maksymalnej płodności do starszych grup wieku;
  - wzrost udziału urodzeń pozamałżeńskich.
- d) Rozpowszechnienie metod i środków antykoncepcyjnych, by kontrolować czas i liczbę urodzonych dzieci.
- e) Zmiana stylu życia:
  - dążenie do zdrowego życia (odżywianie, sport), co prowadzi do obniżenia umieralności i wydłużenia trwania życia;
  - dążenie do jak najwyższej pozycji społecznej i zawodowej, co powoduje stres, choroby cywilizacyjne, uzależnienia, pogarszające stan zdrowia.

Faza jest tożsama z II fazą cyklu demograficznego. Stopa urodzeń zmniejsza się, co wiąże się ze wzrostem dobrobytu. Decydujące są czynniki natury społecznej: awans społeczny kobiet, konflikt między założeniem rodziny a karierą zawodową, dążenie do wysokiego standardu życia. Przyrost naturalny jest niewielki, stopa zgonów obniża się, ale ludność szybko się starzeje. W skrajnych przypadkach przyrost naturalny może być ujemny (Niemcy, Węgry). Długość życia przekracza średnio 65 lat.

Faza III charakterystyczna jest dla państw wysoko rozwiniętych. Najbardziej zaawansowane w tym procesie są: Szwecja, Niemcy, Włochy, Francja; idą w tym kierunku: Grecja, Malta, Jugosławia, Czechy, Bułgaria, Polska; zaś najdalej znajdują się: Irlandia, Islandia i Turcja.

Wymiernym skutkiem drugiego przejścia demograficznego jest rozpad instytucji małżeńskiej i dezintegracja form życia małżeńskiego, gdyż wzrasta częstość rozwodów a rodzina nuklearna traci na rzecz związków konsensualnych.

3. MAŁŻEŃSTWO

Małżeństwo etymologicznie wywodzi się w języku polskim z dwóch słów: „mał” – umowa i „żena” – żona; oznacza więc „żonę pojętą uroczyscie na »mał« czyli umowę”. Zawarta jest w tym myśl, że małżeństwo polega na uroczystej umowie, która nosi cechy kontraktu. Pojęcie to występuje zarówno w prawie

cywilnym jako instytucja świecka a jej uzupełnieniem jest prawo kościelne, gdzie jest traktowane jako sakrament. Kodeks Prawa Kanonicznego definiuje małżeństwo jako „przymierze, zawarte dobrowolnie przez mężczyznę i kobietę, którzy utworzyli nierozdzielalną wspólnotę życia, skierowaną z natury swojej do dobra małżonków oraz zrodzenia dzieci”⁵.

Małżeństwo cywilne jest instytucją świeckiego (cywilnego) prawa małżeńskiego, ustanowioną przez władze państwowe, po to aby w danym kraju: wszystkie małżeństwa były zawierane wg świeckiej formuły; formę zawarcia małżeństwa otrzymywali także ludzie nie należący do jakiegoś kościoła. W Polsce wprowadzono instytucję „małżeństwa konkordatowego” i na mocy konkordatu akt zawarcia małżeństwa może dokonać się tylko w Kościele, gdzie są uzupełniane dokumenty cywilne.

Profesor Adamski definiuje małżeństwo jako „pewien zespół środków instytucjonalnych umożliwiających społeczeństwu realizację zadań wiążących się z prokreacją i socjalizacją swych członków oraz określających stosunki pokrewieństwa w ramach grupy, w tym przede wszystkim przypisujących dzieciom ich rzeczywistych lub domniemych rodziców”⁶.

Jak widać, małżeństwo ma przede wszystkim charakter społeczny, gdyż:

- a) najpierw poprzez społeczną kontrolę wyboru partnera jest zawierane w sposób publiczny (w formie świeckiej czy religijnej);
- b) definiuje relacje między mężem i żoną (zwłaszcza uprawnienia seksualne) oraz ich odrębność od szerszej społeczności;
- c) poprzez dziedziczenie nazwiska i majątku powstałej grupy małżeńsko-rodzinnej zalegalizowane są więzy pokrewieństwa oraz zagwarantowane prawne pochodzenie dziecka.

W ostatnim narodowym spisie powszechnym z 2002 roku wyodrębniono również związki konsensualne, które określono terminem partnerzy. Są to związki niesformalizowane w instytucjach państwowych, bądź kościele wyznaniowym. Była także potrzeba, by wyodrębnić kategorię rodziców samotnie wychowujących dzieci. Zazwyczaj wynika to z jeszcze innych zdarzeń demograficznych dotyczących małżeństwa, takich jak rozwód i separacja.

Rozwód oznacza rozwiązanie przez sąd zawartego małżeństwa na żądanie jednego z obojga małżonków.

Separacja oznacza orzeczenie przez sąd rozłączenia ważnie zawartego małżeństwa na żądanie jednego lub obojga partnerów. Ta instytucja została wprowadzona w grudniu 1999 r. w drodze nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.⁷

Rozwód i separacja są niepokojącymi zjawiskami w rzeczywistości polskiej, dlatego poświęca im się coraz więcej uwagi. Prowadzone są statystyki przyczyn rozwodów na podstawie sentencji orzeczeń sądowych o rozwodzie. Najczęściej

⁵ Por. Kodeks Prawa Kanonicznego, kan. 1055 § 1.

⁶ ADAMSKI, F.: *Socjologia małżeństwa i rodziny : Wprowadzenie*. Warszawa, 1982, s. 21.

⁷ Por. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, art. 56; 60.

ich przyczynami są (dane z 2004 r.): niezgodność charakterów (32 %), zdrada (24 %) i alkoholizm (23 %).⁸

4. RODZINA

Odrębną kategorią wynikającą z zawarcia małżeństwa jest rodzina. Etymologicznie biorąc, słowo „rodzina“ pochodzi od czasownika „rodzić“ oznacza więc rzeczywistość, w której rodzi się człowiek. Profesor Adamski definiuje rodzinę jako „duchowe zjednoczenie szczupłego grona osób, skupionych we wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej pomocy i opieki, oparte na wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną“⁹. Psychologia będzie podkreślała tu system stosunków interpersonalnych i zaangażowanie emocjonalne. Socjologia zaś podkreśla, że rodzina to podstawowa grupa społeczna.

„Według psychologii, rodzina to interpersonalny system stosunków i powiązań poszczególnych jej członków, które cechuje wzajemne silne zaangażowanie emocjonalne i klimat psychiczny.“¹⁰

„Socjologia zaś widzi rodzinę jako podstawową grupę społeczną złożoną z rodziców i ich dzieci, którą cechuje więź formalna, wspólnota materialna i mieszkaniowa oraz określony zespół funkcji.“¹¹

Charakter społeczny rodziny podkreślają dwa jej określenia socjologiczne: grupa pierwotna i instytucja społeczna.

Rodzina jest pierwotną grupą, w której panują bezpośrednio, regularne i intymne relacje członków. Wynikają one ze specyficznych dla rodziny cech, czyli bliskości przestrzennej, gdyż członkowie wspólnie mieszkają, jest ich mała liczba, mają wspólne nazwisko, wspólną własność, ciągłość biologiczną oraz wspólną kulturę duchową.¹² Od grupy społecznej różni je sposób wchodzenia nowych członków, zanik przywództwa i wyraźny podział pokoleniowy.

Coraz mniej jest dostrzegany aspekt instytucjonalny rodziny. Rodzina wciąż posiada swoją strukturę, zakres działania, podział ról i pełnione funkcje, które są niezbędne dla istnienia społeczeństwa. Tymi podstawowymi funkcjami instytucji rodziny są prokreacja, socjalizacja i miłość. Jednak zmiany, spowodowane przez industrializację i urbanizację, pociągnęły za sobą daleko idące zmiany w rodzinie. Najpierw przestała być ona ośrodkiem produkcji. Trzeba więc było szukać środków do życia poza rodziną. Z czasem, pracę zawodową poza domem podjęła również kobieta, czy to dla powiększenia rodzinnego budżetu, czy też dla ekonomicznego usamodzielnienia się. Mogło się to dokonać dzięki wzrastającemu wykształceniu kobiety oraz równouprawnieniu mężczyzn i kobiet.

Na bazie tych makrostrukturalnych zmian, dokonały się zmiany w strukturze i funkcjach rodziny. Zanikły więzy charakterystyczne dla poszerzonej ro-

⁸ Por. GUS 2007.

⁹ ADAMSKI, F.: *Rodzina : Wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków, 2002, s. 29.

¹⁰ SZEWCZUK, W.: *Słownik psychologiczny*. Warszawa, 1979, s. 251.

¹¹ JORDAN, M.: *Rodzinne bariery socjalizacji nieletnich*. Kraków, 2003, s. 11-12.

¹² Por. ADAMSKI, F.: *Socjologia małżeństwa i rodziny*. Warszawa, 1982, s. 22.

dziny. Rodzina została zredukowana do dwóch pokoleń i to w modelu małżeńskim, czyli rodzice plus jedno bądź dwoje dzieci. Wielodzietna rodzina przestała pełnić funkcje produkcyjne, co w konsekwencji przyczyniło się do znaczącego obniżenia się dzietności rodzin. Poza tym zmiany transformacyjne dotknęły mocno funkcjonowanie rodziny w aspekcie życia społeczno-gospodarczego. Sytuacja na rynku pracy i rozwój gospodarki rynkowej zmieniły strukturę społeczno-ekonomiczną gospodarstw domowych, wpłynęły na warunki życia rodzin i poszukiwanie źródeł dochodów, a także na sposoby zaspakajania potrzeb członków rodziny. Jak wynika z comiesięcznych badań nastrojów społecznych rodzina traktowana tu jako istotna instytucja życia społecznego, ma się nieźle. Tak uważają respondenci pytani o to, jak się żyje w ich rodzinach. Zazwyczaj pozytywnie oceniają swoją sytuację ludzie młodzi i lepiej wykształceni.

Mimo tych gwałtownych zmian, zarówno w ustroju państwa jak i w charakterze instytucjonalnym rodziny, nie zmienia się atrakcyjność rodziny jako rzeczywistości bytowej człowieka. Polacy wciąż stawiają rodzinę i jej szczęście na czele swych wartości.¹³ Te wyniki mogą pocieszać w obliczu poważnych zmian w życiu rodziny, które spowodowane są wieloma czynnikami, np. niepewnością gospodarczą, nowymi nośnikami informacji, nowymi obyczajami i modami, oraz znacznym upadkiem autorytetów oraz ludzi i instytucji odpowiedzialnych za wychowanie i kształtowanie młodego pokolenia. Coraz większą rolę w kształtowaniu jednostki spełniają mass-media, które w duchu pluralizmu wielokrotnie deprecjonują rolę środowiska rodzinnego, konotując ją z takimi zjawiskami jak: powszechność przemocy, molestowanie seksualne, plaga rozwodów, narkomania młodzieży, różne formy patologii rodzinnej czy utrata autorytetu rodzicielskiego.

ZAKOŃCZENIE

Te nowe wyzwania, jakie stają przed rodziną, stymulują do poszukiwania nowych rozwiązań, tak by rodzina pozostała silnym oparciem dla każdego Polaka. Terapeuci i doradcy rodzinni uważają, że należy tworzyć sieć poradnictwa małżeńskiego i rodzinnego, które będą ukazywały wartość życia rodzinnego opartego na partnerstwie, miłości, odpowiedzialności i dojrzałości. Rzecznicy życia rodzinnego dodają zaś, że ratunkiem może tu być jedynie oparcie go na fundamencie religii. W ten oto sposób, z potrzeb chwili, jako odpowiedź na znaki czasu powstało i rozwinęło się duszpasterstwo rodzin.

Mgr. lic. MATEUSZ JAKUB TUTAK
Wydział Teologiczny
Sekcja Teologii Pastoralnej
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
Polska
e-mail: matitux@gmail.com

---

¹³ *Nie ma jak rodzina*. CBOS, marzec 2008.

TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VII, 2009, ČÍSLO 1

Modlitba a jej význam pre život kresťanskej rodiny

MICHAL HOSPODÁR

HOSPODÁR, M.: Common Prayer and Its Importance for Christian Family Life. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 101 – 112.

The contribution deals with the question of the Christian family from pastoral view. It especially watches the demand of observance of Christian family living under the impression of the prayer. It is based on the results of the sociological research of the Catholics' religiousness in Slovakia in mentioned area. An optimal model of spiritual family life according to Magisterium is presented in this contribution. The application of particular proposals and suggestions are modified for individual families and also for larger communities. A new, actually developing project of Prayers for families in Kosice Eparchy is here introduced, too.

The aim of this contribution is to confirm effectiveness and importance of the prayer in daily crisis situations, though in contemporary threat of family as the unit. By the same time it wants to provide the hope to its happy life through the building of the vertical relation to the God by its members.

Key words: prayer, passing on the faith, relation, education

Všeobecne sa zhodujeme v tom, že rodina je stále dôležitým miestom, kde sa odohráva zápas o hodnotovú orientáciu jej členov. Jednou z primárnych hodnôt, ktoré ovplyvňujú človeka na celý život, je náboženstvo, resp. živá, osobná náboženská viera. Vychádzajúc z tohto tvrdenia pokladáme za osobitnú milosť pre jednotlivca mať možnosť vyrastať v rodine, kde samotné rodinné prostredie pozitívne vplýva na prijatie takejto osobnej náboženskej viery ako zdroja celoživotnej orientácie a mravnej sily.

Z odbornej tematickej literatúry, potvrdzovanej pastoračnou praxou v teréne, však vyplýva opačná skutočnosť. Rodina (človek) na Slovensku sa potáca v existenciálnej kríze. Kríza dnešnej, tzv. postmodernej rodiny je dôsledkom komplexu príčin, ideovo súvisiacich predovšetkým so šíriacim sa morálnym relativizmom. Na politickom, spoločenskom a mediálnom poli prebieha neúprosný zápas o charakter rodiny. Nezriedka sme pritom svedkami popierania samotného prirodzeného modelu rodiny a jej poslania, ktoré jej určil sám Stvoriteľ, čo sa najmarkantnejšie prejavuje v stúpajúcom trende rozpadu manželstiev (aj cirkevne uzavretých). Roztrieštenosť rodinného života sa negatívne odráža aj pri odovzdávaní viery nasledujúcim generáciám. Neutralizáciou vplyvu viery na život sa vlastne kríza človeka (rodiny) do budúcnosti nepriamo prehĺbuje. V tomto príspevku, vychádzajúc z vedecky podloženého výskumu aktuálnej situácie náboženskej praxe v katolíckych rodinách Slovenska, predstavíme učenie cirkevného Magistéria ku predmetnej problematike a pokúsime sa ponúknuť aj konkrétne východiská na zlepšenie danej situácie v podmienkach Katolíckej cirkvi na Slovensku. Pri odovzdávaní viery v rodine zohráva kľúčovú úlohu modlitba, bez ktorej vedomosti zo školskej katechézy

nemajú živnú pôdu na uhniesdenie a formačný vplyv. Modlitbe v rodine venujeme preto osobitnú pozornosť.

1. SITUÁCIA NA ZÁKLADE ANALÝZY RELIGIOZITY KATOLÍKOV NA SLOVENSKU

Problematika odovzdávania viery v rodinách je súčasťou šiestej kapitoly publikácie *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, ktorá obsahuje výsledky sociologického výskumu religiozity katolíkov na Slovensku. Výskum urobila Katedra sociológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave pre potreby Teologickej fakulty Trnavskej univerzity. Výsledky širšieho komplexu súvislostí religiozity v tejto kapitole sú prezentované v piatich problémových oblastiach:

1. odovzdávanie viery deťom v rodine,
2. vplyv religiozity na hodnotu prisudzovanú manželstvu,
3. vplyv religiozity na postoje k mimomanželskému spoluzitiu,
4. súvislosti religiozity a plodnosti,
5. vplyv religiozity na postoje k rozličným spôsobom uplatňovaným na reguláciu pôrodnosti.¹

Niet pochyb o tom, že odovzdávanie viery v rodinách je z hľadiska života Cirkvi a jej rozvoja strategickou úlohou každej generácie. Stav viery a prítomnosť Božej milosti sú vnútorné dispozície ľudskej duše a nedajú sa vedecky zachytiť, ani vyhodnotiť. Napriek tomu tu čiastočne prezentované výsledky výskumu religiozity zo sociologického hľadiska nám môžu poslúžiť ako relevantné ukazovatele pre reálne a komplexné zhodnotenie náboženskej praxe v súčasných rodinách.

Prehľad niektorých konkrétnych ukazovateľov spomenutého sociologického výskumu, ktorý sa uskutočnil v rokoch 2007 – 2008, slúži ako základ pre analýzu situácie. Údaje výskumu sa dotýkali viacerých oblastí praktizovania viery v rodinách a boli spracované z reprezentatívnej vzorky Katolíckej cirkvi na Slovensku (rímskokatolíckej i gréckokatolíckej) vo veku od 18 do 60 rokov podľa vekových kategórií. Na základe jednotlivých otázok ohľadom odovzdávania viery v rodine v detstve a podľa jednotlivých ukazovateľov náboženskej praxe bola urobená analýza vplyvu odovzdávania viery deťom v rodine na súčasnú náboženskú prax detí.

Prvým sledovaným okruhom bolo praktizovanie spoločnej modlitby v rodinách. Základná otázka znela: Modlievali ste sa v detstve, keď ste mali asi tak 10 rokov, spolu ako rodina? Ak áno, ako často?

¹ Porov. MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 163.

Tabuľka 6.1²

Odpoveď	Abs.	%	Kumulatívne %
Každý deň	234	18,2	18,2
Viac ráz do týždňa	221	17,2	35,4
Raz do týždňa	188	14,6	50,0
Asi tak raz do mesiaca	64	5,0	55,0
Menej často	290	22,6	77,5
Nie	289	22,5	100,0
Spolu	1 286	100,0	

Druhá otázka znela takto: Modlievali ste sa v mladosti, keď ste mali asi tak 16 rokov, spolu ako rodina? Ak áno, ako často?

Tabuľka 6.2³

Odpoveď	Abs.	%	Kumulatívne %
Každý deň	96	7,6	7,6
Viac ráz do týždňa	115	9,1	16,6
Raz do týždňa	159	12,5	29,2
Asi tak raz do mesiaca	88	6,9	36,1
Menej často	352	27,8	63,9
Nie	458	36,1	100,0
Spolu	1 268	100,0	

Tretia otázka znela takto: Modlievali ste sa v mladosti, keď ste mali asi tak 16 rokov, spolu ako rodina? Ak áno, ako často? (podľa veku) n = 1 268

Tabuľka 6.3⁴

Odpoveď \ Vek	Do 30 rokov	30 – 39 rokov	40 – 49 rokov	50 a viac rokov	Spolu
Každý deň	5,9 %	6,6 %	6,0 %	13,4 %	7,6 %
Viac ráz do týždňa	7,1 %	7,0 %	10,1 %	13,0 %	9,1 %
Raz do týždňa	10,3 %	11,6 %	13,7 %	15,7 %	12,5 %
Asi tak raz do mesiaca	4,3 %	5,8 %	9,6 %	9,1 %	6,9 %
Menej často	28,4 %	30,6 %	27,5 %	24,4 %	27,8 %
Nie	43,9 %	38,4 %	33,1 %	24,4 %	36,1 %
Spolu	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

² MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 167.

³ MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 167.

Z uvedených tabuliek zisťujeme, že čím bol respondent starší, tým viac sa praktizovala v jeho rodine spoločná modlitba. Toto poznanie dokumentuje, že moderná, či postmoderná spoločnosť upúšťa od praktizovania spoločnej modlitby.

Ďalším okruhom bolo zisťovanie, kto deti učil modliť sa. Otázka znela: Učil vás niekto v detstve modliť sa? Ak áno, kto? Uveďte, prosím, všetkých, ktorí vás učili. (podľa veku) n = 1261

Tabuľka 6.5⁵

Odpoveď \ Vek	Do 30 rokov	30 - 39 rokov	40 - 49 rokov	50 a viac rokov	Spolu
Matka	76,1	75,7	86,5	85,0	80,6
Otec	28,7	18,8	31,1	34,4	28,6
Stará matka	66,2	60,3	57,8	53,4	60,3
Starý otec	12,4	10,0	13,2	13,4	12,4
Krstní rodičia	8,3	7,5	7,2	7,5	7,7
Kňaz	33,8	36,4	34,4	35,2	34,7
Katechétka	42,1	20,5	12,3	11,9	24,0
Iní	4,4	2,9	2,7	2,4	3,3

Pri analýze odpovedí bolo zistené, že v procese učenia detí modlitbe je najvýznamnejšia úloha matky. Čím mladší respondent, tým väčšia úloha prislúcha starej mame. Vo vzdelaní respondentov nie sú štatisticky významné rozdiely. Celkový trend je taký, že čím starší respondenti, tým viac sa v rodine modlili. Úloha kňaza pri učení modliť sa je podľa výskumu dôležitejšia ako úloha katechéty, ale matka je nezastupiteľná. Respondenti, ktorí sa v detstve i mladosti častejšie spolu modlievali, sa aj v súčasnosti modlia častejšie ako tí, ktorí sa v detstve modlievali menej.

2. MODLITBA AKO ZÁKLAD PRE ŽIVOT VIERY

Modlitba je základným prvkom náboženstva. V súlade s kresťanskou tradíciou môžeme na modlitbu pozerat z rôznych uhlov a rozlične ju aj definovať. Na tomto mieste sa sústredíme na modlitbu ako základný zdroj posilňovania náboženskej viery u jednotlivcov i v rámci rodinného spoločenstva.

Jedným z najznámejších výrokov o modlitbe je, že modlitba je stretnutie resp. dialóg s Bohom. Teologicky mimoriadne obsažný pojem o modlitbe použil celosvetový *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Prvej podkapitole o modlitbe dáva názov „Modlitba ako Boží dar“.⁶ V tomto netradičnom označení modlitby ako

⁴ MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 168.

⁵ MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 169.

⁶ Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : SSV, 1999, s. 617.

daru je citelná istá korelácia s pojmom viery, ktorá je v teológii taktiež označovaná ako Boží dar a spolupráca človeka s týmto darom. Katechizmus ďalej o modlitbe hovorí: „Modlitba je povznesenie duše k Bohu alebo prosba k Bohu o vhodné dobrá.“ (KKC, 2559) Podľa apoštola Pavla modlitba je darom Ducha, ktorý otvára srdce pre Boha a usmerňuje činnosť ľudského ducha, aby modlitba nebola iba prázdny „rečnením“, ale vznešeným vzletom srdca. „Tak aj Duch prichádza na pomoc našej slabosti, lebo nevieme ani to, za čo sa máme modliť, ako treba; a sám Duch sa prihovára za nás nevysloviteľnými vzdychmi.“ (Rim 8,26) Cirkevní otcovia patristiky nám na základe svojich duchovných skúseností zanechali nádherné výroky o modlitbe. Napríklad podľa sv. Jána Zlatoústeho modlitba je prístavom v búrke, kotvou stroskotancov, pokladom chudobných..., útočiskom v nešťastiach, zdrojom horlivosti, príčinou radosti, matkou filozofie.⁷ Inde sa vyjadruje, že modlitba je azylom všetkých ľudských starostí.⁸ Jeden z najväčších ruských teologických autorov Teofan Zatvornik (1815 – 1894) odporúča rodičom, ktorí chcú, aby Boh chránil ich deti pred nebezpečenstvom, modliť sa za ne deň i noc.⁹

Modlitba je široko rozvinutý náboženský fenomén s viacerými funkciami. Aspoň stručne vymenujeme tie najdôležitejšie. Modlitba slúži: a) na rozvoj vzťahu s Bohom, b) na uzdravenie duše, c) na vytváranie jednoty spoločenstva, d) na oporu voči pokušeniam atď. V ďalšej časti si všimneme význam modlitby pri odovzdávaní viery v rodine podopretý vybranými citátmi z dokumentov Magistéria.

2.1. MODLITBA V RODINE V UČENÍ MAGISTÉRIA

Druhý vatikánsky koncil (1962 – 1965) vysoko vyzdvihol účasť laikov na poslaní Cirkvi. V dogmatickej konštitúcii *Lumen gentium* venoval zvýšenú pozornosť výkladu učenia o kresťanskej rodine. Koncil učí, že manželské spolužitie, ako aj výchova detí v kresťanskej rodine sú vzájomnou pomocou na ceste ku svätosti a realizáciou krstného (všeobecného) kňazstva manželov. Konštitúcia nazýva rodinu starobylým názvom *ecclesia domestica* (domáca cirkev).¹⁰ Z tohto koncilového učenia pre prax vyplýva, že členovia kresťanskej rodiny si predovšetkým majú poslúžiť pri odovzdávaní viery sami sebe. To znamená, že manželia sú osobitne povolani, aby si boli navzájom svedkami viery a Kristovej lásky.¹¹ Konštitúcia ďalej povzbudzuje predovšetkým rodičov, aby boli pre svoje deti slovom i príkladom prvými hlásateľmi viery a aby napomáhali povolanie vlastné pre každé z nich, a s osobitnou starostlivosťou duchovné povolanie.¹² Zo všeobecného kňazstva pokrstených vyplýva aj potreba modlitby za veriacich domácej cirkvi.

Zásadným dokumentom, ktorý sa vyjadruje k rodine, je apoštolská exhortácia Jána Pavla II. *Familiaris consortio*. Na adresu náboženskej výchovy a pra-

⁷ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu – modlitba*. Olomouc : Refugium, 1999, s. 49.

⁸ Porov. WOJTCOWICZ, K.: *O kázni a dáždňikoch*. Lúč : Bratislava, 1992, s. 124.

⁹ Porov. ЗАТВОРНИК, Ф.: *Спасение в семейной жизни*. Санкт-Петербург : ШПИЛЬ, 2002, s. 61.

¹⁰ Porov. *Lumen gentium*, 11.

¹¹ Porov. *Lumen gentium*, 35.

¹² Porov. *Lumen gentium*, 11.

xe v rodine pápež píše: „Vlastnou úlohou kresťanských rodičov na základe ich hodnosti a kňazského poslania, ktoré majú všetci pokrstení, je učiť deti modliť sa a postupne ich viesť k poznávaniu Božieho tajomstva a k osobnému rozhovoru s Bohom: »Najmä v kresťanskej rodine, obdarenej milosťou a poslaním sviatostného manželstva, deti sa majú už od útleho veku učiť byť vnímavými voči Bohu, ctíť si ho a milovať aj blížneho.« Prvoradou a nevyhnutnou zložkou výchovy k modlitbe je konkrétny príklad a živé svedectvo rodičov. Taký otec a taká matka, čo sa modlia spolu s deťmi, čím prejavujú svoje kráľovské kňazstvo, zostupujú do hĺbky srdc detí, kde zanechávajú stopy, ktoré nedokážu zmazať ani budúce životné udalosti.“¹³

V podobnom duchu sa vyjadruje aj *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, dokument viac doktrinálneho ako pastoračného charakteru: „Kresťanská rodina je miesto, kde deti dostávajú prvé ohlasovanie viery. Preto sa rodina právom volá »domáca cirkev«, spoločenstvo milosti a modlitby, škola ľudských čností a kresťanskej lásky.“ (KKC, 1666)

„V rodine sa veľmi jasne uplatňuje aj krstné kňazstvo otca, matky, detí a všetkých členov rodiny »prijímaním sviatostí, modlitbou a vzdávaním vďaky, svedectvom svätého života, sebazapieraním a činorodou láskou«. Rodina je tak prvou školou kresťanského života a »školou plnšej ľudskosti«. Tu sa človek učí trpezlivosti a radosti z práce, bratskej láske, veľkodušnému a opätovnému odpúšťaniu a najmä uctievaniu Boha modlitbou a obetou svojho života.“ (KKC, 1657)

Medzi mimoriadne iniciatívy Božieho služobníka Jána Pavla II. treba zaradiť aj jeho *List rodinám*, napísaný pri príležitosti Medzinárodného roku rodiny. List je okrem analýzy stavu rodiny vrúcny výzvy volaním po jej duchovnom obnovení (skrže modlitbu a sviatosť) smerom ku Kristovi. Pápež píše: „Modlitba spôsobuje, že Syn Boží prebýva medzi nami: »Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi.« (Mt 18,20) Tento list rodinám chce byť predovšetkým prosbou ku Kristovi, aby zostával v každej ľudskej rodine; výzvou pre neho, aby prostredníctvom malej rodiny rodičov a detí prebýval vo veľkej rodine národov, aby sme všetci spolu s ním mohli skutočne povedať »Otče náš!«. Treba, aby sa modlitba stala prevládajúcim prvkom Roka rodiny v Cirkvi: modlitba rodiny, modlitba za rodinu, modlitba s rodinou. Je príznačné, že práve v modlitbe a prostredníctvom modlitby človek najjednoduchším a súčasne najhlbším spôsobom objavuje svoju vlastnú typickú podriadenosť: ľudské »ja« v modlitbe ľahšie vníma svoju zvláštnu osobitosť.“¹⁴

Impulz na oživenie podpory odovzdávania viery v rodinách dalo aj Piate svetové stretnutie rodín vo Valencii.¹⁵ Svätý Otec Benedikt XVI. v záverečnej kázni okrem iného povedal: „Počas rokov tento Boží dar, ktorý rodičia pomohli svojim maličkým spoznať, musí byť pestovaný s múdrosťou a nehou, aby v nich rástla schopnosť rozlišovať. Neustálym svedectvom manželskej lásky rodičov, prežívaným a pretkaným vierou, s citlivou podporou kresťanského spo-

¹³ JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, 60.

¹⁴ JÁN PAVOL II.: *List rodinám*. Trnava : SSV, 1994, 4.

¹⁵ Stretnutie sa konalo od 4. – 7. júla 2006 pod mottom „Odovzdávanie viery v rodine“. Jeho súčasťou bol aj Medzinárodný teologický a pastoračný kongres. Katechézy k téme, ktoré pripravila Pápežská rada pre rodinu, ostávajú vhodným materiálom na posilu viery v rodinách.

ločenstva sa deťom uľahčí osobný prístup k samému daru viery, aby prostredníctvom neho objavili hlboký zmysel vlastnej existencie a tak sa cítili prijatí. Kresťanská rodina odovzdáva vieru, keď rodičia učia svoje deti modliť sa a modlia sa spolu s nimi (porov. *Familiaris consortio*, 60); keď ich privádzajú ku sviatostiam a uvádzajú do života Cirkvi; keď sa všetci zhromažďujú pri čítaní Biblie a tak osvetľujú rodinný život svetlom viery a chvália Boha ako Otca.¹⁶

Ako vidno z tohto prehľadu, modlitba v rodine má pri odovzdávaní viery v rodine svoje nezastupiteľné miesto a zhodne ju odporúčajú všetky citované dokumenty Magistéria. Implementovať túto rozhodujúcu zásadu v praktickej pastorácii rodín ostáva pre Cirkev na Slovensku aktuálnou výzvou.

2.2. NAPÄTIE MEDZI DIGITÁLNYM A SPIRITUÁLNYM

Život súčasnej mladej generácie hlásiacej sa k viere prebieha v atmosfére prelínania sa dvoch hlavných (proti)pólov. Prvý pól môžeme označiť ako digitálny, resp. technický, druhý ako spirituálny, resp. náboženský. Obidva naznačené póly sú autonómne, vzájomne vedľa seba koexistujú a v zameraní na človeka majú slúžiť jeho integrálnemu rozvoju. Určité permanentné napätie v jednotlivcovi vyvoláva obdobie osobného vnútorného zápasu pri dozrievaní pre správne životné rozhodnutia. Je zaiste dôležité urobiť toto poznanie vlastnej životnej cesty pred Bohom, to znamená vo viere a v modlitbe. Vykonávanie náboženských praktík samo osebe tu nie je cieľom, ale prostriedkom na spoznanie svojho miesta a poslania v živote. V mnohých prípadoch, žiaľ, ľahostajnosť voči viere a jej primeranému rozvoju je evidentná, až zarážajúca. Prečo? Zatiaľ čo vstup do digitálneho sveta (digitálna televízia, internet, telefón atď.) si nevyžaduje okrem technickej zručnosti veľkú duševnú aktivitu, spirituálny svet sa bez namáhavého sústredenia nezaobíde. Ďalšou charakteristikou digitálneho sveta je popri jeho pestrosti to, že je plytký. Ponúka síce zaujímavé a inováatívne možnosti realizovať sa, súčasne však konzumentovi majstrovským spôsobom natíska svoj projekt naplneného života a navyše ho oberá o takmer celý voľný čas. Často nepodstatnými informáciami nasýtený konzument už „unavil“ svoje srdce a necíti potrebu pozdvihnúť ho k Bohu.

Naproti tomu spirituálny svet (osobná modlitba, liturgia Cirkvi, lektúra Písma atď.) si od človeka vyžaduje, aby sa odtrhol od vonkajších vnemov a svoje vnútro otvoril pre dialóg s Bohom, ktorý prebýva v tichu. Toto stíšenie a načúvanie má prenikať nielen modlitbu, ale podľa R. Guardiniho aj každodenný život človeka.¹⁷ Na to, aby človek „počul“ Boha, je potrebný nielen vyhradený čas, ale aj ochota srdca, a najmä viera. Takýto autentický, so životom korelatívny vzťah s Bohom je aj u dospelých veriacich pomerne zriedkavý. Preto sa náboženské praktiky zdajú najmä mladej populácii často málo významné a nepríťažlivé, lebo nie sú konané v súvislosti s vplyvom na kvalitu ich života. Úsilie o premostenie obidvoch pólů, čiže vymedzenie im prislúchajúceho miesta v praktickom každodennom živote jednotlivcov i rodín, stojí zatiaľ ako otvorená úloha každodennej rodinnej pastorácie.

¹⁶ Z homílie Benedikta XVI. na záverečnej svätej omši vo Valencii 9. júla 2006.

In: <http://www.radiovaticana.org/SLO/Articolo.asp?c=86521>

¹⁷ Porov. GUARDINI, R.: *O živém Bohu*. Praha : Nakladatelství Vyšehrad, 2002, s. 61.

3. VÝCHODISKÁ PRE PASTORÁCIU

Základným dokumentom určujúcim priority a priebeh pastoračnej činnosti Katolíckej cirkvi je *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. Medzi absolútne priority pastorácie patrí podľa tohto dokumentu rodina. Na to, aby pod vplyvom účinnej pastorácie rástol počet stabilných rodín na Slovensku, je potrebné nanovo predstaviť zdroje života kresťanskej rodiny, ktoré sa odzrkadľujú v jej vnútri i navonok. Aj dnes platí, že všetky šťastné rodiny sa na seba podobajú a všetky nešťastné rodiny sú nešťastné svojim spôsobom.

3.1. OBNOVA MODLITBY AKO PROSTRIEDKU BUDOVANIA VZŤAHOV

Pri čítaní evanjelií môžeme vidieť, že pre Ježiša bol najdôležitejší vzťah s Otcom. Tento vzťah Ježiš živil predovšetkým modlitbou. Boh očakáva, že človek, ktorý uveril, bude rozvíjať hlboký a intímny vzťah so svojim Bohom. Je to analogické, ako keď sa dvaja mladí ľudia zamilujú a túžia byť spolu, rozprávať sa a spoznávať sa čo najhlbšie. Podľa Tomáša Špidlíka proces spoznávania Boha má tri stupne:

1. Dôvera. Bohu treba venovať dôveru, v istom zmysle „slepú“ a riskantnú.
2. Poznávanie. Podobne ako človek, aj Boh, ak mu preukážeme dôveru, sa začne prejavovať, začne sám o sebe rozprávať a my ho začneme chápať.
3. Prehĺbenie vzťahu. Po určitom čase budeme môcť povedať, že sme schopní ho chápať veľmi dobre. Takéto vzájomné pochopenie rastie napríklad v rodine, kde existuje vzájomná dôvera, láska a každodenný styk. Osoby si rozumejú, pretože sa milujú.¹⁸

Kresťanská modlitba je prostriedkom na budovanie vzťahov. Ide o dva základné vzťahy: vzťah k Bohu a vzťah k blížnemu. Obidva vzťahy sú dôležité a navzájom sa prelínajú. Vzťah k Bohu si deti vytvárajú prostredníctvom príkladu rodičov. Ako sme už zdôraznili, modlitba rodičov je nezmazateľným svedectvom pre život detí. Vidieť otca kľačať je viac ako mnohé kázne. Často si generácie už navzájom nerozumejú, pretože sú od seba vzdialené rýchlo sa meniacim kultúrnym kontextom, ale v modlitbe môžu nájsť spoločnú reč. Práve spoločná modlitba je to „lepidlo“, ktorým sa upevňujú rodinné zväzky. Modlitba vedie k láske. Neporozumenie v rodine je obvykle dôsledkom úbytku lásky. V modlitbe sa učíme poznávať, že všeobecný pojem lásky sa konkretizuje, stáva sa osobou – Láskou. Tak ako rodičovská láska je základom dobrej výchovy, prežívanie Božej lásky v rodine je základom pre dobrý vzťah s Bohom.

Častým javom v kresťanských rodinách je pri náboženských úkonoch takmer nulová aktivita otca. Táto skutočnosť vplýva disharmonicky na váhu rodičovského príkladu. „Ak sa s deťmi modlí iba mama a otec nikdy, alebo takmer nikdy, ako to môže na deti vplývať? Alebo si predstavme, že otec vyslovne ignoruje modlitbu, alebo má vo vzťahu k modlitbe nevhodné poznámky. U detí sa potom môže vytvoriť postoj, že modlitba nie je až taká potrebná a dôležitá, lebo náš ocko ju nepotrebuje.“¹⁹

¹⁸ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Znáš Boha Otce?* Velehrad; Roma : Refugium, 1998, s. 19.

¹⁹ PETRÍK, L.: Jednota vo výchove a výchova k úcte k autoritám. In: *Slovo : Časopis gréckokatolíckej cirkvi*, roč. 35, 2003, č. 6, s. 26.

3.2. PRIMÁT MODLITBY PRED AKTIVIZMOM

V súlade s aktuálnym *Pastoračným plánom Katolíckej cirkvi 2007 – 2013* je diecézny biskup zodpovedný za pastoračné iniciatívy pre najohrozenejšie skupiny (rodinu, mládež, núdznych).²⁰ S istou dávkou uspokojenia evidujeme vo všetkých diecézach (eparchiách) Slovenska počet i pestrosť pastoračných iniciatív. (a) Podujatia vedeckého rázu (konferencie, odborné semináre, školenia) majú za cieľ analyzovať obsah dokumentu s osobitným akcentom na jeho aplikáciu v podmienkach každej diecézy. (b) Liturgické slávnosti (púte, farské odpustové slávnosti a iné) sú príležitosťou na masové stretnutia veriacich, na ktorých je cennou skúsenosťou najmä sila spoločenstva. (c) V ostatnom čase sa objavujú aj podujatia spoločenského významu na ochranu základných ľudských hodnôt (Deň počateho dieťaťa, Family day). Chceme zdôrazniť, že celá pastoračná aktivita musí vychádzať z modlitby a byť sprevádzaná modlitbou. Počujme k tomu slová Božieho služobníka Jána Pavla II.: „Ak sa nerešpektuje primát duchovného života a svätosti, nemožno sa diviť, že pastoračné plány zlyhávajú a zanechávajú v srdci pokorujúci pocit sklamaní.“²¹

Ako príklad uvádzame, že vladyka Milan Chatur, košický eparcha, inicioval v Košickej eparchii duchovnú obnovu k 1 150. výročiu príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. V zmysle dekrétu o obnove z 9. apríla 2009 je táto príprava rozdelená na tri roky. Prvý rok je zameraný na deti, druhý rok na obnovu snúbencov, tretí rok na obnovu manželov a posledný štvrtý rok na život kresťanskej rodiny. Na začiatku obnovy bola do každého verejného bohoslužobného priestoru inštalovaná kópia milostivej ikony presv. Bohorodičky z Klokočova s tematickou modlitbou.²² Podľa úmyslu vladyku Milana Chatura treba obnovu robiť v atmosfére modlitby a privádzať celé rodiny k modlitbe pred ikonou. Len tak môžu ostatné pastoračné aktivity na farskej úrovni, tematické vedecké konferencie či úsilie o stabilný právny status rodiny priniesť zrelé ovocie. Iniciatíva predpokladá osobnú zaangažovanosť a príklad kňazských rodín, pôsobiacich v gréckokatolíckych farnostiach. Hodnotiť ovocie tejto iniciatívy je zatiaľ priskoro.

MODLITBA ZA RODINY KU PRESVÄTEJ BOHORODIČKE V KLOKOČOVE

Presvätá Bohorodička, ty si pred stáročiami uchránila náš ľud v ťažkých časoch od smrti a zničenia. Tvoj plač a tvoje slzy na ikone v chráme vystrašili nepriateľa a zahnali ho na útek.

Zhliadni na slzy rodičov a počuj plač detí, ktoré sa nachádzajú v nebezpečí zničenia rodinného života, a ďaleko od nich zažeň nepriateľa každej lásky a pokoja.

Uchráň naše rodiny pred rozpadom a prihováraj sa za tých, čo sú v zovretí duchovnej smrti, ktorá začína sebecktom a hriechom.

Ty si naša matka a ochrankyňa v ťažkých časoch, ktoré trvajú stále na tejto zemi, a rozličným spôsobom ohrozujú šťastný život rodín i budúcnosť ľudstva.

²⁰ Porov. *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, 68.

²¹ JÁN PAVOL II.: *Novo millennio ineunte*, 39.

²² Porov. rozhovor s vladykom Milanom Chaturom a Michalom Hospodárom v Rádiu Lumen 21. 4. 2009 (relácia Lumenfórum).

Prosíme ťa úprimne, ako matku, ktorá miluje svoje deti. Nedovoľ, aby ten, ktorému si ty pošliapala hlavu svojou vernosťou Bohu a čistotou srdca, šliapal po dôstojnosti rodiny, v ktorej vernosť manželov a čistota ich lásky je základom radosti a šťastia ich spoločného života.

Zažeň od nás navždy myšlienky a spôsoby, ktoré nie sú v zhode s Božím zákonom ani naším svedomím a ohrozujú životy nenarodených, rovnako ako životy a pokoj mladých i starých.

My všetci ti zasväcujeme naše rodiny a navždy chceme ostať tvojimi deťmi, ktoré sa nepustia tvojej pomocnej ruky, ani príkladu tvojho čistého, pokorného a Bohu oddaného života. Vypros pevnosť ruky a potrebnú silu všetkým rodičom, aby slovom i príkladom podržali svoje padajúce deti – nech nezahynú v úskaliach, ktoré im okolnosti života vložia do cesty.

Matka naša, neopúšťaj nás tak, ako si pred stáročiami neopustila tých, ktorí sa v Božom chráme k tebe utiekali. Prosíme, pomáhaj nám k životu viery a obety pre dobro a šťastie vlastnej rodiny. Raz nás všetkých uveď do večnej rodiny neba, kde ti budeme ďakovať a Boha v Trojici Svätej jediného chváliť na veky vekov. Amen.

3.3. KRESŤANSKÝ ŠTÝL ŽIVOTA

Na koniec ostáva položiť si fundamentálnu otázku. Ako sa prejavuje kresťanský štýl života rodiny v dnešnom sekularizovanom svete? V niekoľkých bodoch sa pokúsime sformulovať odpoveď, ktorá môže poslúžiť ako istý model pre život rodiny.

Kaplnka. Na prvom mieste uprostred kresťanskej rodiny má byť vyčlenené vhodné miesto na osobnú i spoločnú modlitbu. Aj keď sme ho nazvali kaplnka, nie je to kaplnka v pravom zmysle slova, ale primerane zariadená časť bytu, kde sa členovia rodiny stretávajú, aby v modlitbe chválili Boha a hľadali odpovede na problémy vlastnej rodiny. Podľa charakteru jednotlivkej rodiny je rodinná modlitba v praxi rozvrstvená na osobnú modlitbu, modlitbu manželov a celej rodiny.

Krb. Druhým dôležitým miestom v kresťanskej rodine je patričné miesto pre budovanie vzťahov v rodine. Nazvali sme ho (rodinným) krbom. Nepochybne, prítomnosť všetkých členov v rodine v pokojnej harmonickej atmosfére je vzácnou chvíľou a vzájomným obdarovaním. Žiaľ, v dnešnej dobe ide skôr o výnimku ako o pravidlo. Preto je dôležité programovane takéto chvíle utvárať a vyčleniť pre ne nielen priestor, ale aj čas.

Kresťanské symboly. Už pri vstupe do domu by malo byť zrejmé, že v ňom bývajú uvedomelí kresťania, ktorí svoju vieru neskrývajú. Pri zariadení bytu treba pamätať na vonkajšie symboly kresťanstva, ako sú kríž, ikona, soška a pod. Predovšetkým je vhodné používať jednotlivé symboly pri prežívaní sviatkov cirkevného roku.²³ Rôzne amulety, sošky a iné kultové predmety používané v nekresťanských náboženstvách do domu nepatria.

²³ Napríklad v príprave detí na prvé sväté prijímanie v jednej mestskej farnosti v Košiciach sa do rodín detí ponúkol na týždeň putovný modlitbový balíček, obsahujúci malé ikony Krista a Bohorodičky, sviečku a ruženec. Pri vrátení balíčka viaceré deti dosvedčili, že vďaka nemu sa v rodine spolu modlili po prvýkrát.

Knižnica. V obklopení ponukou bulvárnej kultúry a médiami je takmer nevyhnutné chrániť čistotu viery systematickým náboženským vzdelávaním. Na vzdelávanie vo svojej viere je potrebné v rodine budovať knižnicu, zodpovedajúcu súčasným potrebám (knihy, CD a DVD nosiče). Niektorí rodičia sa v záujme venovať voľný čas aktívnou službou svojim neplnoletým deťom vzdali prítomnosti televízie vo svojich rodinách. Rozprávku na dobrú noc s krížikom na čelo im dáva matka, nie virtuálny hrdina z médií.

ZÁVER

Dejiny nás presviedčajú, že spoločnosť bez náboženstva vedie svet do krízy. Je to kríza identity človeka, prejavujúca sa v zdeformovanej spiritualite, absencii základných hodnôt, voľnej kultúre i ekonomike. Sledovaný sociologický výskum zdokumentoval oslabovanie vplyvu náboženstva na súčasnú rodinu. Navyše, Władysław Piwowarski poukazuje na skutočnosť, že v pluralistickej spoločnosti nie je náboženská funkcia rodiny univerzálnym fenoménom. Samotná religiozita detí je podľa neho závislá od rodičov. Tiež upozorňuje, že v pluralistickej spoločnosti je na udržanie religiozity u mládeže a dospelých potrebná neustála podpora najmä zo strany kňazov a ďalších veriacich.²⁴

Pre kresťanských rodičov je najväčšou hodnotou úloha odovzdať svojim deťom vieru a viesť ich k životu podľa viery. Rodičia majú na náboženskú výchovu právo, ktoré im nemôže zobrať nik, ani štát, ani nijaká ideológia.²⁵ Vychádzajúc z analýzy religiozity katolíkov na Slovensku, pri vyučovaní pastorálnej teológie na teologických fakultách je potrebné premyslieť modalitu novej pastorácie. Intelektuálnu prípravu je nutné doplniť formovaním bohoslovcov k pastorácii vzťahov. To znamená vedieť sa priblížiť bližšie k rodinám, vstúpiť s nimi do kontaktu aj mimo liturgie, zdieľať s nimi radosti i útrapy každodenného života. Osobné kontakty kňaza treba využívať na praktické povzbudenie rodín k modlitbe a odovzdávaniu viery. Z praktizovania pravidelnej modlitby v rodinách hlásiacich sa ku Katolíckej cirkvi na Slovensku svitá nádej, že katechéza zavŕšená sviatosťou pastoráciou prinesie svoje ovocie v podobe generácie čestných ľudí a zreých kresťanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BENEDIKT XVI.: Homília na záverečnej svätej omši vo Valencii 9. júla 2006. *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I : Konštitúcie*. Trnava : SSV, 1993.
Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II : Dekréty a deklarácie. Trnava : SSV, 1993.

²⁴ Porov. MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 163.

²⁵ Chartu práv rodiny vypracovala Svätá stolica a 22. októbra 1983 ju ponúkla všetkým zainteresovaným ako model a východisko pre zákonodarstvo a rodinnú politiku. Charta obsahuje úvod a dvanásť krátkych článkov. V článku 5, bod a sa píše: „Rodičia majú právo vychovávať deti v súlade so svojím morálnym a náboženským presvedčením a s tými kultúrnymi tradíciami rodiny, ktoré budú napomáhať dobro a dôstojnosť dieťaťa. Spoločnosť im musí poskytovať primeranú pomoc a podporu, aká je nevyhnutná na náležité splnenie ich výchovateľskej úlohy.“ <http://dokumenty.christ-net.sk/dkc/dkc.php?uvod=fc>

- GUARDINI, R.: *O živém Bohu*. Praha : Nakladatelství Vyšehrad, 2002.
ISBN 80-7141-321-6
- JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993. ISBN 80-7162-052-1
- JÁN PAVOL II.: *List rodinám*. Trnava : SSV, 1994.
- JÁN PAVOL II.: *Novo milenio ineunte : Apoštolský list zo 6. januára 2001*. Trnava : SSV, 2001. ISBN 80-7162-345-8
- Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : SSV, 1999. ISBN 80-7162-259-1
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. Trnava : SSV, 2007. ISBN 978-80-7162-695-4
- MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008. ISBN 978-80-7141-628-9
- MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: *Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska*. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 163-224.
- PETRÍK, L.: *Jednota vo výchove a výchova k úcte k autoritám*. In: *Slovo : Časopis gréckokatolíckej cirkvi*, roč. 35, 2003, č. 6. ISSN 1335-7492
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu – modlitba*. Olomouc : Refugium, 1999.
- ŠPIDLÍK, T.: *Znáš Boha Otce? Velehrad*; Roma : Refugium, 1998.
ISBN 80-86045-26-9
- WOJTOWICZ, K.: *O kázni a dáždňoch*. Bratislava : Lúč, 1992.
ISBN 80-7114-067-8
- ЗАТВОРНИК, Ф.: *Спасение в семейной жизни*. Санкт-Петербург : ШПИЛЬ, 2002. ISBN 5-900453-20-0

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://dokumenty.christ-net.sk/dkc/dkc.php?uvod=fc>
<http://www.radiovaticana.org/SLO/Articolo.asp?c=86521>

ThDr. MICHAL HOSPODÁR, PhD.
Katedra systematickej teológie
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
e-mail: o.michal.hospodar@mail.t-com.sk

„Nové nebo“ a „nová zem“ Niekoľko poznámok ku problematike nekresťanskej mimocirkevnej religiozity

MICHAELA MORAVČÍKOVÁ

MORAVČÍKOVÁ, M.: "New Heaven" and "New Earth" : A Few Remarks about the Issue of the Non-Christian Out-Of-Church Religiosity. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 113 - 121.

Since the fall of communism in 1989 and opening up to the outside world, we have reflected a great interest in new religiosity, or better to say, in alternative spirituality not only among the youth. Slovakia, like other post-communist countries, contrary to the traditional democracies, where the pluriformity of the spiritual scene was developing slowly, has not been prepared sufficiently for the sophisticated marketing methods especially for the economical profit-oriented subjects making use of existential demands and spiritual needs of the people. Particular alternative treatment methods, often overlapping the field of religiosity, have not only gradually become an alternative to the classical medicine, but also gained the status of trendiness among the broad layers of society. It is the task of the pastoral theology to grasp the issue of the alternative spirituality and new and non-traditional religious movements, and, in appropriate way, to enlighten all interested subjects within the frame of pre-gradual or post-gradual courses and offer them a manual for handling various situations related to the brought up issue.

Keywords: religiosity, alternative spirituality, new religious movements, sectarian activities, alternative therapy, alternative educational methods, pastoral theology

Po páde komunizmu v roku 1989 a otvorení sa okolitému svetu reflektujeme nielen u mládeže veľký záujem o novú religiozitu resp. alternatívnu spiritualitu. Slovensko, podobne ako ostatné postkomunistické krajiny, nebolo na rozdiel od tradičných demokracií, v ktorých sa pluriformita duchovnej scény rozvíjala pomaly, dostatočne pripravené na prepracované marketingové postupy najmä na ekonomický profit orientovaných subjektov, využívajúcich existenciálne požiadavky a spirituálne potreby človeka. Jednotlivé alternatívne liečebné metódy, neraz presahujúce do oblasti religiozity, sa postupne stávali nielen alternatívou klasickej medicíny, ale nadobudli status trendovosti u širokej vrstvy obyvateľstva. Súčasťou života slovenskej spoločnosti sa stalo široké spektrum prejavov nekresťanskej mimocirkevnej religiozity, ale aj všeobecne alternatívnej spirituality ako takej. Uvedené fenomény ovplyvnili jednotlivcov, rodiny a spoločnosti, ich postoje a správanie, spoločenskú atmosféru z hľadiska postoja ku tradičným morálnym a kultúrnym hodnotám, ako aj pri postojoch k fenoménu náboženskej slobody alebo neutrality štátu. Aké sú príčiny mimoriadneho záujmu o nekresťanské náboženstvá? Akým spôsobom tieto sku-

točnosti reflektuje Cirkev a pred akými výzvami sa v tejto súvislosti ešte môže ocitnúť?

ALTERNATÍVNA A NEKREŠŤANSKÁ MIMOCIRKEVNÁ SPIRITUALITA VO SVETLE ZMIEN SPOLOČENSKÝCH PARADIGIEM

Riešiteľský kolektív *Analýzy religiozity katolíkov na Slovensku* si v oblasti nekresťanskej mimocirkevnej religiozity dal za cieľ predložiť deskriptívnu správu o tomto fenoméne na našom území, vychádzajúc z reprezentatívnych dát. V prvej časti nachádzame opis súčasného stavu riešenej problematiky, druhá časť prezentuje metodologické postupy k danej téme a nasledujú vybrané skúmané zložky nekresťanskej mimocirkevnej religiozity v čiastkových podkapitolách – postoje k horoskopom, vešteniu, mágii, čarodejníctvu, špiritizmu, poverám, východným filozofickým smerom a fenoménu UFO. Nasleduje analýza výsledkov medzi skúmanými javmi v porovnaní s demografickými znakmi a s inými premennými, ktoré súvisia s výskytom nekresťanskej mimocirkevnej religiozity, ako sú dimenzie katolíckej religiozity, prežívanie rodinného života, životná úroveň respondenta, trávenie voľného času. Nasleduje zhrnutie zistených informácií a možné spoločenské dôsledky rozširovania fenoménu nekresťanskej mimocirkevnej religiozity na Slovensku.¹

Analýza religiozity katolíkov na Slovensku poskytuje v oblasti problematiky alternatívnej – nekresťanskej mimocirkevnej spirituality cenné poznatky a podnety pre pastorálno-teologickú reflexiu a pre implikáciu určitých kľúčových tém do vyučovania pastorálnej teológie či už v pregraduálnom alebo postgraduálnom teologickom kurze.

V tomto príspevku sa budeme venovať nielen nekresťanskej mimocirkevnej religiozite, ale v širšom zmysle aj novým náboženským hnutiam a alternatívnej spiritualite, keďže ide o komplexnú problematiku, ktorá sa prelína so sledovanou nekresťanskou mimocirkevnou religiozitou, a pre teologické implikácie je potrebné uchopenie problematiky v celej jej komplexnosti a aj s väzbami na viaceré vedné disciplíny.

Oboznámenie sa s uvedenou problematikou je dôležité z viacerých dôvodov. Ide o pochopenie celého komplexu javov sprevádzajúcich zmenu spoločenskej paradigmy v smere od moderny² k postmoderne³. Moderna zachováva ordo – istý poriadok skutočnosti a reflektuje, že ľudský mozog je schopný ho rozpoznať, pretože sa prejavuje v prírodných zákonoch, verí v prirodzenosť.

¹ Porov. KRATOCHVÍLA, M.: Nekresťanská mimocirkevná religiozita. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, s. 225–301.

² Obdobie vedecko-technickej revolúcie v bežnom živote, prevaha abstraktného umenia, modernizmu v umení a filozofii.

³ Termín postmodernizmus použil ako prvý Charles Jenks vo svojej knihe *Jazyk postmodernej architektúry* z roku 1975, v ktorej sa zamýšľal nad existenciu štýlu, ktorý sa úmyselne snažil zmiešať rôzne epochy do jednej štruktúry. Toto vzájomné pôsobenie a premiešanie má odhaľovať zmysel pre iróniu, uvedomenia si seba samého, toho, že sme súčasťou dejín, času, že každá epocha má svoj štýl. Všetky ľudské myšlienky a výtvary sú časovo podmienené. Každá éra má svoju hodnotu a ani jedna nie je lepšia len preto, lebo je novšia. Postmodernizmus si ironicky uvedomuje seba v obmedzení ľudského rozumu a bytia v čase. O'DONNELL, Kevin: *Dejiny veľkých ideí*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 142.

Dynamika k postmoderne je charakteristická stratou streda, fragmentáciou, relativizmom, juxtaopozíciou, stratou istôt, intelektuálnou krízou⁴, hodnotovým vákuom, čo prirodzene vyvoláva duchovný smäd, túžbu po mystických zážitkoch, hľadanie hodnôt a zmyslu života.

Moderné „religio“, tmel sekulárnej spoločnosti, ktorým sa postupne stali médiá a virtuálne siete, nezriedka nahrádza poznanie výkladom, akceptuje množstvo neraz protichodných „práv“ vedľa seba. Hľadanie pravdy nahrádzajú médiá diskurzom, trvaním dialógu. Absentujú spoločné kritériá, na ktoré by sa dalo odvolávať pri posudzovaní myšlienok, názorov, návrhov a životných štýlov. Súťaž politických ideí sa postupne zužuje iba na súťaž rôznych náhľadov na ekonomiku štátov resp. nadnárodných zoskupení. Postmoderné kultúrne prejavy sa zameriavajú na pominuteľnosť, okamih, zážitok, dojem. Ideál nadsčasovej, všeobecne platnej pravdy absentuje, resp. je potlačený.

Uvedené charakteristiky dynamiky zmeny spoločenskej paradigmy sa takto vyvíjali v euroatlantickom priestore za železnou oponou relatívne dlho a plynuce. Predovšetkým od skončenia rekonštrukcie starého kontinentu po druhej svetovej vojne, a výrazne najmä od šesťdesiatych rokov 20. storočia. V krajinách poznačených komunistickou diktatúrou sa toto mieša s intelektuálnym dedičstvom štátneho ateizmu, s komunizmom a jeho prejavmi ako politického náboženstva (so súvisiacimi kultúrnymi, psychologickými, sociálnymi faktormi).

Podobne ako v iných krajinách, aj na našom území zohrávalo v dejinnom vývoji náboženstvo dôležitú úlohu. Napriek štyridsaťročnému obdobiu neslobody a napriek relatívne intenzívnemu sekularizačnému tlaku, ako aj ponukám novej a netradičnej religiozity, údaje z posledných dvoch sčítaní ľudu nám dovoľujú konštatovať, že náboženstvo je v našej krajine stále dôležité.

RELIGIÓZNO-DEMOGRAFICKÁ SITUÁCIA NA SLOVENSKU

Ostatné sčítanie obyvateľov, domov a bytov sa v Slovenskej republike uskutočnilo v máji 2001 na základe zákona č. 165/1998 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2001, prvý raz od vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Pri sčítaní boli metódou sebasčítania okrem iných demografických charakteristík zisťované aj údaje o náboženskom vyznaní obyvateľstva.⁵ Oproti predposlednému sčítaniu ľudu, ktoré sa konalo k 3. marcu 1991, možno vnímať najvýznamnejšie posuny v položkách charakterizujúcich celkovú populáciu, keď môžeme reflektovať rovnako nárast počtu obyvateľov hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti zo 72,8 % na 84,1 %, teda o 11,3 %; v absolútnych číslach ide o zvýšenie z počtu 3 840 949 na 4 521 549, čiže o 680 600 obyvateľov. Ak je teda z celkového počtu obyvateľov 5 379 445 okolo 4,5 miliónov veriacich, možno nielen konštatovať, že religiozita nestráca na význame, alebo že je vo vzťahu ku konkrétnej osobe i komunite konštantným konštitučným činiteľom, ale že jej význam dokonca narastá.

⁴ Spochybňovanie racionality.

⁵ Základné údaje možno nájsť v materiáli č. 600-0615/2001 Štatistického úradu Slovenskej republiky (Sekcia sociálnej štatistiky a Odbor štatistiky obyvateľstva) *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Základné údaje. Náboženské vyznanie obyvateľstva*, z novembra 2001 (kód: 090401). 240 s.

Na druhej strane, vzrástol aj počet tých, ktorí sa nehlásia k nijakej cirkvi či náboženskej spoločnosti, zaraďujú sa teda ako osoby bez vyznania. Ak ich v roku 1991 bolo 515 511, čo predstavovalo 9,8-percentný podiel trvalo bývajúcего obyvateľstva, po poslednom sčítaní ľudu je to už 697 308, čo predstavuje v súčasnosti 13-percentný podiel a v absolútnych číslach teda nárast o 181 797, t. j. o 3,3 %.

Postupne dochádza k dozrievaniu otázky religiozity a uvedomovania si náboženskosti, a to cez návrat ku koreňom, ktorý bol hatený alebo pretrhnutý v období pred rokom 1989. Vlastné rozhodovanie a začlenenie sa jednotlivcov do náboženskej komunity na základe životnej situácie a rozhodovania, hľadanie spirituálneho prostredia, ktoré sa môže meniť, až po definitívny rozchod s konkrétnou cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou v oblasti vnútorného vedomia príslušnosti deklarovanej v sčítaní.

Svoju úlohu nesporne zohrala aj verejná diskusia o novom modeli financovania cirkví, ako aj na ňu nadväzujúce kampane, ktoré predchádzali sčítanie a poukazovali na príspevok štátu určený registrovaným cirkvám. Preto nikoho nemôže prekvapiť, že tí, ktorí stratili živé vnútorné vedomie príslušnosti k cirkvi, sa nerozhodovali na základe „rodinných tradícií“, ale jednoducho zhodnotili skutočný stav, prípadne hroziace ekonomické dôsledky, a neprihlásili sa k nijakej cirkvi.

Ak v roku 1991 bola veľkou neznámou otázka, ako sa v nasledujúcom sčítaní rozdelí počet obyvateľov, u ktorých náboženská príslušnosť nebola zistená – vtedy ich bolo 917 835, dnes sme už múdrejší, pretože položka sa zmenšila o 757 238, teda obyvateľov s iným a nezisteným vierovyznaním zostalo 160 598.

„Zvýšil sa počet tých, ktorí sa hlásili k inej náboženskej spoločnosti alebo cirkvi. Ide o 6 294 obyvateľov v porovnaní s 3 625 z roku 1991. Tento nárast možno pripísať na vrub novo sa etablujúcich náboženských spoločenstiev v slovenskej spoločnosti, extrémne nevynímajúc, prípadne už dlhšie pôsobiacich, ale neregistrovaných – alebo registrovaných pod hlavičkou občianskych združení. Všetky registrované cirkvi a náboženské spoločnosti zaznamenali väčší či menší nárast.“⁶

Poznanie základných údajov zo sčítaní ľudu najmä v súvislosti s priestorovými aspektmi je dôležité pre základnú orientáciu každého duchovného, zvlášť pastoralistu.

Alternatívna spiritualita a nové náboženské hnutia na Slovensku

Okrem registrovaných cirkví existuje na Slovensku pestrá duchovná scéna neregistrovaných náboženských spoločností a difúzna hmlovina rôznych alternatívnych spiritualít. Ide o subjekty, ktoré reprezentujú staré náboženstvá, ako napríklad islam, alebo hnutia ktoré zo starých náboženských tradícií vychádzajú, ako napríklad budhizmus diamantovej cesty, svetovo rozšírené nové náboženské hnutia, ako napríklad sahadža-joga alebo osho. Nemožno zabudnúť na rôzne spoločenstvá vychádzajúce z ezoteriky, ako scientologická cirkev, UFO kultury a autochtónne spoločenstvá, ako pokračovatelia Natalie de Lemeny-Makedonovej.

⁶ MORAVČÍKOVÁ, Michaela, CIPÁR, Marián: *Religiozita na Slovensku II*. Bratislava, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, s. 8–11.

Orientácia v tejto problematike je omnoho zložitejšia a aj na výučbu omnoho náročnejšia ako jednoduché zorientovanie sa v rozmiestnení a počtoch veriacich jednotlivých registrovaných cirkví. Problematika je o to akútnejšia, že práve v skupinách, ktoré zaraďujeme medzi nové a netradičné náboženské hnutia alebo kvázináboženské či paranáboženské hnutia, častejšie dochádza k fenoménom, ktoré obyčajne vo všeobecnosti nazývame manipulácia v náboženskom prostredí resp. sektárske pôsobenie.

K najzávažnejším témam tu patria fašisticky a nacionalisticky orientované náboženské skupiny, árijské kultury, ezoterické nacistické zoskupenia, aristokratické paganizmy, antisemitská démonológia, rasistické cirkvi. Zvláštnu pozornosť treba venovať satanizmu, ktorý progreduje vo všetkých krajinách Európy.

Ucelený blok v rámci pastorálnej teológie by mal byť celkom iste venovaný základnému prehľadu o svetovej a slovenskej duchovnej scéne. Každý teológ, najmä duchovný, by mal mať prehľad o svetových náboženstvách a najväčších skupinách, ktoré z nich vzišli. Zvláštny zreteľ by sa mal venovať novým a netradičným náboženským hnutiam.⁷ Samostatnou kapitolou by mala byť problematika náboženského extrémizmu.

Je dôležité venovať pozornosť najmä odovzdávaniu takých informácií teológom, duchovným a katechetom, ktoré im umožnia spoľahlivo rozlišovať nebezpečenstvá súvisiace so sektárskym⁸ pôsobením. Mali by byť informovaní nielen o duchovnej scéne z hľadiska porovnávacej náboženskej vedy, histórie náboženstiev, religionistiky, ale aj z hľadiska psychológie a sociológie. Mali by

⁷ Napríklad nové náboženské hnutia v domorodých a pohanských tradíciách (kargo, druidizmus, santeria, candomblé, umbanda, kardecizmus, šamanizmus, wicca, neopaganizmus, ekopaganizmus), nové náboženské hnutia s koreňmi v indických náboženstvách (Svámi Nárájana, Rádhasvámi satsang, Rámakrišnova misia, Satjá sai Baba, Brahma Kumari, Ánanda Mária, Osho, ISKCON, Eckankar, Krišnamurti, sahadža-joga, Šambala), nové náboženské hnutia vychádzajúce z judaizmu (lubavičské hnutie, rekonštrukcionistický judaizmus, kabalizmus, Aleph, Havurot, Guš emunim, Mešihistim), nové náboženské hnutia vychádzajúce z kresťanstva (Nová cirkev, mormonizmus, chrišadelfiáni, Kresťanská veda, Jehovovi svedkovia, Novoapoštolská cirkev, Kristova cirkev, Kimbangua, Aladura, rastafarianizmus, Cirkev zjednotenia, Svätýňa ľudu, davidáni, Rodina medzinárodnej cirkvi Kristovej), islam a nové náboženské hnutia (Halveti-džerrahi, Naqšbaandija-haqqánija, Bahá'í, Šádhil-akbarí, súfijské hnutie, Národ islamu, Subud, Súfijský rád západu, Zjednotený nuvábijský národ Maurov), nové náboženské hnutia vychádzajúce zo zoroastrizmu (párska teozofia, Mazdaznan, Ilm-e Khshnoom), nové náboženské hnutia v náboženstvách východnej Ázie (Reiki, Cao Dai, Ómoto, Soka gakkai, Šinnyoen, bojové umenia, Feng-šuej, Mahikari, Združenie božského svetla, Óm šinrikjó, Falun-kung), západný ezoterizmus (rozenkruciáni, grál, slobodomurárstvo, neotemplárstvo, špiritizmus, teozofia, hermetizmus, antropozofia, astrológia, satanizmus, Rád chrámu slnka, Damanhur, Chrám vampíra, Celestínske proroctvo), moderná a postmoderná spiritualita (psychedelická spiritualita, transpersonálna psychológia, New Age, UFO-kultury, hnutia ľudského potenciálu, neurolingvistické programovanie, Nebeská brána).

⁸ Slovenská legislatíva nepozná termín sekta, za organizáciu so sektárskymi znakmi však možno pokladať takú, ktorá narúša integritu osobnosti, poškodzuje zdravie, ohrozuje život človeka, záujmy štátu, porušuje ľudské a občianske práva. Jej členovia sa vyznačujú fyzickou a ideovou uzavretosťou, utajovaním organizačnej štruktúry a náuky a konfliktnosťou.

poznať a vedieť rozpoznať techniky náboru do siekt⁹, charakteristické znaky nebezpečných spoločenstiev¹⁰ a možné riziká¹¹.

K základnému prehľadu by malo patriť aj povedomie o možnostiach pomoci v rámci špecializovaných pracovísk¹², jednotlivcov – lekárov, psychológov, odborníkov na nové náboženské hnutia, schopnosť odoslať na intervenciu u nich. Vlastnou úlohou Cirkvi je potom zorientovanie a duchovné sprevádzanie rodičov, partnera resp. príbuzných dieťaťa alebo dospelého, ktorý je v niektorej z nebezpečných resp. rizikových skupín, sprevádzanie toho, kto má pochybnosti o svojej skupine a rozhoduje sa ju opustiť, a najmä v procese odchodu zo sekty a pri začleňovaní sa do bežného života „vonku“. Ovládanie vlastnej vierouky a prehľad v cirkevných dokumentoch, ktoré sa vyjadrujú k alternatívnym formám religiozity, ako sú amulety, horoskopy, veštenie, chiromantia a pod., a schopnosť interpretovať ich aktuálne, jasne a zrozumiteľne s ohľadom na vek a vzdelanostnú úroveň veriacich je takisto vlastnou úlohou každého teológa, kňaza a katechéta.

ALTERNATÍVNE LIEČEBNÉ METÓDY S PRESAHMI DO NÁBOŽENSTIEV

Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev resp. s určitým svetonázorovým pozadím sú špecifickou oblasťou, ktorá si vyžaduje osobitnú pozornosť pastoralistov. Zdravie je pre každého človeka takou veľkou hodnotou, že pre jeho prinavrátanie resp. zlepšenie je schopný vykonať aj také aktivity,

⁹ Duchovné ponuky, náboženské ponuky, politické, sociálne, ekologické iniciatívy, ponuky zamerané na zlepšenie alebo udržanie zdravia, vzdelávacie ponuky, mediálne iniciatívy, sebazdokonaľujúce ponuky.

¹⁰ Bezvýhradná závislosť od vodcu, zákaz kritiky a pochybností o učení spoločenstva, trestanie za nepodrobovanie sa vodcovi skupiny, podrobná kontrola súkromného života členov, smerujúca k jeho strate, nútená zmena životosprávy, stravovania a sexuality, prerušenie kontaktov s ľuďmi mimo skupiny na základe zákazu atď.

¹¹ Zúžené možnosti uplatnenia v živote a povolani, strata vlastnej osobnosti a redukcia na „uniformnú osobnosť“, psychický úpadok na úroveň závislej osoby, strata schopnosti realistického úsudku a kritiky, pocity strachu, viny a hanby, stavy vyčerpanosti v dôsledku extrémnej životnej záťaže, nedostatočné sociálne zabezpečenie, strata schopnosti samostatne pracovať, strata väzieb a zodpovednosti voči rodine a priateľom, strata okruhu priateľov mimo skupiny, strata životne dôležitých finančných prostriedkov a majetku, závislosť od mimoriadnych náboženských zážitkov, vydierateľnosť na základe odhalenia intímnych osobných detailov, obmedzenie slobody rozhodovania a konania, psychické a psychosomatické poruchy (v myslení, koncentrácii, citovom živote, záťažovej schopnosti, v reči) atď. Dnes už existuje aj v slovenčine resp. v češtine pomerne dobrý výber literatúry o tejto problematike. Napríklad: BARRETT, D., V.: *Sekty, kulty, alternatívni náboženstvi*. Praha : Vyd. Ivo Železný, 1998; GREŠKOVÁ, Lucia (ed.): *Terorizmus v náboženskom kontexte*. Bratislava, 2003; LOJDA, Miroslav (ed.): *Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*. Bratislava, 2006; LOJDA, Miroslav (ed.): *Európa a nové náboženské hnutia*. Bratislava, 2003; LOJDA, Miroslav (ed.): *Európa a nové náboženské hnutia II*. Bratislava; LUŽNÝ, D.: *Nová náboženská hnutí*. Brno, 1997; MAČHÁČKOVÁ, Lucia, DOJČÁR, Martin: *Duchovná scéna II*. Bratislava, 2002; MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Nová religiozita*. Bratislava, 2002; MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *New Age*. Bratislava, 2005.

¹² Integra, Ekumenická spoločnosť pre štúdium siekt pri ERC, Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, vybraní preventisti PZ SR.

aké by za normálnych okolností neschvaľoval, resp. by ich hodnotil ako iracionálne alebo pochybné.

Niektoré skupiny (napr. Faith Church) pracujú s ideou úspešného a uzdraveného života. Ide najmä o charizmaticko-turičné spoločenstvá a kresťanské centrá (christliche Zentren). Pracujú na princípoch pozitívneho myslenia, vychádzajú z obnovy ľudského ducha ako východiska pre telesné uzdravenie. Prehnané sľuby zázračného uzdravenia často vedú ku strate vnímania reality a k veľkým frustráciám.

Iné sú založené na dualistickom pohľade na svet a určitej časti ľudských bytostí je podľa nich určený zánik, čo vedie k indiferentnému postoju k potrebe záchrany ľudského života a ochrany zdravia ľudí mimo skupiny.

Niektoré skupiny, presnejšie ich lídri majú tendenciu preberať všetky kompetencie (štátu, zdravotníctva, vzdelávacích inštitúcií) a vysvetľovať akékoľvek ochorenia buď vplyvom zlého ducha a potom majú tendenciu liečiť všetko exorcizmom, alebo zdôvodňujú ochorenia stratou viery či nedostatočnou vierou – čo pri verbalizácii môže opäť viesť ku frustrácii chorého, k psychickým problémom, suicidálnym sklonom, až k pokusom o samovraždu.

Zvláštnou oblasťou sú jednotlivé špecifické metódy alternatívnej medicíny, preto je dobré poznať aspoň ich základnú typológiu, históriu, idey, na ktorých sú založené.¹³ Dôležité je neodsudzovať alternatívne liečebné metódy ako celok. Mnohé „alternatívy“ v skutočnosti predstavujú napríklad návrat k jednoduchšej strave, nabádajú k dodržiavaniu striedania psychickej a fyzickej námahy, ku konzumovaniu organizmu prospešných látok v prírodnej podobe, k otužovaniu, ku zlepšeniu medziludských vzťahov a pod. Je potrebné poznať kritériá na ich rozpoznávanie, vedieť odlíšiť riziká, mať základné informácie o ideovom pozadí najznámejších, najmä východných a predovšetkým z ezoteriky vychádzajúcich alternatívnych liečebných metód a vedieť o zdrojoch, z ktorých možno čerpať ďalšie informácie.

Bolo by potrebné podrobnejšie spracovať najmä oblasť alternatívnej medicíny s presahmi do náboženstiev. Pastorálni teológovia by však mali byť informovaní najmä o rizikách súvisiacich s doktrínami tých nových a netradičných náboženských hnutí, ktoré absolútne odmietajú liečbu (klasickou či inou medicínou) mimo vlastnej skupiny, alebo odmietajú niektorú oblasť medicíny (napríklad scientológovia absolútne odmietajú psychiatriu a psychológiu a pod.).

ALTERNATÍVNE VZDELÁVANIE A RELIGIOZITA

Sme súčasníkmi relatívne krátkej, ale pesterj minulosti alternatívneho školského zariadenia – Rodovej školy v Hnilčíku, súkromného gymnázia založeného na pedagogike ruského učiteľa Michaila Petroviča Štetinina a spä-

¹³ Porov. *Alternativní medicína : Možnosti a rizika*. Praha : Grada, 1995; LOJDA, Miroslav (ed.): *Alternatívne liečebné metódy s presahmi do náboženstiev*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2006.

janého s ruským kultom Anastázie¹⁴. Sledujeme vývoj od vzniku a garantovania tohto alternatívneho školského zariadenia, ktoré obraňoval hlavný odborník v Slovenskej republike pre túto oblasť, cez značnú mieru kontroverzie, až po otvorené sťažnosti a žiadosti o jeho vyradenie zo siete škôl, až k jeho súčasnému rušeniu.

Reflektujeme sťažnosti rodičov detí, ktorí sú prekvapení nedostatočným napredovaním v písaní, čítaní a matematike napríklad vo Waldorfskej škole, spájanej s teozofiou Rudolfa Steinera. Pozorujeme vznik nových vzdelávacích zariadení nielen pre deti, ale aj pre dospelých, ktorých svetonázorové pozadie nie je vždy otvorene proklamované a zverejnené a frekventanti sa o ňom dozvedajú až neskôr, postupne a premyslene, takým spôsobom, aby si svetonázor implicitne osvojili, resp. sú indoktrinovaní. Možno predpokladať, že tento trend bude pokračovať. Rodičia volia alternatívne školy najmä preto, aby riešili nejaký výchovný problém, rozvíjali špecifické alebo všeobecné nadanie dieťaťa, v dobrej viere, že dieťaťu bude poskytnuté lepšie vzdelanie a výchova ako v bežnej škole. Takúto snahu rodičov treba oceniť, a to najmä vtedy, ak vyvinú úsilie, aby získali dostatok potrebných informácií a referencií o vybranom okruhu výchovno-vzdelávacích zariadení. Duchovní by mali mať aspoň základný prehľad o alternatívnych pedagogikách, o ich svetonázorovom pozadí. Mali by poznať základné kritériá pre rozlišovanie a mať základnú orientáciu o zdrojoch informácií, z ktorých môžu v prípade potreby čerpať.

ZÁVER

Problematika novej netradičnej religiozity a alternatívnej spirituality, resp. nekresťanskej mimocirkevnej religiozity je dôležitou témou pre pastorálnu teológiu a pre snahy o progres vo vyučovaní pastorálnej teológie na teologických fakultách.

Vyžaduje si relatívne veľké penzum vedomostí z oblasti filozofie, histórie náboženstiev, komparatívnej religionistiky, porovnávacej náboženskej vedy, prehľad v oblasti psychológie, sociológie, pedagogiky, medicíny, kulturológie. Kladie nároky na vyučujúcich pastoralistov a na kvalitu učebných materiálov. Uchopiť túto tému znamená nielen enormnú námahu, ale aj vystavenie sa riziku ostrakizácie a obviňovania z inkvizítorstva, sektobijstva, sektárskej mentality antisektárov a pod.

Potreba skvalitniť výučbu v tejto oblasti a evidencia aktuálnosti danej problematiky však značne prevyšuje načrtnuté riziká. Pri konkrétnej realizácii by bolo vhodné využiť dobré skúsenosti zo zahraničia, kde už v súvislosti s historickým a kultúrnym vývojom existujú skúsenosti s danou problematikou,

¹⁴ Podľa Megreho Anastázia je schopná bojovať s medveďom, živí sa iba orechami a bylinami a vtáky jej prinášajú požíveň. Pozná tiež všetky jazyky sveta a pravidelne sa kontaktuje s kozmitmi (hypotetickí predstavitelia inteligentnej formy mimozemskej existencie). Podľa Anastáziiných teórií obsiahnutých v knihách, na Sibíri rastú hríby, ktoré obsahujú pozitívnu energiu a jej prostredníctvom priťahujú kozmické koráby. Taktiež sibírske cédre majú vraj takúto podivuhodnú energiu. Z ich semienok jej stúpenci vyrábajú olej, ktorý potom konzumujú. Z dreva zase vyhotovujú prstene, ktoré musia celý čas nosiť na prste; umožňujú totiž v pravý čas rozpoznať každú poruchu organizmu. Cena jedného takého prsteňa je 30 - 40 dolárov. (<http://hn.hnonline.sk/c1-21603090-sekta-na-skole-anastazia-vie>)

skúsenosti odborníkov, ktorí ovládajú slovenské realie, aby bolo možné úspešne aplikovať dobré praktiky v našom prostredí.

Samozrejme, treba sa vyhnúť nebezpečenstvu preťažovania pastoralistov veľkým množstvom špecifických odborných informácií v tejto oblasti, ako aj nebezpečenstvu klásť na nich nároky, aké sú kladené na špecialistov v oblasti alternatívnej spirituality. Je potrebné vytvoriť krátky a obsažný kurz zameraný na prakticky využiteľné vedomosti a schopnosti. Nevyhnutné je vedieť rozlíšiť medzi základnými informáciami, základnou typológiou a základným okruhom ďalších informačných zdrojov¹⁵ a špecializovaných pracovísk, kam možno odporučiť tých, ktorí hľadajú informácie, ako aj tých, ktorí hľadajú špecifickú pomoc.

ThLic. MICHAELA MORAVČÍKOVÁ
Ústav pre vzťahy štátu a cirkví
Jakubovo nám. 12, 810 00 Bratislava 1
e-mail: moravcikova@gmail.com

---

¹⁵ Literatúra a jej zdroje, odborné a populárne časopisy, internetové stránky, špecializované pracoviská, a najmä konkrétni odborníci v okruhu pôsobenia pastoralistu.

Analýza religiozity katolíkov na Slovensku ako pomôcka pri príprave homílie

MARIAN ŠURÁB

ŠURÁB, M.: The Analysis of Catholic Religiosity in Slovakia as Aid in the Homily Preparation. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 123 – 130.

It is very important that preachers preparing their homilies have a general knowledge of cultural and religious environment in which their listeners are living. The sociological analyses can also be of help in this way. Subsequently, they can be compared with statements of sociologists, psychologists and theologians. The work points out some cultural tendencies that are implicitly present in sociological research, too. Today's man appreciates his freedom, possibility to have a right to choose and accept decisions. With regard to his desire for appropriate living standard we can call him "homo economicus". Religious tendencies prove themselves mainly as a process of secularization, attended by weakened relation with the ecclesial community and a small influence of religiosity on everyday life. Religious pluralism is one of the characteristic features nowadays.

Key words: preacher, environment, culture, religion, homily

Vo svojom mene a v mene všetkých slovenských kazateľov sa chcem poďakovať autorom sociologického výskumu za veľmi cennú prácu, ktorá sa stáva hodnotnou pomôckou pri príprave homílie.

Pokoncilová obnova homiletiky pomohla kazateľskej vede v tom, že sa začala viac zaujímať o také termíny, ako sú adresáti, farské spoločenstvo, liturgická situácia, spoločenská klíma. Poznanie konkrétnej spoločenskej situácie sa pre kazateľa stáva východiskovým bodom pri príprave homílie a zároveň aj cieľom homílie, ktorá má vstúpiť do konkrétnej situácie. Poznanie situácie sa realizuje aj poznávaním situácie konkrétnych ľudí, s ktorými kazateľ komunikuje.

Sociológia sa zaoberá vonkajším správaním človeka a rozličných skupín. Jej predmetom je človek ako spoločenský tvor a všetky globálne spoločenské procesy. Všíma si vzájomné vzťahy a analyzuje situáciu. V nej môžu byť prítomné tak pozitívne prejavy, ako aj konfliktné napätia. Úlohou sociológie je pravdivo zhodnotiť situáciu.¹

Kazateľ, ktorý chce na svojich poslucháčov pôsobiť, by sa mal vedieť zorientovať v zložitom kultúrnom a náboženskom prostredí, v ktorom žijú jeho poslucháči. Oni sami sú protagonistami a konzumentmi dnešných kultúrnych a civilizačných tendencií. Im prináša moderný svet radosti, ale aj úzkosti. V tomto stave prichádzajú do chrámov počúvať Božie slovo.

¹ Porov. GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha : Argo, 1999, s. 14.

1. KULTÚRNE TENDENCIE

Už koncilová pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* analyzuje situáciu človeka v dnešnom svete. Ľudstvo prežíva náhle a prenikavé zmeny, ktoré prinášajú veľké pozitíva, ale aj nemalé ťažkosti. Popri zmenách v celej spoločenskej štruktúre si ľudia upevňujú veľmi živý zmysel pre slobodu. Zároveň majú nemalé problémy správne rozpoznávať trvalé hodnoty, lebo práve zmena mentality a štruktúr vyvoláva spory o tradičných hodnotách, predovšetkým u mladých ľudí. Nové podmienky majú vplyv aj na náboženský život. Okrem toho, že pozitívne očisťujú náboženstvo od rozličných „nánosov“, zároveň spôsobujú, že mnoho ľudí prestáva praktizovať náboženstvo, alebo sú voči nemu ľahostajní. Vzniká akýsi nový humanizmus, ktorý sa prejavuje vo filozofii, v literatúre, v umení, v jednotlivých vedeckých oblastiach a v občianskom zákonodarstve. To mnohým spôsobuje zmätok.²

Dnešný človek si naozaj veľmi váži svoju slobodu, možnosť voľby a rozhodovania. Individualizmus a pluralizmus sú kritériá, podľa ktorých formuje svoj život. Angažuje sa v mnohých úlohách a sociálno-spoločenských vzťahoch. Žije v rodine ako otec, matka, starý otec, syn, dcéra alebo partner. V práci je robotník, vedúci, podnikateľ, šéf alebo kolega. Vo voľnom čase je dovolenkár, koničkar, futbalový fanúšik, pozerá televíziu, sedí pri počítači, nakupuje vo veľkých obchodných centrách³, venuje sa zvelaďovaniu svojho príbytku alebo má pestré množstvo iných záujmov. S väčšou alebo menšou intenzitou sa angažuje v spoločenskom, politickom, športovom alebo kultúrnom živote. Zaujíma sa o dianie vo svete a o všetky moderné problémy a otázky doby. Medzi ne patrí ekológia, vojny, jadrové zbrane, terorizmus, biotechnológia, dobývanie vesmíru.⁴

Dnešný človek je *homo economicus*. Žije v neľahkom ekonomickom a hospodárskom prostredí a namáha sa, aby dosiahol primeranú životnú úroveň, aby mal možnosť účasti na čo najväčšom množstve materiálnych dobier.⁵ Je súčasťou finančnej atmosféry, v ktorej je „všemohúcnosť Boha“ nahradená „všemohúcnosťou peňazí“. V nej platí zásada: „Kto má dost peňazí, je ako Boh: môže si všetko dovoliť.“ Kurt Koch z tohto aspektu vysvetľuje, prečo sa peňažné inštitúcie, banky prezentujú ako moderné chrámy. To vidieť vo veľkých halách, ktoré bývajú naplnené „liturgickým“ šepotom, ale aj pri pre pážkach, kde sa rozhovor medzi klientom a zamestnancom podobá na sved' v sved'ni katolíckych kostolov. Veľká moderná banka šíri akési religiózne fluidum, ktoré ľudia vnímajú a podľa toho sa aj správajú. Platí to aj o základnom monetárnom výraze „kredit“, ktorý je odvodený od latinského slova

² Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, 4–7.

³ Psychológovia nazývajú supermarketové novodobými „pútnickými miestami“. Záujem o ne vysvetľujú tým, že človek bol stále závislý od toho, aby mal. Mohlo by sa to vyjadriť parafrázovaním: „Ja som, pretože mám.“ Čím viac mám, tým viac žijem a tým je moje bytie znesiteľnejšie. Čím je toho viac, tým je moje JA trvalejšie. No zároveň človek nič nemá isté. Potrebuje druhých a stačí zlomok, a nie je. S tým pocitom sa žije omnoho ťažšie. Porov. SRCH, V.: *Mať alebo byť*. In: *Sme*, 11. 8. 2005, s. 12.

⁴ Porov. BIRKMANN, T. F.: *Paraktische Homiletik*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2000, s. 100–102.

⁵ Porov. BIRKMANN, T. F.: *Praktische Homiletik*, s. 103–104.

credere, ktoré je zložené z *cor* a *dare*. Presne preložené to znamená: dať, zveriť niekomu svoje srdce.⁶

Dnešný človek sa pohybuje na jednej strane medzi svojimi úlohami a aktivitou a na druhej strane medzi symbolmi, ktoré ponúka svet: texty, rituály, reklamy. Všetko s ambíciami vytvoriť nový životný štýl. „Životný štýl“ patrí medzi kultové pojmy dnešnej doby. Dnešní ľudia žijú v spoločnosti „zážitku“. Rozličné inštitúcie im vytvárajú rozličné typy zážitkov. Predovšetkým sú to médiá. Strhávajú ich na cestu po krajine, po zemeguli a prekračujú bariéry priestoru a času. Ľudia sú naočkovaní televíznou víziou sveta. Televízia im ponúka mnoho známych ľudí, ktorí sú „kňazmi“ informačného veku a vnucujú im spoločenské normy. Médiá svojim príjemcom umožňujú v estetickom, emocionálnom a kultúrnom rozmere žiť, zomierať a vstať z mŕtvych. Médiá síce nie sú schopné ľuďom nahovoriť, čo si majú myslieť, ale sú vynikajúce práve v nahováraní, o čom majú ľudia rozmyšľať.⁷ Informácie sú podávané tak, že prijímateľ nemá možnosť overiť si, či sú pravdivé. Smeruje to až do takej krajnosti, že to stiera rozdiel medzi realitou a fikciou. Prijímateľ je natoľko informačne preťažený, že nie je schopný selektovať, čo je pre neho užitočné a čo nepotrebné, čo je pravda, čo klamstvo alebo fikcia, prípadne manipulácia. Podobne ako médiá sa správa svet zábavy, športu, módy. Ponúka ľuďom silné zážitky, ktoré sa permanentne opakujú, a keď jedny končia, už ďalšie začínajú. Rockové koncerty či špičkové športové podujatia sú veľkými „náboženskými“ ceremoniami našich čias.

So silou zážitku je spojená sila „obrazu“. Dnešný človek nežije v prostredí, v ktorom by prijímal informácie len pomocou slov. Slová nahradili obrazy. Dnešné elektronické a printové médiá pracujú predovšetkým s obrazom. Vytvorili „obrazovú“ kultúru. Pomocou nej musí informácia chutiť ako *fast food*. Sila obrazu je natoľko agresívna, že dokázala predovšetkým u mladej generácie minimalizovať komunikačné a jazykové dispozície.⁸

2. NÁBOŽENSKÉ TENDENCIE

Dnešný človek žije v prostredí, v ktorom sa stále diskutuje o význame náboženstva, náboženských hodnôt, Cirkvi. Diskusie smerujú k odpovedi na otázku, či tieto hodnoty majú byť, a do akej miery, súčasťou verejného života, alebo majú mať len čisto privátny charakter.⁹ Podobne je to aj s poslaním Cirkvi v dnešnom svete a jej úlohou v spoločnosti a v štáte. Ľudia sú súčasťou sekularizačného procesu, keď náboženské inštitúcie, dogmy viery, náboženské hodnoty strácajú svoj vplyv na spoločnosť a jej fungovanie. Giddens hovorí o troch dimenziách sekularizácie:

1. pokles členstva a aktivity v cirkvách a v náboženských organizáciách;
2. pokles vplyvu cirkví na spoločenský a politický život, z čoho plynie aj oslabovanie cirkevného majetku;

⁶ Porov. KOCH, K.: *Konfrontace nebo dialog?* Praha : Nakladatelství Vyšehrad, 2000, s. 36–38.

⁷ Porov. ZASEPA, T.: *Média v čase globalizácie*. Bratislava : Lúč, 2002, s. 24–41.

⁸ Porov. MÜLLER, K.: *Homiletik : Ein Handbuch für kritische Zeiten*. Regensburg : Verlag Friedrich Pustet, 1994, s. 35–41.

⁹ Porov. BARTNIK, C. S.: *Walka o Kościół w Polsce*. Lublin : Wydawnictwo Polihymia, 1995, s. 219–221.

3. rozdiel medzi tým, čo ľudia veria, aké majú ideály, a vzťahom k cirkevným inštitúciám a liturgickým prejavom.¹⁰

Podľa Eliadeho dnešný človek stratil zmysel pre posvätno. Jeho životný priestor a čas, jeho telo a celá jeho skúsenosť sú desakralizované a profanizované. Je zbavený religiozity a jeho kozmos sa stal neprehľadným, nemým, mŕtvym, netlmočí mu nijaké posolstvo. Aj iné kultúry poznali nenáboženských ľudí, ale až v modernej západnej spoločnosti sa nenáboženský človek plne rozvinul. Človek sa tvorí tak, že desakralizuje seba a svet. Posvätno je pre neho prekážkou *par excellence* pre jeho slobodu. Človek je presvedčený, že sa nestane sám sebou, ak nebude úplne demystifikovaný. Slobodným sa stane len vtedy, keď zabije posledného boha. Náhradou za to je utváranie kamuflovanej mytológie a úpadkových rituálov. Pohybuje sa v magicko-náboženskej zmesi, ktorá padla až na úroveň karikatúry a je ťažko poznateľná.¹¹

Pápež Pavol VI. sa o sekularizačných trendoch vyjadruje aj pozitívne, aj negatívne. Hodnota sekularizácie spočíva v tom, že sa usiluje odhaliť vo stvorení, v každej veci a v celom vesmíre zákony, ktorými sa riadi svet s určitou vlastnou autonómiou, v presvedčení, že tieto zákony ustanovil Stvoriteľ. Nebezpečenstvo sekularizácie je v tom, že môže odmietajú iniciatívu Boha pri stvorení sveta a začať zdôrazňovať moc a veľkosť človeka, z čoho môžu plynúť nové formy ateizmu, konzumného spôsobu života, túžba po moci a sláve.¹² V týchto pápežových intenciách má fenomén sekularizmu vnímať aj kazateľ. Ak sekularizmus pomohol k „dospelosti“ človeka a oslobodil ho od rozličných kultúrnych, poznávacích, pseudonáboženských a mnohých iných „obručí“, tak je to v intenciách Božieho zámeru. Boh chce mať zo svojich stvorení slobodné bytosti. Z toho sa musí tešiť aj kazateľ a musí to aj podporovať, lebo „dospelosť“ jeho poslucháčov nie je prekážkou pre ohlasovanie Božieho slova. Len takýto uvedomelý jedinec môže byť partnerom v dialógu s radostnou zvesťou. Ak však sekularizmus spôsobuje zosvetštenie všetkých reálií v kozme a na zemi, keď smeruje k „emancipácii“ od zjaveného náboženstva, tak sa musí „zraziť“ s Božím slovom. Kazateľ musí mať odvahu povedať to svojim poslucháčom a varovať ich pred zotročujúcim typom sekularizmu.¹³

Dnešné kultúrne, pluralistické a sekulárne tendencie majú vplyv aj na jednotlivých kresťanov, na ich vieru a vzťah k Cirkvi. Medzi prvé problémy patrí otázka, čo s tzv. tradičným náboženstvom, ktoré jedinec dostal od svojich predkov. V dospelosti to môže mať pre neho nejakú konkrétnu hodnotu, ale zároveň môže mať výhrady, že na prijatie mnohých náboženských aktov (napr. sviatostí) nemal vplyv a sám sa pre ne slobodne nerozhodol. Slobodné rozhodovanie si dnešný človek veľmi váži. A ak možno nie rovnako intenzívne v iných, tak v náboženských otázkach ho favorizuje. Dostáva sa do situácie, keď sa slobodne musí rozhodnúť, ako ďalej s náboženskými praktikami.

Náboženské prostredie sa prejavuje aj ďalším javom, a to, že viera má veľmi malý vplyv na každodenný život. Zdá sa, že samotné prijatie právd viery

¹⁰ Porov. GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha : Argo, 1999, s. 440–441.

¹¹ Porov. ELIADE, M.: *Posvätné a profánné*. Praha : Oikúmené, 1994, s. 141–143.

¹² Porov. PAVOL VI.: Exhortácia *Evangelii nuntiandi*, 55; DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes*, 36.

¹³ Porov. WALLNER, A.: *Werkbuch Predigt : Im Dialog mit der Gemeinde*. Graz; Wien; Köln : Verlag Styria, 1989, s. 88–90.

nevyvoláva náboženskú motiváciu a neformuje život. Môže sa to prejavovať aj automatickým plnením náboženských praktík, predovšetkým krstu, prvého svätého prijímania, birmovky, sobáša v kostole alebo pohrebu. Postupne môže nastať aj vzdialenie sa od Cirkvi ako inštitúcie, ktorá nemá nijaký vplyv na život jednotlivca.¹⁴

Zaiste, ťažkosti, ktoré prežíva dnešný kresťan vo vzťahu k Cirkvi a k formám jej služby, sú všeobecne známe. Či už je to nedel'ná prax, sviatostná prax, otázka spoločenstiev, otázka viery a vzťahu k učiteľskému úradu Cirkvi, povolanie, vzťah k autorite atď. K tomu sa pridávajú osobné skúsenosti každého kresťana s cirkevnými a náboženskými reáliami. Dnešný človek sa nechce uspokojiť len s formou poslušného, pasívneho, mechanického prijímania všetkého, čo od neho žiada Cirkev. Prezентuje sa potom aj tak, že vo svojom vzťahu k Cirkvi má mnoho výhrad. Niekedy sú to záležitosti, ktoré sa dotýkajú priamo jeho svedomia a má s nimi problémy. Vidí vo svojom prostredí veľký nesúlad medzi ideálom a praxou. Nerozumie reči Cirkvi. Seba pokladá za katolíka, ale zároveň si na hodnotenie seba určil vlastné kritériá. Vyberá si rôzne náboženské praktiky a dáva im svoj zmysel. Často potom u jednotlivcov vidieť rozpor medzi osobnou vierou a vierou Cirkvi. A potom aj osobnú pozíciu, že náboženstvo je predovšetkým súkromnou záležitosťou, čo je dnes silne preferovaný postoj. Dnešný kazateľ musí reflektovať skutočnosť, že časť jeho poslucháčov sprevádzajú dva postoje: príslušnosť s výhradami a subjektívizácia viery.¹⁵

Už aj v našom prostredí sú ľudia svedkami a neraz aj účastníkmi náboženského pluralizmu, keď okrem väčších cirkví a siekt sa rôznym spôsobom propaguje akési čisté náboženstvo (budhizmus), alebo náboženská zmes ezoteriky, mystiky, antropozofie a foriem východnej meditácie (New Age), náboženstvo spojené s ekonomikou (scientológia), alebo náboženstvo v podobe „svetelného variantu“ (ezoterika). Tento rozmach naznačuje, že problémom dnešnej spoločnosti nie je problém medzi vierou a neverou, ale medzi vierou a poverami, medzi vierou v Boha a vierou v bôžikov, medzi zjaveným náboženstvom a náboženstvom, ktoré si vytvárajú ľudia.

Ryszard Hajduk záujem o rozličné náboženstvá vysvetľuje tak, že vo svete, ktorý sa stáva „globálnou dedinou“, je človekovi čoraz ťažšie nájsť neomylný oporný bod, vďaka ktorému by mohol odkryť zmysel vlastnej existencie. Človek sa neustále pohybuje medzi rozličnými sektormi spoločenského života, rozličnými svetonázormi, námietkami a receptami na život. Tento „pohyb“ z miesta mu prináša pocit osamelosti, a aj keď sa niekedy o to usiluje, nie je schopný ho prekonať. Z toho dôvodu mnoho ľudí túži po nejakej istote a bezpečnosti, ktorá ich bude chrániť. Chcú nájsť prostredie, ktoré im pomôže „udomácnit“ sa v životnej realite a dá im silu, aby ju každý deň mohli zvládnuť. Dôsledkom týchto tendencií je záujem o ezoteriku, špiritizmus, okultizmus alebo sekty, ktoré im sľubujú prekonať všetky napätia a stresy a nájsť si svoje šťastné miesto v kozme.¹⁶ Príťažlivosť nových siekt a hnutí spočíva aj v tom, že zdôrazňujú vieru človeka vo vlastné sily. V osobných kontaktoch a v literatú-

¹⁴ Porov. HAJDUK, R.: *Leczyć rany serc złamanych*. Kraków : Wydawnictwo D'el Art, 1996, s. 55.

¹⁵ Porov. AMBROS, P.: *Křesťan a život ve světě*. Olomouc, 1998, s. 136–141.

¹⁶ Porov. HAJDUK, R.: *Leczyć rany serc złamanych*, s. 51.

re presviedčajú človeka, že patrí k novému typu človeka, čo môže dokázať podvedomím a meditáciou. Ponúkajú mu rozličné médiá, prostredníctvom ktorých sa mu prihovára Boh. Všetky ťažkosti a depresie vyrieši viera v seba samého.¹⁷ Náboženský pluralizmus je však aj dôsledkom pokračujúcej sekularizácie vo svete, protestom proti spoločenskej, hospodárskej a politickej situácii vo vyspelých krajinách a proti ich spôsobu riešenia mnohých konfliktov. Je zároveň aj odozvou na veľké kresťanské náboženstvá, v ktorých mnoho členov spokojne „odpočíva v blahobyte“ a nezáleží im na okolitom svete.¹⁸

Teológ Karl Rahner ponúka kazateľom svoje hodnotenie dnešnej doby. Podľa neho v oblasti svetského, profánneho života nikdy nejestvuje jednoznačne kresťanská doba a kresťanská kultúra. Vždy jestvuje Cirkev a štát, dejiny spasenia a dejiny sveta, príroda a milosť, a neslobodno to chápať tak, akoby sa adekvátne kryli. Z toho plynie, že ani v štáte, ani v hospodárstve, ani v kultúre, ani v dejinách nejestvuje jednoznačný a konkrétny imperatív, ktorý by sa dal odvodiť z kresťanského učenia ako jedine správny. Nikdy nejestvuje jedinečne kresťanská kultúra, kresťanské vzdelanie, kresťanská politika, kresťanská strana v zmysle úplnosti, výlučnej dokonalosti a jedinstva. Nikdy si nemôže nejaká konkrétna jednotlivosť, okrem Cirkvi samej, nárokovať, že je sama a zásadne exkluzívne jedinou kresťanskou realizáciou.¹⁹

Klaus Müller hovorí, že žijeme v postmodernej dobe, ktorá sa prejavuje pluralitou jazykov, modelov, spôsobov konania, a to nielen rovnobežne v rozličných oblastiach spoločenského života, ale aj jednotlivá činnosť, napríklad architektúra, má mnoho protichodných prejavov. Postmodernizmus sa prejavuje amorfnosťou, bez profilu a charakteru. Ľudskú existenciu vníma ako „fatum – osudovosť“. Postmodernistické sebavedomie možno prirovnať k piatim mytologickým postavám, ktoré symbolizujú ľudské chápanie seba samého.

Narcis – v šestnástich rokoch sa prvý raz videl v zrkadle a zamiloval sa do seba až natoľko, že z toho zomrel. Dnešný človek sa na každú voľbu a rozhodnutie pýta: Čo mi to dá? Ak sa táto otázka stane úplne dominujúcou, tak sa to stáva chorou a nebezpečnou koncentráciou na vlastnú osobu.

Prometeus – počas obety oklamal Dia a ukradol oheň. Pre tento typ nič nie je sväté, ani sväté veci.

Odyseus – vpadol do rúk obra, ktorý sa ho opýtal, ako sa volá. On odpovedal, že „Nikto“, po grécky Oudeis. Potom obra opil a vylúpil mu oko. A keď obor volal o pomoc a kolegovia sa ho opýtali, kto mu to urobil, on odpovedal, že „Nikto“. Tak sa Odyseovi podarilo utiecť. Tento typ zaprie sám seba, aby pre seba niečo získal. Je to prejav chytrosti. Človek odmietne seba, aby pre seba získal.

Dionýzius – ako vynálezca vína je bohom „osloboditeľom“. Osloboditeľom v tom zmysle, že opitý stratí svoje „ja“ a rozplynie sa v „mý“. Oslobodzuje sa od všetkých väzieb s vlastným sebavedomím a slúži opojeniu (drogy, sex, alkohol).

¹⁷ Porov. JURKO, J.: Cirkev na Slovensku v pluralistickej spoločnosti. In: *Evanjelizácia a pastorácia na Slovensku : Zborník rekolekčných prednášok*. Studia Theologica Scepusiensia V. Spišské Podhradie, 2002, s. 75–76. Autor sa zmieňuje aj o okultnej vlne, ktorá prichádza na Slovensko. Sprevádza ju záujem o mágiu, zlých duchov a satanské obrady.

¹⁸ Porov. WALLNER, A.: *Werkbuch Predigt : Im Dialog mit der Gemeinde*, s. 92–95.

¹⁹ Porov. RAHNER, K.: *Kresťan v dnešnom svete : Vybrané úvahy z diela*. Trnava : Dobrá kniha, 1994, s. 142–144.

Sizyfos – musí za trest stále tlačiť kameň na horský štít, kameň mu pred cieľom spadne a opäť musí pokračovať odznova, čo robí každý raz s hlúpym úsmevom. Charakterizuje absurdný, cynický život. Kto chápe život ako „fatum“, nemôže sa ani ináč správať.

V pozitívnom zmysle vidí Müller v mytologických postavách dnešnú dobu tak, že ak kazateľ chce kázať na úrovni a s citom pre realitu, musí vedieť, že popri Svätom písme a židokresťanskej skúsenosti viery existuje aj: zdravé silné „ja“ bez narcizmu; neprometeovský spôsob chápania stvorenia; prežívanie života bez klamstiev a chytráčenia; život bez frustrácií a odmietnutie opojenia; akceptácia slabosti bez cynizmu. Ľudia môžu tieto postoje nadobúdať aj mimo kresťanských skúseností.²⁰

Psychoanalytik Viktor E. Frankl hovorí o štyroch príznakoch patológie ducha doby. Prvým príznakom je fatalizmus. Fatalista je presvedčený o tom, že nie je možné zobrať osud do vlastných rúk, lebo je veľmi mocný. Tento pocit frustrácie nahrádza životným tempom, aby ho oklamal. Dnešný človek ako keby nevedel, odkiaľ prišiel, aký je zmysel jeho existencie a cieľ jeho životnej cesty.

Druhým príznakom je provizórny postoj k životu. Tento príznak navodzuje pocit strachu z rozličných nebezpečenstiev dnešnej doby, ktorý bráni v cieľavedomom živote. Nikto nevie, čo prinesie zajtrajšok.

Tretím príznakom je kolektívne myslenie. Je to život v dave, ktorý potlačuje osobnosť a oberá ju o slobodu. Obmedzuje slobodu kvôli rovnosti. Človek sa bojí zodpovednosti a radšej zaniká v dave.

Štvrtým príznakom je fanatizmus. Človek s touto diagnózou nerešpektuje osobnosť druhého človeka, ktorý rozmýšľa ináč. Neuznáva platnosť iného spôsobu myslenia. Uznáva len svoj vlastný názor. Frankl poznamenáva, že tieto príznaky umožňujú obrazne hovoriť a psychickej epidémii.²¹

Mnoho dnešných ľudí pociťuje diskrepanciu medzi rolami, ktoré žijú, a vnímaním seba samých. Akoby bola roztrieštenosť medzi svetom a zmyslom života, ktorý žijú. Neustále rozhodovanie sa stáva pre nich každodenným bremenom, spojeným s rizikom a pochybnosťami, či sa správne rozhodli. Neustála potreba pripravenosti na jednotlivé úlohy a striedanie zmien vnútorných postojov im spôsobuje pocit únavy a osamelosti. V každej situácii sa od človeka vyžaduje, aby dal do nej všetok svoj potenciál. V zamestnaní nikoho nezaujímá, že má rodinné alebo zdravotné problémy, a vyžaduje sa od neho nasadenie a neraz aj úsmev. Neraz prežíva veľké napätia, kde a akým spôsobom získať peniaze, zabezpečiť živobytie, ktorého lekára si vybrať, do akej školy dať deti atď. To mu môže spôsobovať apatiu, stresy, bezradnosť a dezorientovanosť.²²

Preto aj medzi základné naladenia dnešného človeka patrí úzkosť, ktorá má mnoho podôb. Mnohí prežívajú úzkosť z možnosti náhlejšej straty zmyslu života. Majú strach, že sa im môže zrútiť priateľstvo, rozpadnúť manželstvo, alebo že stratia prácu. Ľudia majú úzkosť pred novými vecami vo vlastnom živote, v spoločnosti alebo v Cirkvi. Majú strach prijať seba samých takých, akí sú, alebo sa úplne zveriť druhému človeku. Ľudia pociťujú úzkosť pred ďalším

²⁰ Porov. MÜLLER, K.: *Homiletik : Ein Handbuch für kritische Zeiten*, s. 27–33.

²¹ Porov. FRANKL, V. E.: *Psychoterapie pro laiky*. Brno : Cesta, 1988, s. 32–46.

²² Porov. HAJDUK, R.: *Leczyć rany serc złamanych*, s. 53–54.

pokrokom vo vede a v technike, či sa to už dotýka genetického výskumu alebo jadrových technológií. Majú strach z vojen a terorizmu.²³

Dnešný kazateľ si teda musí plne uvedomovať, a patrí to k jeho dynamickej a pedagogickej vyváženosti, že poslucháči žijú v sekulárnej, pluralistickej a mediálnej spoločnosti.²⁴ Ona má vplyv na všetkých, ale záleží na osobnosti jedinca, čo akceptuje, nad čím pochybuje, čo odmieta. Z toho vyplýva aj jeden dôležitý fakt, že nie všetci poslucháči homílií sú presvedčení o tom, že je to len náboženstvo, evanjelium, prípadne kresťanské hodnoty, ktoré jediné majú formovať ich život. Aj účasť na nedelnej svätej omši a vypočutie si homílie môžu niektorí vnímať ako príspevok do mozaiky obohatenia ich života, zážitku, poznania, porovnávanía, alternatívy, tradície alebo hľadania.²⁵

Akokoľvek je kultúrno-náboženské prostredie zložitá a nie je ľahké sa v ňom orientovať, predsa ponúka Cirkvi, a konkrétne aj kazateľovi, široký priestor pôsobenia. Dnešný človek je prostredím nielen fascinovaný, ale je z neho aj unavený a chorý. Je ochotný prijať „silnú“ pomocnú ruku, ktorá mu pomôže zvládnuť rozličné životné problémy. A neraz aj preto prichádza do kostola, aby si vypočul homíliu s nádejou, že mu pomôže. Sú to práve rozličné hraničné situácie dnešných poslucháčov, ktoré sa stávajú bodom stretnutia medzi ich životom a Božím slovom. Evanjelium ide v ústrety ich očakávaniam a chce im pomôcť. Je poslaním kazateľa, aby v jeho homílii prehovoril život jeho poslucháčov a Božie slovo, ktoré prináša nový život.²⁶

V článku som chcel poukázať na niektoré kultúrne a náboženské tendencie, ktoré majú vplyv aj na poslucháčov homílií. Mnohé z myšlienok sú implicitne prítomné aj v cennej publikácii *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku*. Pre kazateľa je prínosom to, že už nemusí primárne používať analýzy z iných štátov, alebo od zahraničných sociológov, psychologov a teológov, ale má „na stole“ poznatky zo Slovenska. Aj ich zásluhou môže byť homília ešte konkrétnejšia a adresnejšia.

doc. ThDr. MARIÁN ŠURÁB, PhD.
Rímskokatolícka cyrilometodská
bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského
Kapitulská 26, 814 58 Bratislava
e-mail: Marian.Surab@frcth.uniba.sk

²³ Porov. KOCH, K.: *Konfrontace nebo dialog*, s. 20–23.

²⁴ Porov. MARTINI, C. M.: *Žijeme, čo hlásame? Studijní texty z pastorálnej teologie II*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 33.

²⁵ Porov. BIRKMANN, T. F.: *Praktische Homiletik*, s. 106–107.

²⁶ Porov. WALLNER, A.: *Werkbuch Predigt : Im Dialog mit der Gemeinde*, s. 96–98.

Valorizácia adekvátnej antropológie v rodinnej pastorácii na Slovensku

MILAN FULA

FULA, M.: Valorization of Adequate Anthropology in Family Pastoral Care in Slovakia. *Teologický časopis*, VII, 2009, 1, s. 131 – 141.

Western society and Slovakia as well is going through a moral and value crisis, which leads to progressive deconstruction of traditional family. The stated fact is documented by empiric data of first religiosity analysis of Catholics in Slovakia, which is pointing at successive relativism in marriage values, at liberalization of attitude to cohabitations, at favoring of low fertility and at minor role of fathers in education to faith. The crisis of family as a part of new anthropological question represents a great challenge to which John Paul II answered in an original way with his adequate anthropology, especially by his theology of body. It is necessary to valorisate basic contents of adequate anthropology in pastoral care of family – law of the gift, sacramental and spousal character of body, institutional dimension of marriage, unitive and procreative aspect of marriage, gift of child, reciprocity of man and woman in family, Church and society. Adequate anthropology, implying “christian” feminism and social teaching about family represents “sexual contrarevolution” for third millennia and underrated treasure, which is in Slovak environment necessary to study and apply to life not only among the lay people, but also among clergymen. In effort to evangelize family as natural and sacramental value, in its anthropological and social dimension the family shouldn't be only the object of pastoration, but also and mainly it's active protagonist. On the practical field it's necessary to connect youth and family ministry, to continue in animation of state and church schools, improving premarital preparation, to support pro-family organizations and family culture.

Key words: theology of body, law of gift, reciprocity of man and woman, social dimension of family, pastoral care of family.

VÝSLEDKY VÝSKUMU V KONTEXTE NOVEJ ANTROPOLOGICKEJ OTÁZKY

S víťazstvom posteurópskeho technicko-sekulárneho sveta, s univerzalizáciou jeho modelu života a myslenia sa paradoxne spája morálna a hodnotová kríza. Západ stojí pred novou antropológickou otázkou v dôsledku radikálnej transformácie a redefinície životných modelov, postojov a vzťahových hodnôt, čo sa čoraz viac prenáša aj do politických a legislatívnych zmien. Hlbokým spôsobom sa mení sociálny život i celá civilizácia stáročia, formovaná podstatným prínosom kresťanstva. Osobitne jasne to vidieť v oblasti uznania posvätnosti života, rodiny, prokreácie a celej sféry afektívnych vzťahov. „Provokácie seku- laristickej mentality obrátené voči osobe, manželstvu a rodine sa v istom zmysle ešte viac zradikalizovali. Nejde len o spochybňovanie jednotlivých morálnych noriem sexuálnej a rodinnej etiky. Proti obrazu muža a ženy vlastnému prirodze- nému rozumu a osobitne kresťanstvu sa stavia alternatívna antropológia. Od-

mieta údaj vpísaný do telesnosti, že pohlavná diferenciacia vlastní identifikujúci charakter pre osobu; dôsledkom toho dochádza ku kríze pojmu rodiny založenej na neodlučiteľnom manželstve medzi mužom a ženou ako prirodzenej a základnej bunky spoločnosti. Materstvo a otcovstvo sú koncipované len ako privátny projekt, realizovateľný aj prostredníctvom aplikácie biomedicínskych techník, ktoré môžu odhliadnuť od manželskej sexuality.“¹

Symptómy krízy rodiny dokumentuje empirickými údajmi aj prínosná analýza religiozity katolíkov na Slovensku, z ktorej nás zaujíma predovšetkým oblasť religiozity, rodiny a reprodukcie.

Protirečivý postoj k manželstvu

Napriek tomu, že väčšina respondentov katolíkov nepokladá manželstvo za zastarané (84 %) a uznáva ho ako celoživotný zväzok (88,4 %), súčasne mierna väčšina respondentov katolíkov súhlasí s jeho ukončením, ak si manželia prestanú dobre rozumieť (50,9/43 %), s jeho rozvodom, ak si bezdetní manželia nerozumejú (59,3), a kladie manželstvo a kohabitácie na jednu úroveň, ak to partnerom vo vzťahu kľape (65,1/56,3 %). Vzhľadom na to, že manželstvo, rodina, ochrana života patria k „základným hodnotám, ktoré nepripúšťajú výnimky, kompromisy“, nemožno hovoriť o ich zásadnej akceptácii slovenskými katolíkmi. Aj autori konštatujú, že výskum potvrdil „pomernú vysokú mieru benevolencie obyvateľov Slovensku, aj veriacich, ku kohabitáciám, k sexuálnym stykom maloletých i k hormonálnej antikoncepcii“, čo súvisí s permissívnou atmosférou v spoločnosti. Na druhej strane, výskum ukázal veľmi pozitívny vplyv religiozity. „Religióznejší respondenti prisudzujú manželstvu vyššiu hodnotu, vo väčšej miere odmietajú mimomanželské sexuálne styky, majú vyššie hodnoty v ukazovateli zamýšľanej plodnosti, vo väčšej miere odmietajú potraty i hormonálnu antikoncepciu a vo väčšej miere prijímajú prirodzené metódy plánovania rodičovstva.“²

Preferovanie nízkej plodnosti

Celková zamýšľaná plodnosť respondentov v roku 2007 bola relatívne nízka 2,06 (pre katolíkov 2,18) dieťaťa, pre ženatých/vydaté 2,36 a pre slobodných 1,65 dieťaťa.³ Slovensko je s realizovanou úhrnnou plodnosťou (1,24 v roku 2006) na chvoste EÚ, ktorá je zas (1,56 v roku 2006) na chvoste sveta a ďaleko pod úrovňou záchovej hodnoty (2,1).⁴ Aj keď religióznejší respondenti majú vyššiu zamýšľanú plodnosť, ktorá je vyššia ako realizovaná (v roku 2007 bola na Slovensku vyššia o 0,81 dieťaťa), obidve potvrdzujú nedostatočnú otvorenosť voči životu.

¹ JÁN PAVOL II.: *Discorso ai partecipanti* (27. 8. 1999), 4.

² MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta TU, 2008, s. 223.

³ Porov. MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 200.

⁴ Porov. INSTITUTE FOR FAMILY POLICIES: *Report on the Evolution of the Family in Europe 2008*, s. 18.

Nevýznamnosť otcov vo výchove k viere

Hlavným praktickým problémom v oblasti odovzdávania viery v rodine je slabá účasť otcov. „Deti učili modliť sa hlavne matky, staré matky a kňazi. Viac ako polovica otcov chodila menej často na svätú omšu ako raz do týždňa.“⁵ Pritom sa ukázalo, že z hľadiska budúcej náboženskej praxe má rozhodujúcu úlohu výchovné pôsobenie obidvoch rodičov. Uvedená otázka zrejme súvisí s preukázanou silnejšou inklináciou žien k náboženstvu (viac osobnej modlitby a vnímanie Boha ako osoby)⁶ a najmä s menšou účasťou mužov na výchove vo všeobecnosti.

Kríza rodiny ako súčasť novej antropologickej otázky predstavuje veľkú výzvu pre Západ i Slovensko, ktorá si urgentne vyžaduje odpoveď: od katolíkov i od všetkých kresťanov, aj od veriacich iných náboženstiev a od všetkých ľudí, ktorým leží na srdci jedinečná hodnota ľudskej osoby a rodiny. Odpoveď treba artikulovať na mnohých rovinách, analogicky, ako je komplexná samotná antropologická otázka: má sa dotýkať všetkého, čo tvorí kultúru národa, čiže konkrétneho a každodenného správania, vedeckého výskumu, sociálnej komunikácie a umeleckej sféry, politických, legislatívnych a ekonomických rozhodnutí. Podmienkou účinnej odpovede na krízu rodiny je, aby nebola obranou a reštauráciou minulosti, ale využitím pokladov kresťanskej antropológie, ktorá je schopná interpretovať a rozvíjať autentické aspirácie moderného človeka. Nazdávame, sa že práve adekvátne antropológia Jána Pavla II. má v sebe tento prorocký potenciál.

ADEKVÁTNA ANTROPOLÓGIA JÁNA PAVLA II. A EVANJELIUM RODINY

Ján Pavol II. cez celý svoj pontifikát venoval mimoriadnu pozornosť problematike manželstva a rodiny, lebo si bol vedomý hlbokého neporiadku antropologického charakteru, ktorý zatienuje pravdu o „jednote dvoch“, pravdu o ľudskej sexualite a láske. V snahe čeliť sekulárnej kultúre, vypracoval v nadväznosti na koncilové magistérium adekvátne antropológiu, ktorá spája teológiu a filozofiu, vieru a rozum.⁷ Svojou antropologickou reflexiou a najmä teológiou tela originálnym spôsobom prehĺbuje chápanie sexuality, manželstva a rodiny v rámci Cirkvi.⁸ Bez nároku na úplnosť súhrnne načrtujeme niektoré nosné myšlienky adekvátnej antropológie, ktoré treba valorizovať v ohlasovaní evanjelia rodiny ako odpoveď na krízu rodiny.

⁵ MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku: Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 222–223.

⁶ Porov. KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku: Poznatky zo sociologického výskumu*, s. 30, 41–45.

⁷ Adekvátne antropológia alebo „integrálny pohľad na človeka“ „chápe a interpretuje človeka v tom, čo je podstatne ľudské,“ zachytávajúc trvalé významy ľudskej existencie prostredníctvom skúsenosti toho, v čom sa prejavuje ľudská osoba, uskutočňovaním princípu redukcie. Podrobnejšie o adekvátnej antropológii a jej metóde: CAFFARA, C.: Všeobecný úvod. In: JÁN PAVOL II.: *Ako muža a ženu ich stvoril*. Bratislava: Metodické centrum, 2007, s. 9–25.

⁸ Porov. JÁN PAVOL II.: *Ako muža a ženu ich stvoril*; JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*; JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*; JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae*; JÁN PAVOL II.: *List ženám*, JÁN PAVOL II.: *List rodinám*. Na ne nadväzuje Benedikt XVI. encyklikou *Deus caritas est*.

Zákon daru

Ján Pavol II., ktorý sa „naučil milovať ľudskú lásku“, vie že manželstvo treba predstaviť v personalistickej perspektíve ako cestu „krásnej lásky“.⁹ Zmysel života, ktorý si mladý človek plánuje v nádeji, spočíva v úsilí urobiť zo svojej existencie milujúci život a prežívať reálnu, krásnu lásku, ktorá odráža Absolútnu Lásku, pretože „vytvoriť niečo, čo odráža Absolútne Bytie a Lásku, je azda najmimoriadnejšia vec, ktorá existuje“¹⁰. Namiesto akcentovania morálnych a inštitucionálnych aspektov manželstva odhaľoval ľudský a humanizujúci zmysel lásky medzi mužom a ženou. Boh, ktorý je Láska, stvoril muža a ženu na svoj obraz a podobu, čím ich určil pre lásku. Preto je osoba maximálne sama sebou v úkone lásky, ktorý sa realizuje v sebadarovaní. Nezištné sebadarovanie nielenže neničí prirodzenosť osoby, ale ju plne realizuje.¹¹ Zákon daru sa prirodzeným a jedinečným spôsobom vzťahuje na rodinu ako spoločenstvo lásky (*communio personarum*), v ktorom sa osoba realizuje. V pravde svojej mužskosti a ženskosti sa obaja stávajú vzájomným darom eminentným spôsobom v manželskom spojení, ktoré z nich vytvára „jedno telo“. Vďaka svojej plodivej schopnosti môžu priviesť na svet dieťa, novú ľudskú osobu, ktorá je im – otcovi a matke – zverená ako dar. Preto je rodina, „svätyňa života“, v istom zmysle počiatkom dejín ľudstva, ktoré sú podstatne dejinami lásky.

Inštitucionálny rozmer manželstva

Je zrejmé, že dar osoby nemožno kvantifikovať: buď je úplný bez akýchkoľvek ohraničení, alebo sa autenticky nerealizuje. V tomto zmysle manželská zmluva predstavuje formu interpersonálneho vzťahu v súlade s požiadavkami autentickéj ľudskej lásky. Láska totiž nie je len cit (smerujúci k transformácii druhého na iluzórnu projekciu seba) a eros (redukujúci druhého na predmet), ale pevné rozhodnutie vôle, ktorá chce dobro druhej osoby, a preto sa angažuje v sebadarovaní, s cieľom realizovať manželské *communio*. Preto je manželstvo hrobom divokej, nezrelej lásky. Afektívna cesta muža a ženy prijíma manželstvom formu výlučnosti (zahŕňa vernosť), úplnosti (spočíva v úplnom a neodvolateľnom sebadarovaní) a verejnosti (zahŕňa zodpovednosť pred spoločnosťou). Vernosť i sociálny a inštitucionálny rozmer nie sú vonkajšími faktormi vnútenými slobode či brzdou spontánnosti lásky, ale vnútornými požiadavkami jej pravdivosti a rastu. Dôvodom je fakt, že osobné a vzájomné manželské „áno“ muža a ženy otvára priestor pre budúcnosť, pre autentickú ľudskosť obidvoch a súčasne je určené pre dar nového života. V personalistickej optike pluralizmus modelov spoluzitia, vrátane kohabitácie, je viac výzvou, než ohrozením nerozlučiteľného a monogamného manželstva: „Ak hovoríte, že nerozlučiteľné a monogamné manželstvo je plnosťou lásky a šťastia, potom nám ukážte svojim manželstvom, že je to reálne tak. Ak v ňom objektívne prekvitá viac nežnosti a radosti, nemôžeme to neuznať a nedať sa ním nakaziť a inšpirovať.“¹²

⁹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Prekročiť prah nádeje*. Bratislava : Nové mesto; SÚCM, 1995, s. 120.

¹⁰ WOJTYŁA, K.: *Tutte le opere letterarie*. Milano : Bompiani, 2001, s. 869.

¹¹ Porov. FULA, M.: *Antropológia ženy a náuka Jána Pavla II.* Bratislava : Don Bosco, 2004, s. 173–178.

¹² DI SANTE, C.: La fragilità dell'amore e la realtà delle convivenze coniugali. In: *Matrimonio*, 2001, 1, s. 9.

Kresťanský manžel má „mať radosť z pravdy“. Jeho súčasníci „musia vedieť, že prežíva to, o čom hovorí, že má z toho radosť, že je to autentické“¹³.

Sviatosťná a zásnubná povaha tela

Telo je „najprvotnejšou sviatosťou“, je „znak, ktorý účinne prenáša do viditeľného sveta neviditeľné tajomstvo od vekov ukryté v Bohu. ... Telo, a iba ono je schopné urobiť viditeľným to, čo je neviditeľné: duchovné a Božie“.¹⁴ Sebadarovanie v manželstve, s úplnou otvorenosťou voči telu druhého, je ikonou vnútorného života Trojice (večnej výmeny lásky). Súčasne existuje úzka spojitosť medzi manželstvom (sviatosťou muža a ženy) a eucharistiou (sviatosťou Ženicha a Nevesty).

Proti akémukoľvek gnostickému pokúšeniu adekvátne antropológia potvrdzuje plne ľudský, čiže personálny charakter pohlavnosti. Telo zjavuje „dušu“ človeka, „vyjadruje osobu“ v jej mužskosti a ženskosti: „V tom tele je »od počiatku« obsiahnutá »snubná« vlastnosť, čiže schopnosť vyjadrovania lásky, ktorou sa človek-osoba stáva darom a prostredníctvom tohto daru splňa samotný zmysel svojej existencie a bytia.“¹⁵ Reč mužskosti a ženskosti nie je len indikatívnou rečou, poukazujúcou na určenie človeka k medziosobnému spoločenstvu cez vzájomné sebadarovanie, ale je aj performatívnou (realizujúcou) rečou: sebadarovanie osoby sa realizuje cez mužské a ženské telo a v ňom.

Spojivý a plodivý aspekt manželstva

V personalistickej perspektíve je manželstvo trvalým a celostným vzájomným sebadarovaním muža a ženy (spojivý rozmer). Cez vzájomné sebadarovanie manželia darujú zo seba novú, originálnu skutočnosť – dieťa, ktoré je živým obrazom ich tvorivej lásky, trvalým znakom manželskej jednoty a syntézou ich otcovstva a materstva (plodivý rozmer). „Priviesť na svet deti si vyžaduje, aby sa »eros« sústredený na seba samých naplnil kreatívnou »agapé«, zakorenenou vo veľkodušnosti a charakterizovanou dôverou a nádejou v budúcnosť. Láska zo svojej prirodzenosti smeruje k večnosti.“¹⁶ Teoretické a existenciálne objavenie zákona daru, čiže oživenie tvorivej a dôverujúcej lásky, je cestou k novej valorizácii manželstva ako spoločenstva a personálno-etického rozmeru materstva a otcovstva.

Dar dieťaťa

„Ľudský život je darom, ktorý prijímame na to, aby sme ho znovu darovali.“¹⁷ Neprítomnosť detí svedčí, že tejto pravde prestávame rozumieť. Ide o vážny kultúrny problém denatality, aj s jeho praktickými, sociálnymi a ekonomickými aspektmi, spojený paradoxne s túžbou po dieťati (formou vyššej zamýšľanej plodnosti, ale i praxou umelej reprodukcie). Pastoračne a kultúrne

¹³ REMBIERZ, M.: Filozofia i Eklezjologia : Dziedzictwo II Soboru Watykańskiego w interpretacji Stefana Swieżawskiego. In: WOLSZA, K. (ed.): *Dziedzictwo soboru*. Opole : RW WT Uniwersytetu Opolskiego, 2007, s. 51.

¹⁴ JÁN PAVOL II.: *Ako muža a ženu ich stvoril*, s. 75.

¹⁵ JÁN PAVOL II.: *Ako muža a ženu ich stvoril*, s. 66.

¹⁶ BENEDIKT XVI.: *Lettera alla Pontificia Accademia delle Scienze Sociali* (27. 4. 2006).

¹⁷ JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae*, 92.

treba valorizovať túto hlbokú rodičovskú túžbu a intímny vzťah rodič – dieťa: dieťa je synom či dcérou rodičov (nie jednotlivca), je predĺžením ich života a lásky, pričom nikdy nemožno byť exotcom či exmatkou, ani exsynom či exdcérou. V tomto ohľade stojíme na Slovensku i v Európe pred socio-politickým problémom, lebo podpora detí je otázkou spravodlivosti: (aj ekonomická) solidarita voči rodinám s deťmi nie je privilegiom udeleným týmto rodinám, ale povinnosťou celej spoločnosti. Ešte závažnejší je kultúrno-existenciálny problém, ktorý si vyžaduje prorockú odpoveď kresťanov, nielen veľkodušnou prokreáciou, ale aj prežívaním zmyslu života. Odpoveď možno nájsť iba v logike lásky – realizáciou zákona daru. Celocirkevná a celospoločenská sensibilitácia a formácia môže prispieť k postupnému dozrievaniu slobodných a premeditovaných rozhodnutí ohľadom plodenia a výchovy detí.

Reciprocita muža a ženy v rodine, Cirkvi aj v spoločnosti

Adekvátna antropológia prijíma najplatnejšie výsledky dejinného vývinu feministického hnutia (od rovnosti, ku komplementarite až k reciprocite) a integruje ich do fundamentálnej analýzy, odkazujúcej na stvorenie človeka ako „jednoty dvoch“ na obraz „jednoty Troch“. Ženskosť a mužskosť odlišuje dvoch jednotlivcov rovnakej dôstojnosti, čo neodráža statickú a homologickú rovnosť, ale ani priepastný a neúprosne konfliktný rozdiel. Ženská špecifickosť (génus) a komplementárna mužská špecifickosť sú navzájom obohacujúce a nutné pre budovanie civilizácie lásky. Už v rámci manželstva majú muž a žena prežívať recipročnú službu a podriadenosť v láske. „Vedomie, že v manželstve jestvuje vzájomné »poddanie manželov v bázni Kristovej«, a nie iba »poddanie« ženy mužovi, si musí postupne raziť cestu v srdciach, vo svedomiach, v konaní, v obyčajoch.“¹⁸ Manželská a plodná vzájomnosť sa má rozšíriť aj do života spoločnosti a Cirkvi: „Tejto »jednote dvoch« Boh zveril nielen dielo plodenia a rodinný život, ale aj tvorenie dejín.“¹⁹ Preto má Cirkev podporovať rozvoj a autentickú emancipáciu ženy vo všetkých sociálnych oblastiach, v rodine i v práci mimo rodiny, v širokom priestore kultúry, ekonomiky a politiky, lebo jej duchovný, kultúrny, socio-politický a ekonomický príspevok je pre spoločnosť nenahraditeľný.

Tradičné delenie rolí (muž – verejná sféra, žena – privátna sféra) prestalo byť prijateľné, ale alternatívne modely sa ešte len hľadajú. Tému o úplnej zameniteľnosti rolí medzi mužom a ženou treba odmietnuť v prospech tézy o vzájomne obohacujúcom, rovnocennom prínose mužov a žien vo verejnej i privátnej sfére, v spoločnosti aj v Cirkvi. V tomto smere je nevyhnutné znovuoobjaviť otcovstvo (ako korelát materstva) a jeho účasť na výchove a každodennom rodinnom živote. V spoločnosti má znova zavládnuť „presvedčenie, že úloha a poslanie otca v rodine a pre rodinu majú jedinečný a dôležitý význam“. Tak „otcova neprítomnosť“, ako aj jeho „deprimujúca prítomnosť“ spôsobujú psychologické a mravné poruchy a vážne ťažkosti vo výchove a v rodinných vzťahoch.²⁰ Rovnako treba valorizovať „rodinnú prácu“ (prácu v do-

¹⁸ JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 24.

¹⁹ JÁN PAVOL II.: *List ženám*, 8.

²⁰ Porov. JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*, 25.

mácnosti), na ktorej sa majú zúčastňovať obidvaja. Okrem odsúdenia „štruktúralnej bezohľadnosti hospodárstva a štátu voči situácii rodičov“, čo privileguje bezdetnosť a penalizuje rodičovstvo, treba realizovať konkrétne sociálne opatrenia, ktoré povedú k zosúladeniu práce s rodinou.

TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ VÝZVY PRE RODINNÚ PASTORÁCIU

V úsilí evanjelizovať rodinu ako prirodzenú i sviatosťnú hodnotu, v jej antropologickom i sociálnom rozmere, treba teoreticky prehĺbiť poznanie náuky Cirkvi v radoch kléru i laikov. Pritom treba valorizovať filozofický i teologický prístup, ktorý umožní argumentovať na základe viery i s použitím racionálnych dôvodov. Efektívne šírenie radostnej zvesti o rodine v cirkevnom prostredí i vo verejnej sfére si vyžaduje:

1. Poznávať a uvádzať do života adekvátnu antropológiu a teológiu tela (sústredenú do 130 obsažných katechéz, ktoré predstavujú v slovenskom prostredí nedocenený poklad). Toto originálne, inovačné a oslobodzujúce chápanie sexuality, lásky a manželstva nezačalo ešte vo väčšej miere formovať teológiu, kázanie a kresťanské vzdelávanie. Žiaľ, ani na Slovensku nie je vždy dôležitou súčasťou kurzov základného teologického štúdia. Napriek tomu, že podľa Weigela predstavuje „akúsi teologickú časovanú bombu“, sexuálnu kontrarevolúciu, ktorá sa môže stať zásadným „predelom v dejinách moderného myslenia“.²¹

2. Študovať a šíriť „kresťanský“ feminizmus, rozpracovaný najmä v dokumentoch *Mulieris dignitatem*, *List ženám*, *List kňazom*, *List o spolupráci muža a ženy v Cirkvi a vo svete*.²² Ján Pavol II. opakovane vyzýval kňazov ku štúdiu otázky ženy. V liste kňazom na Zelený štvrtok (1995) píše: „Je mojím hlbokým prianím, aby ste *Mulieris dignitatem* v priebehu tohto roku znovu čítali a aby sa stala predmetom zvláštného rozjímania.“²³ Ako hovorí kardinál C. M. Martini, mnohí si neuvedomujú, ani vo vnútri Cirkvi, že téma ženy je predmetom katechéz pápeža Jána Pavla II. a systematickej náuky, ktorá vytvára súvislú sústavu učenia o celej feministickej problematike a o spojitostiach tejto témy so základným učením Cirkvi a s nosnými aspektmi súčasnej kultúry.²⁴ Paušálne odsudzovanie feminizmu v slovenskom prostredí svedčí nielen o neznalosti komplexnosti feminizmu, ale aj o neakceptovaní inovovanej náuky Cirkvi. Bez rozlišovania medzi oprávnenými a pomýlenými aspektmi feminizmu, bez prekonania rodových stereotypov viazaných na patriarchálnu kultúru nemožno dôveryhodne hlásať evanjelium rodiny.

²¹ Porov. WEIGEL, G.: *Svedok nádeje : Životopis pápeža Jána Pavla II.* 2. zv. Bratislava : Slovart, 2000, s. 23.

²² JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*; JÁN PAVOL II.: *List ženám*; JÁN PAVOL II.: *List kňazom* (25. 3. 1995); KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY: *List o spolupráci mužov a žien v Cirkvi a vo svete* (31. 5. 2004).

²³ JÁN PAVOL II.: *List kňazom* (25. 3. 1995), 2.

²⁴ Porov. MARTINI, C. M.: *Presentazione*. In: VANZAN, P., AULETTA, A. (ed.): *L'essere a l'agire della donna in Giovanni Paolo II.* Roma : AVE, 1996, s. V.

3. Prehĺbiť poznanie a aplikáciu sociálnej náuky o rodine, ktorej modernú syntézu ponúka *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*.²⁵ Medzi prirodzenou realitou manželstva (i rodiny) a manželstvom ako sviatosťou existuje hlboká súčinnosť. Obidva rozmery rodiny majú byť plným a integrálnym spôsobom prítomné v rodinnej pastorácii (teda v homíliách a katechézach, v duchovnom sprevádzaní a na manželských stretnutiach). V kurzoch sociálnej náuky Cirkvi treba ozrejmiť význam rodiny ako tvorcu ľudského i sociálneho kapitálu, ako privilegovaného miesta humanizácie osoby a spoločnosti, od ktorej závisí budúcnosť sveta a Cirkvi. „V rodine sa rodia občania a v nej nachádzame prvú školu sociálnych cností, ktoré rozhodujú o živote a rozvoji samotnej spoločnosti.“²⁶ Úspešná obhajoba „prirodzenej“ rodiny nie je možná bez rodinnej kultúry a politických, legislatívnych, ekonomických zásahov v jej prospech. Pozornosť treba venovať aj socio-politickým aspektom bioetickej problematiky súvisiacej s rodinou.

Na praktickej rovine možno v rodinnej pastorácii zvýrazniť niektoré aspekty vyplývajúce z faktu, že rodinná pastorácia nie je sektorom pastorácie, ale jej základným rozmerom, ako to potvrdzuje aj *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. V celej pastorácii, v jej cirkevnom, ako aj v sociálnom rozmere prináleží rozhodujúca úloha rodine, ktorá nie je len objektom, ale aj aktívnym subjektom rodinnej pastorácie.²⁷

Úzka spojitost pastorácie mládeže s pastoráciou rodín

Spojitosť pastorácie mládeže s pastoráciou rodín osobitne zvýraznil Benedikt XVI. aj v príhovore k saleziánom: „Prednostnú lásku a úsilie v prospech mladých, čo sú charakteristické prvky charizmy dona Bosca, treba pretlmočiť do rovnakého úsilia zaangažovať a formovať rodiny. Vaša pastorácia mládeže sa teda rozhodne musí otvoriť pastorácii rodín. Venovať sa rodinám znamená ubrať sily, ktoré sa venujú práci s mládežou; naopak, znamená urobiť ju trvalejšou a účinnejšou.“²⁸ Od chvíle puberty a rozvoja sexuality s jej osobitnou afektívnosťou je nutná integrálna formácia mladého človeka aj v zmysle vzdialenej prípravy na kresťanské manželstvo. Malo by ísť o serióznou, pozitívnu a propozitívnu výchovu sexuality a afektivity, zahŕňajúcu aj etický rozmer, čo bude v súlade s vývojom adresátov (detí, adolescentov a mladých) a s rozvojom ich afektívnych vzťahov.

Animácia štátnych a cirkevných škôl

Treba pokračovať v skvalitňovaní kresťanskej i odbornej formácie personálu škôl, osobitne formou školení aj o problematike sexuality, feminizmu, manželstva a rodiny. Naliehavo sa žiada vypracovať konkrétne itineráre a obsahy výchovy k manželstvu a rodičovstvu pre základné a stredné školy. Malo by ísť o komplexný materiál, ktorý pretlmočí do zrozumiteľnej a prístupnej

²⁵ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*. Trnava : SSV, 2008.

²⁶ CADER, S.: *Rodzina środowiskiem wychowawczym w świetle nauczania Jana Pawła II*. Kraków : PAT, 2004, s. 55.

²⁷ Porov. FULA, M.: Pastorácia rodiny ako sociálneho subjektu. In: *Acta*, 2003, 3/4, s. 369–384.

²⁸ BENEDIKT XVI.: *Príhovor k účastníkom 26. GK* (31. 3. 2008).

formy Boží plán s osobou, manželstvom a rodinou: v jednej katolíckej verzii pre vyučovanie náboženskej výchovy, v druhej viac filozoficko-etickej verzii pre etickú výchovu. Má byť alternatívou k neprijateľnému návrhu sexuálnej výchovy, ktorý potvrdil, že synovia sveta bývajú chytrejší ako synovia a dcéry svetla.

Skvalitniť a rozvinúť používané programy predmanželskej prípravy

Okrem náukového aspektu by mali ponúknuť skúsenosť viery a spoločenstva. Preto sa žiada obohatiť ich o rozmer komunity a reálneho priateľstva medzi zúčastnenými manželskými párami, kňazom a animátormi. Treba hľadať spôsoby, ako pokračovať v nadviazaných vzťahoch aj po sobáši. Mimoriadne dôležitá je formácia rodín inými rodinami formou manželských spoločenstiev, katechéz, duchovných obnov a cvičení. Veľkým prínosom môžu byť diecézne centrá pre rodinu, ak budú mať primerané personálne obsadenie (manželia, lekár, bioetik, psychológ, kňaz).

Podpora prorodinných organizácií

Okrem podpory rodiny ako cirkevného subjektu, treba rozvíjať aj sociálnu a politickú subjektivitu rodiny formou rodinných združení a rozličných prorodinných organizácií, ktoré sa angažujú v legislatívnej podpore života a rodiny. Organická pastorácia rodiny má venovať „občianstvu“ rodiny a jej sociálnemu svedectvu primeranú a konkrétnu podporu. Konkrétne si to vyžaduje účinne prispievať ku koordinácii a združovaniu mimovládnych organizácií na ochranu života a rodiny, na šírenie evanjelia a kultúry života.

Vytváranie prorodinnej verejnej kultúry

Základnú ťažkosť pre prežívanie evanjelia rodiny predstavuje socio-kultúrna situácia, ktorá rodinám a mladým vnucuje životné modely a správanie v rozpore s kresťanskou perspektívou a s požiadavkami adekvátnej antropológie. Verejná kultúra priaznivo naklonená rodine je príliš slabá a médiami často odmietaná: chýba kultúrne uznanie sociálnej hodnoty rodinných rolí (otca, matky, detí, súrodencov), dôsledkom čoho sa stráca sociálna prijateľnosť prokreačného a edukačného poslania rodiny. Preto je nevyhnutné vytvoriť prorodinnú atmosféru v spoločnosti a rodinu všemožne podporovať z legislatívneho, sociálno-ekonomického, pracovnoprávneho a duchovného hľadiska.

Vzhľadom na fakt, že verejná kultúra a médiami propagované životné štýly majú mimoriadne veľký vplyv na správanie a úsudok jednotlivcov i národa, treba skvalitniť kresťanskú mediálnu komunikáciu a prezentáciu. Namiesto odkazovania na laickú masmediálnu hegemoniu (s jej erotizmom a bulvárom) treba s odvahou reagovať nielen skvalitňovaním katolíckych masmédií (*Katolícke noviny*, rádio Lumen, televízia Lux), ale aj prítomnosťou katolíkov v štátnych a súkromných masmédiách, a nakoniec aj rastúcou schopnosťou kresťanov rozlišovať a vyberať si z masmediálnej ponuky. Mediálny priestor treba využiť na šírenia posolstva o rodine v rámci kresťansky orientovaného kultúrneho projektu. V tomto smere treba viac animovať a pastoračne sprevádzať verejných činiteľov (politikov, pracovníkov masmédií, umelcov atď.) a ponúkať im kurzy kultúry života a evanjelia rodiny.

Valorizácia adekvátnej antropológie v pastorácii rodiny môže pripraviť Slovensko na zvládnutie celoeurópskeho kultúrneho zápasu medzi zástancami tradičnej rodiny a alternatívnych modelov rodiny.

LITERATÚRA

- BENEDIKT XVI.: Lettera alla Pontificia Accademia delle Scienze Sociali (27. 4. 2006). In: *L'Osservatore Romano*, 29. 4. 2006, s. 5.
- BENEDIKT XVI.: Príhovor k účastníkom 26. GK (31. 3. 2008). In: <http://www.saleziani.sk/prihovor-benedikta-xvi.-ucastnikom-26.-generalnej-kapituly-2.html>
- CADER, S.: *Rodzina środowiskiem wychowawczym w świetle nauczania Jana Pawła II*. Kraków : PAT, 2004.
- DI SANTE, C.: La fragilità dell'amore e la realtà delle convivenze coniugali. In: *Matrimonio*, 2001, 1, s. 8-9.
- FULA, M.: *Antropológia ženy a náuka Jána Pavla II*. Bratislava : Don Bosco, 2004.
- FULA, M.: Pastorácia rodiny ako sociálneho subjektu. In: *Acta*, 2003, 3/4, s. 369-384.
- INSTITUTE FOR FAMILY POLICIES: Report on the Evolution of the Family in Europe 2008. In: http://www.ipfe.org/Report_Evolution_of_Family_Europe_2008_-eng.pdf
- JÁN PAVOL II.: *Ako muža a ženu ich stvoril*. Bratislava : Metodické centrum, 2007.
- JÁN PAVOL II., Discorso ai partecipanti (27. 8. 1999). In: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1999/documents/hf_jp-ii_spe_19990827_institute-jp-ii_it.html
- JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae*. Trnava : SSV, 1995.
- JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993.
- JÁN PAVOL II.: *List rodinám*. Trnava : SSV, 1994.
- JÁN PAVOL II.: *List kňazom* (25. 3. 1995). In: <http://www.cirkev.cz/res/data/003/000394.pdf>
- JÁN PAVOL II.: List ženám. In: *Viera a život*, 1996, 4/6, s. 362-369.
- JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*. Rím : SÚSCM, 1991.
- JÁN PAVOL II.: *Prekročiť prah nádeje*. Bratislava : Nové mesto; SÚCM, 1995.
- KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY: List o spolupráci mužov a žien v Cirkvi a vo svete (31. 5. 2004). In: <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000513.pdf>
- KUNÍKOVÁ, M.: Náboženská prax, viera, skúsenosť a poznatky slovenských katolíkov. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta TU, 2008, s. 17-46.
- MARTINI, C. M.: Presentazione. In: VANZAN, P., AULETTA, A. (ed.): *L'essere a l'agire della donna in Giovanni Paolo II*. Roma : AVE, 1996, s. V-VII.
- MATULNÍK, Jozef, a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta TU, 2008.

- MATULNÍK, J., KRATOCHVÍLA, M., KYSELICA, J.: Religiozita, rodina a reprodukčné správanie obyvateľov Slovenska. In: MATULNÍK, J., a i.: *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku : Poznatky zo sociologického výskumu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 163–224.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*. Trnava : SSV, 2008.
- REMBIERZ, M.: Filozofia i Eklezjologia : Dziedzictwo II Soboru Watykańskiego w interpretacji Stefana Swieżawskiego. In: WOLSZA, K. (ed.): *Dziedzictwo soboru*. Opole : RW WT Uniwersytetu Opolskiego, 2007, s. 43–74.
- WEIGEL, G.: *Svedok nádeje : Životopis pápeža Jána Pavla II.* Bratislava : Slovart, 2000.
- WOJTYŁA, K.: *Tutte le opere letterarie*. Milano : Bompiani, 2001.

ThDr. Ing. MILAN FULA, PhD.
Rajecká cesta 17, 010 01 Žilina
e-mail: mifula@gmail.com